

Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift

Årg. XXV 1942

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XXV · 1942

U P P S A L A

1942

UPPSALA 1942
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

LINNÉS NORDSTJÄRNEORDEN

Med benäget medgivande, efter tidskriften Liv Rust Kammaren

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Linnés resor — den ekonomiska bakgrunden. Av ELI F. HECKSCHER	1—11
Carl von Linnés kyrkohistoriska ställning. Av ELIS MALMESTRÖM	12—32
Linné som fjällväxtgeograf. Av G. EINAR DU RIETZ	33—57
Gustaf Neander och hans hembygd. Av RUTGER SERNANDER	58—62
Emil Lindell †. Av BIRGER STRANDELL	63—65
Linnés Nordstjärneorden. Av TORSTEN LENK	66—69
Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby. XIV. Av RUTGER SERNANDER	70—83
Summary of contents	84—86

Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1941	87
Linnémuseet	87
Skattmästarens berättelse för år 1941	88
Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1942	91
Revisionsberättelse	93
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	94
Nyttillkomna ledamöter	95

*Bidrag till 26:e årgången böra anmälas hos
och om möjligt insändas till undertecknad under
januari månad 1943.*

ARVID HJ. UGGLA

Redaktör för årsskriften

Adr. Uppsala.

LINNÉS RESOR — DEN EKONOMISKA BAKGRUNDEN.

Föredrag vid Svenska Linné-sällskapets sammankomst den 20 november 1941.¹

AV ELI F. HECKSCHER.

DET FÖRELIGGER REDAN SÅ MÅNGA ENTUSIASTISKA skildringar av den friskhet och åskådlighet som fortfarande gör Linnés resor till en fängslande läsning, att jag icke ser någon anledning till upprepning av dessa synpunkter, också om de icke alldeles kunna förbigås ens i detta sammanhang.

Det är icke något tvivel om att den tidens Sverige stiger fram för varje läsare av Linnés reseskildringar, kanske framför allt i Västgöta- och Skåneresorna, som ur flertalet för mig viktiga synpunkter avgjort spela den största rollen. Man ser oxdrifterna genom landet, den utmärglade Edsmärren — till på köpet också i bild — som användes att draga järnet på Edsvägen ned ut efter Göta älv till Göteborg och uppåt med produkterna för Bergslagens räkning. Det vimlar av uppgifter — i detta fall närmast i Lappmarks- och Dalaresorna — om nödbrödet i samband med de ständiga missväxterna. Den plåga som tiggarna utgjorde kommer till synes: på vägen mellan Skarpa och Mariestad hade de »skocketals samlat sig vid landsvägen, att man knappt sett flere i Brabant.»² Brännvinets roll förekommer omtalad på flere ställen, koppornas härjningar och läkarbristen omtalas likaledes och från Skåne har man träskorna som en karaktéristisk företeelse. Hemslöjden beaktas med förkärlek, delvis i samband med kvinno- och barnarbetet. Gårdfarihandeln genom »västgötar» — manufaktur — skogsbruk och vanskötsel av skogen — bergsbruk — allt träder fram med Linnés karaktéristiska halvt naiva halvt humoristiska stil. Vid sidan härav är det onekligen väl mycket botaniska notiser för vanliga läsare, och man bör icke ge dem intrycket att allt i reseskildringarna är smältbart för dem; men det finns tillräckligt mycket därutöver för att alltid göra skildringarna särdeles läsvärda för en stor publik.

Linné var i hög grad barn av sin tid, av Frihetstiden, en tid av andlig entusiasm så som ganska få i vår historia. Med ULRICH VON HUTTEN,

den kände tyske 1500-tals-humanisten, kunde Linné ha sagt att andarna vaknade och att det var en lust att leva. Tiden behärskades av en frisk syn på tillvaron, en iver att utforska allt som man såg omkring sig. Linné uppfyllde i hög grad det krav som den danske historikern STEENSTRUP en gång ställde på historikerna och som är nästan lika tillämpligt på alla vetenskapers idkare, nämligen att man skall ha förmågan att »förundras», att icke ta någonting för givet; även en författare av helt annat kynne, nämligen KIDLING, ger uttryck åt en närbesläktad tanke, när han tackar Gud för att han aldrig har sett något vanligt i Guds värld. Frihetstidsmänniskorna voro intensivt medvetna om att man ej skulle fortsätta i de gamla hjulspåren, hur gamla och hur djupa de än voro; de behärskades av en dynamisk anda, och med rätta har en bland Frihetstidens historiker, J. W. ARNBERG, talat om »denna märkvärdiga rastlösa tid.»³

Icke minst präglar denna anda tidens ekonomiska litteratur, som är alldeles enastående i vår historia. Mellan 1720 och 1809 utkommo tämligen jämt 1 000 ekonomiska skrifter, större och mindre; under Frihetstidens sista årtionde publicerades ungefär 40 om året, och under högflodsåret, 1765, kom det i medeltal en ny skrift var fjärde till var femte dag. Det är nödvändigt att göra detta klart för sig för att förstå, mot vilken bakgrund Linné framträdde. Man har intryck av att nästan varje skrivkunnig människa kände behov att dra sitt strå till stacken, att för sin del bidra till lösning av samhällsproblemen, och därvid de ekonomiska nästan i första rummet.

På det ekonomiska området är Linné märkligast som exponent för tidens anda och idéinnehåll — ej lika mycket för den egentliga ekonomiska verkligheten, trots sin enastående iakttagelseförmåga. Det förekom en gång i den högst förnämliga publikationen *Times Weekly Supplement* en artikel om IBSEN och BJÖRNSEN, där det sades att man hade två slags store män, representerade av de två nu nämnda, nämligen sådana som äro stora genom att skilja sig från andra människor och sådana som tvärtom äro det genom att vara lika andra, »only more so». Linné hörde åtminstone på nu ifrågavarande område avgjort till den senare av de två kategorierna. Detta är icke oväntat, ty icke blott tidens allmänna prägel utan också dess vanliga ekonomiska åskådning var djupt rotad och saknades icke hos många.

Till tidens karakteristik hörde i högsta grad en beundran för vetandet och vetenskapen, sådan som man i nutiden på sin höjd finner i Förenta staterna; i själva verket skulle Linné ganska lätt kunna tänkas som en nutidsamerikan. Tiden krävde vetenskap men icke vad vetenskap som helst; man hade fått ett visst förakt för vad som betecknades med ordet »lärdomsgräl», vilket med tidens språkbruk betydde pedanteri, och själva

Vetenskapsakademien kom till stånd bl. a. som protest emot sådant. Liksom allting annat skulle vetenskapen vara matnyttig, »det nyttiga» var kanske tidens idol framför andra. Detta skapade ett sammanhang som låg särskilt väl till för Linné och hans medbröder.

Man kan säga att den ekonomiska vetenskapen under 1700-talet hämtade sin inspiration från tre olika håll. Det ojämförligt viktigaste, som i det väsentliga var engelskt, innebar en förbindelse mellan teoretiskt intresserade affärsmäns och ekonomiskt intresserade filosofers insatser; därifrån kom i verkligheten vad som just då växte upp till en ekonomisk vetenskap. Den andra källan var politiskt administrativ och huvudsakligen tysk; den utgick nästan helt och hållet ifrån polisstatens traditioner och behov — det är vad man har brukat kalla kameralistik eller kameralvetenskap. Sverige hade knappast någon representant för den första riktningen men däremot några för den andra, främst bland dem den som blev Sveriges förste professor i politisk ekonomi — förmodligen den fjärde akademiske läraren i ämnet i hela Europa — nämligen ANDERS BERCH, som fick sin utnämning till den nyinrättade Uppsala-professuren däri år 1741, samma år som Linné själv blev professor i Uppsala.

Den tredje riktningen är emellertid den i detta sammanhang viktigaste, och den var så gott som unik för Sverige. Det var den som grundade sig på ekonomiens förbindelser med naturvetenskaperna. Här var det som Linné hade sin självskrivna domän, men han hade en mängd vid sin sida på detta område, till stor del inspirerade av honom men också av tidsandan. Linné och Berch kommo ofta i stark motsats till varandra, såsom representanter för dessa två delvis motsatta riktningar, och för att finna ett stöd emot Berch bragte Linné 1759 till stånd den Borgströmianska professuren i »praktisk ekonomi» inom filosofiska fakulteten i Uppsala — Berchs professur var i den juridiska fakulteten.⁴ Det talar tillräckligt tydligt om den nya professurens innebörd, när det tillägges att den småningom utvecklade sig till en professur i botanik; i denna form hade den som en av sina sista innehavare THORE MAGNUS FRIES, bl. a. min egen student-tids ypperlige universitetsrektor. När den första professuren i politisk ekonomi fick en efterföljare i Åbo (1747), blev denna samtidigt naturvetenskaplig, innefattande mineralogi, zoologi, botanik och kemi, samtidigt med ekonomi, det senare specificerat som lanthushållning, bergshantering, manufakturer och handel; nyttan framhölls vid dess tillkomst som främsta uppgift också för naturvetenskaperna, ämnet blev — som en finländsk litteraturhistoriker har uttryckt saken — ekonomisk naturvetenskap och naturvetenskaplig ekonomi; och Åbo-professuren inrättades därför, i motsats till Berchs professur, i filosofiska fakulteten. Professurens förste innehavare blev Linnés älsklingselev PEHR KALM, och stark medtävlare till honom blev en annan naturvetenskapsman, PEHR ADRIAN GADD. Ett sär-

skilt pikant inslag utgjorde de präster som förenade naturvetenskapliga och ekonomiska intressen med de religiösa. {Så höll dåvarande biskopen i Åbo, sedermera ärkebiskopen i Uppsala, Linnés vän CARL FRIDRIC MENANDER, 1762 en predikan betitlad Gudsfruktan som ett medel till enskildt och allmän sällhet, där bl. a. följande passus förekom: »Gudsfruktan befordrar nödig utkomst, sundhet och ära» samt utgör »det egentligaste (sic) och naturligaste medlet att erhålla jämväl allehanda timmeliga förmåner.»⁵

När Lund något senare än Åbo (1750) fick en professur i ämnet, så följde man också exemplet att förlägga den till den filosofiska fakulteten, så att Berchs professur blev den enda i juridiska fakulteten. För Lunda-professurens prägel är det ett tillräckligt tydligt uttryck, att när den på grund av ett kungl. brev 1765 (år 1786) avskaffades som överflödig, skedde det med motiveringen att »ekonomin synes aldrig bäst kunna läras till sina egentliga grunder, (e)när den får åtfölja naturalhistorien samt upplysas uti själva de delarne av naturen uti vilka den egentligen skulle sysselsättas.»⁶

Allra starkast kom emellertid detta samband till uttryck i den år 1739 inrättade Vetenskapsakademien, med Linné som förste preses och största vetenskapliga namn. Det antal yttranden som belyser denna Vetenskapsakademiens ursprungliga prägel är nästan obegränsat. Det var rent av från början meningen att akademien skulle kallas Ekonomisk vetenskaps-societet; och att detta också i fortsättningen uppfattades som ändamålet, trots att man valde ett långt mer vittsyftande namn, lämnades ingen i okunnighet om. Linné själv sade (1740): »Ingen vetenskap i världen är högre, nödigare och nyttigare än ekonomin.» CHRISTOPHER POLHEM, den nya akademiens största namn på mekanikens område, sade: »Ekonomi är väl huvudmålet som här påsyftas.» Han framhöll de olika naturvetenskapernas roll i akademiens arbete, men som »oförtrutne tjänarinnor i allt som kan leda till ekonomiens uppkomst». Akademiens sekreterare under 34 år, PEHR WARGENTIN, sade: »Hushålls-konsten, som till förene näppeligen blivit räknad för värdig att sysselsätta de lärdas omtänka, har ifrån den tiden» — nämligen Akademiens uppkomst — »blivit med skäl aktad för den angelägnaste och vidsträcktaste av alla vetenskaper och som ett hav dit alla strömmar böra flyta Detta hava denna Kongl. Vetenskaps akademien pröfvade stiftare visligen betänkt.»⁷

Icke mindre vikt lade emellertid akademiens tidigaste uppsättning, och bland dem kanske allra främst Linné, vid den oupplösliga förbindelsen mellan ekonomin och naturvetenskaperna. Om dessa i allmänhet sade han t. ex. att de utgjorde »grunden till all privat-ekonomi och manufaktur, på vilka ett rikets välfärd stödjer sig»; och om botaniken särskilt sade han nästan detsamma: »Den lägger första grunden till all privat

ekonomi, som likväl är och bör vara vart och ett rikets, vart och ett lands, ja, vart och ett samkväms första och sista ändamål.»⁸

Nu kan det icke nekas att just denna hopkoppling mellan ekonomi och naturvetenskap medförde att man i verkligheten endast i mycket ringa grad kom fram till ekonomisk vetenskap i egentlig mening. Ekonomi är nämligen icke något för ögat synligt, något gripbart, utan den består i relationen mellan yttre och inre resurser å ena sidan och människors behov å den andra. Man har på senare tid börjat kalla den centrala ekonomiska teorien för en »valteori», och detta uttrycker på ett lyckat sätt att det inom ekonomin är fråga om ett val mellan dispositionen av olika resurser för de ändamål som människor önska tillgodose. Det är givet att naturvetenskapen som sådan ingenting har att säga om själva denna centrala fråga, fastän den visserligen lämnar en av de viktigaste delarna av det oundgängliga materialet för svaret på frågan. Följden av tidens inställning blev därför att man i ekonomiens namn endast i ringa grad kom att syssla med verklig ekonomi och att vad man uppfattade som ekonomi närmast var teknik.

Av helt naturliga skäl präglades Linnés åskådning i särskilt hög grad av just denna inriktning. I hans ögon var det önskvärt att alla naturtillgångar bearbetades, bokstavligen talat *à tout prix*, utan någon tanke på frågan, huruvida man nådde bättre resultat för människorna genom att använda arbetskraft och andra resurser på särskilda delar av naturtillgångarna, nämligen på de för människornas försörjning viktigaste, och att lämna de övriga helt eller delvis orörda. Detta kan belysas med många exempel, men här må det räcka med ett par.

I likhet med tidens människor i allmänhet hyste Linné den mest obegränsade beundran för den kanske mest överskattade av alla näringspolitikens representanter under frihetstiden, nämligen JONAS ALSTRÖMER, och detta gjorde honom alldeles blind för rotlösheten i Alströmers verksamhet. Han fängslades av att Alströmer tog upp alla möjliga produktionsgrenar, endast därför att de voro nya, och alldeles oberoende av deras förutsättningar i en faktiskt förefintlig efterfrågan. I sin Västgöta-resa ägnade Linné tio sidor åt en beskrivning av Alströmers skapelse Alingsås Manufakturverk, och beskrivningen är fylld av superlativer.⁹ Han sade att »de meste verkstäder nu drevos av våra egna landsmän, som förstodo så väl att tillreda de härligaste kläden och tyger med svenska händer i Sverige som någonsin andre nationer utomlands». I verkligheten voro Alströmers produkter tvärtom till större delen så gott som osäljbara och ur stånd att konkurrera både med hemslöjdens alster och med sådana utländska produkter som med ganska stora kostnader kunde insmugglas i landet i trots av importförbud på dem; när ett 40-årigt understödssystem, framför allt för Alingsås, upphörde, krympte också verket ihop till ren betydelselöshet.

Det är då givet att Linné föreställde sig Alströmer som fullständig ny-skapare — »för(e) herr Alströms tid voro manufakturerna hos oss i ett djupt mörker över mesta riket, som nu kläda och föda så många tusende inom landet»; i verkligheten hade man haft en icke alldeles föraktlig industri av manufakturkaraktär under 1600-talet, och dess skapelser voro långt varaktigare än flertalet av de nya och särskilt än Alströmers egna. Men Linnés hela inställning gjorde honom blind härför.

Bland bergverken stannade Linné i häpnad över den utan jämförelse mest betydelselösa, nämligen Sveriges enda guldgruva före Boliden, Ädelfors i Småland. Han sade i sin Öländska resa, att »så många anledningar av gediget guld, på så många ställen och så långt ifrån varandra, gävo tydligare tillkänna den stora skatt här ligger fördold än som de utmärkte det rikaste rum av mycket guld».¹⁰ Iakttagelsens karaktär belyses av det faktum att Ädelfors under de åttio år som dess brytning upprätthölls i medeltal producerade obetydligt över ett kilogram om året.¹¹

På nästan alla punkter representerade Linné därmed hattpartiets ekonomiska åskådning, och Vetenskapsakademien var över huvud taget under sin första tid nästan uteslutande rekryterad av hattar.¹² Det slags ekonomiska resultat som man åsyftade blev samtidigt ett uttryck för ett slags ekonomisk chauvinism, med TEGNÉRS uttryck ville man inom Sveriges gränser erövra åter vad man hade förlorat av stormaktstidens territoriella vinster, eller med ett ännu senare uttryck, man ville på det ekonomiska området skapa Sveriges andra storhetstid. Också på denna åskådning erbjödo Linnés resebeskrivningar en mängd belägg.

I sin Västgöta-resa talade Linné om att »en svensk Plinius en gång torde födas, som vida skulle övergå de romares uti märkvärdigheter och nytta, helst vårt fädernesland kan skryta av hundra gånger mera än allt det prål som utlänningarnas industri [d. v. s. flit] framalstrat».¹³ Om Skåne sade han: »är intet land som haver flere förmåner».¹⁴ I Norrköping gladde han sig åt att »svenske män fingo gå i svenska kläder». Det fanns också få varor som han icke ansåg rent av med höjd kvalitet kunna produceras inom landet, vilket naturligtvis ständigt lät honom ivra emot överflödigt import. I övrigt tycktes han, i likhet med tiden i allmänhet, tro på folkökningens obegränsade välsignelse; om Skåne sade han: »invånarne äro lyckelige som bebo ett så ädelt land, och kunde vara långt flere».¹⁵ Genom myrnarnas uppodling kunde »Småland föda dubbelt så många invånare, om icke flere». I detta sammanhang framträdde också den då vanliga föreställningen att äldre tider varit långt mer blomstrande än samtiden; om de nämnda förändringarna i Smålands uppodling komme till stånd, »skulle detta land ännu en gång bliva så folkrikt som det varit för(e) digerdöden».¹⁶ Linné hyste också tidens vanliga oro för alltför höga löner och sade om de skånska bonddrängarna

att deras lön ofta var dryg genom att de utöver ibland så hög penninglön som 100 daler smt hade lott i åker: »men som sådant långt för(e) detta är förbudet, torde det med tiden ändras». ¹⁷ Också barnarbetet beundrade han, likaledes i överensstämmelse med tidens för oss särskilt främmande anda, och berättade med stolthet om tobaksspinneriet i Norrköping, att »många små barn förtjäna sig födan». ¹⁸ Hans intresse för manufakturerna har redan framgått, liksom även för framställningen av ädla metaller.

Icke mindre betecknande är det att däremot mycket litet förekom om järnhanteringen, trots att den levererade över Sveriges halva exportvärde; det var huvudsakligen myrjärn som intresserade honom, naturligtvis ur teknisk synpunkt. Järnhanteringen var nämligen aldrig fullt rättrogn ur merkantilistisk synpunkt, därför att den ställde sig avvisande såväl mot produktplakatet — tidens sjöfartspolitiska grundlag — som även mot förbudet för utlänningars handel i Bergslagen, bägge åtgärderna ägnade att fördyra den utländska avsättningen och sålunda trycka de inhemska järnpriserna. På alla dessa punkter måste man alltså säga att Linné representerade det för tiden och framför allt för hans parti normala, utan att i detta hänseende förete några nya drag.

Icke desto mindre fanns det ett område där hans inställning var — visserligen icke irrlärlig i förhållande till hattarnas program, ty det förekom icke mig veterligen på någon punkt, men — ägnad att starkare markera en sida av näringspolitiken som var orimligt undanskjuten i förhållande till den ifrågavarande näringsens alldeles dominerande roll inom alla äldre tiders ekonomiska liv. Linnés egenskap av naturvetenskapsman över huvud taget, men framför allt av botanist, kunde nämligen icke undgå att i högsta grad göra honom intresserad för den näring som stod i det starkaste sambandet med växtvärlden. Visserligen innefattade hans botaniska intresse i högsta grad sådana växter som hade betydelse för manufakturerna, d. v. s. främst textila råvaror och färgämnen; det utrymme han ägnade dessa två områden var oproportionerligt i förhållande såväl till betydelsen av de näringar som skulle tillgodoses därmed som även vad man kunde utvinna av Sveriges möjligheter på dessa områden. Också vissa då importerade konsumtionsartiklar ansåg han med största fördel kunna ersättas av inhemska. T. ex. en växt som han antydde utan att namnge påstod han »till skapnad, storlek, färg, lukt och smak så nära kom överens med kinesiskt thé de bou att den som icke vore synnerlig kännare av té ej lätt skulle märka åtskillnaden», fastän den vore mycket hälsosammare; senare fann han att ingen annan svensk växt var tjänligare än linnéa för ändamålet. ¹⁹

Men botanikens praktiska betydelse låg likväl också i Linnés ögon främst på jordbrukets område, och eftersom jordbruket sysselsatte lågt

räknat tre fjärdedelar av landets befolkning, så var det icke någon annan näringsgren där i verkligheten mer kunde utvinnas för folkförsörjningen; och därom var Linné fullt medveten. Så till vida innebar detta någonting nytt som merkantilismens härstamning från de medeltida städernas ekonomiska politik föranledde tidens politiker och skribenter att till alldeles övervägande del sysselsätta sig med vad man uppfattade som stadsnärningar, sålunda manufakturer, handel och sjöfart, medan jordbruket icke tillnärmelsevis fick det utrymme i den ekonomiska diskussionen som det i högsta grad förtjänade och var ännu mer undanskjutet i den faktiska ekonomiska politiken.

Linné kunde omöjligt se saken på detta sätt. Han sysselsatte sig oavslåeligt med jordbruket i alla sina reseskildringar och framför allt i den skånska, där han redan i förordet meddelade sin avsikt att företrädesvis ägna uppmärksamhet åt landskapets jordbruk och även uppfyllde detta löfte. När det gällde jordbruk, kunde man t. o. m. någon gång finna att Linné rent av betvivlade de gynnade näringarnas större nytta; så skrev han om en socken på Öland att bönderna där hade börjat att bryta golvstenar »men nu sedermera alldeles lämnat brytningen och mer lagt sig på åker- och ängsskötsel, varav de mått bättre».²⁰

I själva verket var en förbättring av jordbrukets avkastningsförmåga både i högsta grad möjlig och i minst lika hög grad av behovet påkallad. »Den efterlängtrade freden» hade nämligen medfört en högst betydande folkökning, som visserligen icke efteråt höll sig på samma nivå men som likväl förblev av stor betydelse för utvecklingen, allt som verkan av dödlighetens nedgång och de förbättrade utkomstmöjligheterna. Linnés gynnare NILS REUTERHOLM skrev därför i en ämbetsberättelse med största skäl om »den huvudsakligaste omständigheten, vart folket skulle taga vägen»²¹; och om man ej på nytt ville låta dödligheten gå i höjden och sålunda hejda folkökningen — vilket knappast någon ville — så var det också det allt överskuggande ekonomiska problemet.

Den faktiska politiken såg utkomstmöjligheterna inom manufakturerna, men i verkligheten var den vägen så gott som stängd. Efter att in på 1760-talet ha drivits upp till sitt maximum genom obegränsade understöd, voro manufakturerna icke blott ur stånd att ytterligare växa utan sackade rent av tämligen oavslåeligt bakåt ända in på början av följande århundrade. Från att ha sysselsatt 16 000 à 17 000 sjönk näringen ned till en styrka av 10 000 och slutligen rent av till 7 000 arbetare. Därtill kom att den alldeles övervägande delen av dessa arbetare bestod av hemarbeterskor, som icke hade tyngdpunkten av sin verksamhet inom manufakturerna utan inom det husliga arbetet, så att arbetarantalet endast till en liten del bestod av heltidsarbetare. De senare utgjorde icke mer än $\frac{3}{4}$ procent av totalbefolkningen. Eftersom siffran för jordbruket var $\frac{3}{4}$ av *det hela*,

så framgår det utan vidare att en höjning av jordbrukets avkastning med *en procent* skulle ha betytt lika mycket för befolkningens försörjning som manufakturerna i deras helhet. Jordbruket fick därigenom bära en oförändrad proportion av underhållsbördan för den nytillkomna folkmängden, ty dess andel i totalbefolkningen visade nästan ingen sjunkande tendens. Detta läge visar tillräckligt hur vital frågan om jordbrukets uppryckning var.²²

Huruvida Linné tänkte just i sådana banor, framgår visserligen icke, men alldeles oavsett detta betydde hans insats att jordbruket rycktes mer i förgrunden än förut. Något alldeles nytt var en dylik tendens visserligen icke, och Vetenskapsakademien blev över huvud taget ett forum där jordbruksintressena kommo till tals. I mitten av 1740-talet framträdde konteramiralen THEODOR ANKARCROMA med ett presidietal i akademien, där han helt försiktigt sökte skifta sol och vind mellan jordbruket och andra näringar, vilket då omedelbart föranledde mothugg.²³ Men »tvisten om näringarnas företräden» fortsatte; och utan att ge utslag till jordbrukets favör gav det likväl näringen helt annat erkännande än den förut hade fått.

Linnés resor äro späckade med uppgifter om jordbruket i alla de landskap han bereste. I fråga om Lappmarken och Dalarna gällde det framför allt missväxter och den dystra uppfinningsrikedom i fråga om nödföda för människor och djur som befolkningen lade i dagen, för att skaffa sig åtminstone någon känsla av mättnad, och redan den uppmärksamhet som ägnades dessa missförhållanden måste ha stimulerat intresset för jordbrukets uppryckning.

I det övriga Sverige förekom icke något motsvarande, och Linné uppehöll sig icke heller därvid i fråga om de övriga landskapen. Men det minskade icke hans intresse för jordbruket där och naturligtvis särskilt icke i fråga om Skåne, som han — jag vet icke om det var som den förste — kallade »Sveriges kornbod».²⁴ Samtidigt medförde detta intresse icke att han inlät sig på någon skönmålning av detta landskaps jordbruk som helhet. Visserligen ägnade han, med sin egen och tidens ofta okritiska iver för all slags teknik, entusiastiska skildringar åt de förbättringar som särskilt de skånska godsägarna hade eller troddes ha infört på sina egendomar, och överdrev förmodligen deras betydelse. Men för större delen av det skånska jordbruket framhöll han med eftertryck en mängd av de svagheter, framför allt den till gödselbrist ledande förvända boskapsskötseln, som i verkligheten berövade brödsädessköörden stora delar av dess möjligheter, samt vidare frånvaron av dikning och mycket annat.²⁵ Av de stora bristerna i jordbruket var det knappast mer än en som han förbigick, nämligen bytvånget eller ägoblandningen, som i verkligheten utgjorde ett nästan avgörande hinder för övriga reformer inom jordbruks-

näringen. Vidare ägnade han, också utan tendens, den största uppmärksamhet åt jordbrukets alla sidor, sådana som brukningssätt, olika sädesslag, boskapsskötsel, gödsel och foder, kreatur, dikning o. s. v. Med det enorma anseende som Linné hade förvärvat måste hans kritik, i förening med hans allmänna intresse för jordbruket, ha haft betydelse för det reformarbete som redan hade börjat och under århundradets fortsatta lopp skulle få allt större betydelse.

Också som lärare verkade Linné i samma riktning. Hans studenter voro förmodligen till större delen blivande präster, och de fingo hos sig inskräpvt skyldigheten att sörja för »landskulturens» utforskning och förbättring, liksom för vad som eljest kunde tjäna lantbefolkningens intressen. Under den följande tiden uppstod en mycket stor mängd bygdebeskrivningar — av socknar, härad, prosterier och landskap — som i allmänhet hade till författare präster ute i bygderna och förmodligen också i allmänhet härstammade från Linnés lärjungar. Visserligen kan man icke tillerkänna Linné hela förtjänsten av detta mycket givande intresse för landets utforskning, ty vid sidan av honom hade hans vän och kollega i Vetenskapsakademien, lantmätaren, sedermera överdirektören för lantmäteriet JACOB FAGGOT, verkat i samma riktning genom en liten handledning för sådana bygdebeskrivningar, som visade sig komma till nyttig användning i ett stort antal fall.²⁶

Uppfostran av Sveriges prästerskap var över huvud taget en viktig sida av Linnés lärareverksamhet, och betydelsen av dess insatser framhölls ofta i resebeskrivningarna. Särskilt föll i detta sammanhang bristen på läkare en arkiater och medicine doktor sådan som Linné i ögonen; och han framhöll ofta, med fullaste rätt, prästernas möjlighet att därvid komma till någon hjälp, när större delen av landet helt och hållet saknade utbildade läkare. Linné ville bota detta genom att ge prästerna någon medicinsk utbildning och visade därvid t. o. m. mer än vanligt av den optimism som utmärkte honom, när han skrev: »Hela denna vetenskapen (sic) vore lätt lärd av de studerande, då de ännu äro vid akademien, högst på åtta dagars tid»; för närvarande anses den fullständiga läkarutbildningen ju ta åtta år.

Också om således endast en obetydlig del av Linnés storhet faller på det ekonomiska området och detta område t. o. m. mer visar hans bundenhet vid förutfattade meningar samt tidens och det egna partiets uppfattning, så är han i alla fall också där värd stor uppmärksamhet och säkert den av tidens hundratals författare som gav den mest levande föreställningen om sin tids Sverige, i alla händelser för sådant som har med naturen att göra, men i särdeles hög grad också på det andliga området.

ANMÄRKNINGAR.

¹ Eftersom föredraget hölls utan manuskript och först efteråt nedskrivits, har jag ej strängt följt den muntliga framställningen och dessutom gjort ganska många tillägg. Tidigare fastän i större korthet har jag behandlat ämnet i veckotidningen *Vi* (Linné-nummer) 1941 nr 21.

Då min framställning icke har behov av språkliga finesser, har jag ansett mig oförhindrad att modernisera citatens stavning och att använda de moderna upplagorna av reseskildringarna, trots att de i några fall lämna ganska mycket övrigt att önska. De äro följande. För *Iter Lapponicum* (1732) och *Iter Dalecarlicum* (1734): CARL VON LINNÉ, *Ungdomsresor I—II*, m. inl. av KNUT HAGBERG (1929). För *Ölandsresan* (1741): CARL VON LINNÉ, *Öländska resa*, red. av CARL FORSSTRAND (1907). För *Västgöta-resan* (1746): CARL LINNÆ, *Västgöta resa*, med textkommentar av NATANAEL BECKMAN (1928). För *Skånska resan* (1749): CARL LINNÆ, *Skånska resa*, utg. af De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening (1874, de två första bladen omtryckta 1907). Pagineringen är de använda upplagornas, dock så att den originalpaginering som förekommer i marginalen till upplagorna av Västgöta- och Skåne-resorna har kommit till användning. Resorna betecknas i anmärkningarna på följande sätt (i nu nämnd ordning): L., D., Ö., V. och S.

² V. 17.

³ I förordet till hans *Anteckningar om Frihetstidens politiska ekonomi* (1868).

⁴ CLAES ANNERSTEDT, *Uppsala universitets historia III: 1* (1913) 302 f., 309, 483, 631 f., III: 2 (1914) 118 m. not 2.

⁵ ARVID HULTIN, *Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria* (Finska litteratursällskapets skrifter XCIV, 1910) 6 ff., 15—108, 295 f.; IVAR A. HEIKEL, *Helsingfors universitet 1640—1940* (1940) 178—196.

⁶ MARTIN WEIBULL & ELOF TEGNÉR, *Lunds universitets historia II* (1868) 296.

⁷ Såvitt jag vet tidigast påpekadt av HULTIN 2 f., men med långt fulligare dokumentering i BENGT HILDEBRAND, *Kungl. svenska vetenskapsakademien* (1939) 381—384.

⁸ V. 5, 241 f.

⁹ V. 120—130.

¹⁰ Ö. 32.

¹¹ Efter tabell 5 hos F. R. TEGENGREN m. fl., *Sveriges ädlare malmer och bergverk* (Sveriges geologiska undersökning ser C a n:o 17, 1924) 52 f.

¹² BENGT HILDEBRAND 219 f., 240—245, 380 m. fl. st.

¹³ V. XV.

¹⁴ S. XI.

¹⁵ Ö. 21; S. X.

¹⁶ S. 425.

¹⁷ S. 202.

¹⁸ Ö. 21.

¹⁹ V. 196, 254.

²⁰ Ö. 59.

²¹ NILS WOHLIN, *Den svenska jordstyckningspolitiken* (1912) 546. Jämför till hela problemet min uppsats *De svenska manufakturerna under 1700-talet* (Ekonomisk tidskrift 1937) 163 ff.

²² Se min *Svenskt arbete och liv från Medeltiden till nutiden* (1941) 180 ff., 210 f., 240—243.

²³ ANKARCROMA, *Tal om förbindelsen emellan lantbruk, manufaktur, handel och sjöfart*, med svar av Faggot. (Vet.-akad:s presidietal I, 1744); KARL PETANDER, *De nationalekonomiska åskådningarna i Sverige* (1912) 114—118.

²⁴ S. XI.

²⁵ S. 172—176 m. fl. st.

²⁶ FAGGOT, *Tankar om fäderneslandets känning och beskrifwande* (Vet.-akad:s handlingar II, 1741, 1—29); jfr HULTIN 152 ff.

CARL VON LINNÉ'S KYRKOHISTORISKA STÄLLNING

AV

ELIS MALMESTRÖM

LINNÉ VAR SYSTEMATIKER PÅ DET NATURVETENSKAPLIGA området. Där utvecklade han sin kända uppslagsrikedom och kombinationsförmåga och naturligtvis också en högst betydande tankeskärpa, även om hela hans tänkande mer bar prägeln av intuition än logisk slutledningskonst. Tänkare i filosofisk mening var han icke; i klara principer har han icke utformat sin världs- och livsåskådning. Men det är betecknande för honom, att han hade en sådan.

Nära nog alla, som studerat Linné, ha framhållit, att han var empiriker. Det är icke underligt, här möter ett drag, som omedelbart ger sig till känna. Men försöket att göra Linné till en okomplicerad empiriker är dömt att misslyckas. Så enkel är icke hans personlighet. Han tänkte också över det han erfarit och det finns all anledning att slå fast och starkt betona, att hans empiri ingalunda uteslöt spekulaton. I denna yttrar sig hans vetenskapliga fantasi, den utgör det element, som binder samman de otaliga »rönen» och iakttagelserna. Det föreligger heller icke hos Linné någon egentlig spänning mellan empirin och spekulatonen. Förhållandet är psykologiskt sett detsamma som under medeltiden mellan skolastiken och mystiken. De betinga ju varandra i stort sett, även om man kan skilja mellan skolastik och mystik som var för sig karakteristiska teologiska riktningar. Om nu Linnés skrifter äro packade och till bristningsgränsen fyllda av fakta, får man likväl icke förbise det sammanhang, i vilket de äro inställda. Det är i det hans tankearbete och hans åskådning kommer fram. Hur vida hans tankar kunna gå kan man läsa t. ex. i talet vid den medicine doktorspromotionen 1743 *Om den beboeliga jordens tillväxt*, liksom i företalen till de olika upplagorna av *Systema Naturae*.

Det är därför ganska naturligt, att Linné hade en naturfilosofisk uppfattning, som var ingående motiverad och genomarbetad.¹ Han har dess-

¹ Jag redovisar i denna kortfattade skiss icke den litteratur, jag använt, utom då det gäller direkta citat. Jag bygger till största delen på mina egna studier, huvudsakligen vad

utom om det moraliska och religiösa livet både tänkt och skrivit icke så litet. Vad han därigenom åstadkommit har väl ingen definitiv karaktär, men det är å andra sidan fullt klart vad han menade; hans åskådnings grunddrag stå ganska tydliga och fasta. Hans tankar om livet förete ingalunda bilden av fria funderingar — hans »spekulation» var ingen vag sådan — utan de inordna sig organiskt i tidens väldiga tanke- och problemkamp. Därför är det för litet att göra honom till en vetenskapens banbrytare och föregångsman, hur väldig han som sådan än var. Han är en gestalt icke bara i vår vetenskapliga odlings hävder, utan också i det svenska andelivets historia under upplysningstiden. Han har genom sin person och sitt verk övat djupgående inflytande och, enligt GUSTAF SUNDBÄRGS ord, »bestämt riktningen av vårt folks intresse för århundraden».¹ Men han har också den ställningen i upplysningstidens liv, att han haft direkt religions- och kyrkohistorisk betydelse, vilket på sitt sätt framgår av den behandling han erhållit i de två senast utgivna arbetena i svensk kyrkohistoria², av vilka det ena måste anses ha karaktär av standardverk.

Linnés uppfattning av natur- och människoliv hänger nära samman med hans ställningstagande till upplysningstidens grundläggande religionsproblem, teodicén. Med detta problem aktualiserades många svåra och för väster-

som utgivits på trycket och framförallt på avh. *Carl von Linnés religiösa åskådning*. Upps.-Sthlm 1926. Då det väsentliga i det här till behandling upptagna ämnet där fått sin belysning, kan det tyckas överflödigt att upprepa vad som redan är känt. Jag menar emellertid, att det kan vara av betydelse att se Linnés uppfattning ur den särskilda synpunkt, som i denna uppsats är dominerande, och tager alltså risken att påminna om ett och annat, som jag tidigare framhållit. KNUT HAGBERGS värdefulla arbete *Carl Linneus*, Sthlm 1939, har gjort det nödvändigt att precisera en och annan sats, som tidigare stått oemotsagd. Hagbergs bok har visserligen icke karaktär av primärundersökning, men den har så stor betydelse för den allmänna uppfattningen av Linnés bild, att Linnéforskningen självfallet måste sysselsätta sig med densamma. — Och jag framhåller, att det här är fråga om Linnés kyrkohistoriska ställning, icke hans uppfattning i enskildheter, icke heller hans betydelse i religions- eller kyrkohistoriskt avseende i dess helhet.

¹ SUNDBÄRG G., *Det svenska folklynnet*, 6 uppl., Sthlm 1911, s. 8.

² *Svenska kyrkans historia*, V, PLEIJEL, H., *Karolinsk kyrkofromhet, pietism och herrnhutism*, Upps.-Sthlm 1935, s. 525—26, där det karakteristiska i Linnés ståndpunkt endast beröres i allmänna ordalag, och *Handbok i svensk kyrkohistoria*, 2, HOLMQUIST, HJ., *Från reformationen till romantiken*, s. 192—196, som i all korthet ger en djup, rik och väl nyanserad bild av Linné som företrädare för den äldre upplysningstiden liksom för hans religiösa uppfattning. Det förstnämnda arbetet ställer in Linné i »den upplysta ortodoxien», vilket knappast är lyckligt, då själva uttrycket för Linnés del i varje fall icke är träffande. Han menade sig väl i stort tillvarata den kristna trons, alltså ortodoxiens intressen, men han gjorde detta utifrån en för honom personligen på egenartat sätt modifierad upplysnings ståndpunkt. Riktigare hade därför varit att med den allmänna kyrkohistorien och litteraturhistorien tala om en äldre upplysning och en yngre och för Sveriges del räkna den förra från tiden omkring 1730. Linné hade då på ett naturligt sätt fått sin rätta plats.

ländskt tänkande ödesdiga frågor. Problemdebatten var så betydelsefull, att dess verkningar skulle komma att sträcka sig djupt in i nutidens liv och påverka hela Västerlandets livsform.

Det är alltså karakteristiskt för upplysningstiden, att den har ett religiöst problem, bakom vilket praktiskt taget hela denna tids andliga nöd rör sig och i vilket den kommer till uttryck: frågan om det onda och Guds herravälde. Att denna fråga blev så brännande sammanhänger med vissa rätt hastigt inträdande förändringar i den andliga situationen. I samma ögonblick — om man nu om ett invecklat historiskt läge kan använda det ordet — dessa förändringar — ur centralt kristen synpunkt: brister — blevo kända, var problemet där.

Evangelierna känna icke teodicéns problem. Jesus har icke berört det. Det fanns icke för honom.¹ Hans omedelbara förtröstan på Guds makt och herravälde höll det borta. Därför känna evangelierna icke någon apologi. Gud behöver icke försvaras. Han handlar med den gudomliga kärlekens suveränitet och denna genombryter de hinder i form av synd, skuld, orättfärdighet och fördärv, som rest sig mellan människan och Gud. Den evangeliska synen på läget i världen är en principiellt genomförd dualism. Mot Guds rike står det ondas makt och välde; djävulen, ovännen är ständigt verksam. Därför har det onda realitet och evangelierna konstatera det med oförvillad blick och utan att söka på teodicéernas sätt hänvisa på något sammanhang eller förklara det genom analys av vad som kan anses vara dess nödvändiga förutsättningar. Det är helt enkelt till och det verkar. Men den paroll det ställer till människan riktas icke till hennes spekulativa förmåga utan till viljan. Därför visa evangelierna, hur Jesus hos människorna söker tro på det Guds verk han i honom utför. Denna tro är människans svar på vad Gud gjort henne, genom den tillhandahåller hon sin villighet att ha gemenskap med honom och tro på hans löften. Ur den växer människans kärlek till Gud och nästan fram. Den är hos henne grunden för den kärlek hon kan hysa. Den är också grunden till och motivet för hennes evighetshopp, som alltså icke beror på någon naturlig odödlighet och icke heller motiveras med några särskilda, s. k. goda gärningar. Tron innebär därjämte ett föregripande i tiden av den fulländning, som Gud lovat de sina. Denna fulländning kommer till stånd, när Guds rike triumferar i sin härlighet. Men redan här i tiden är människan genom tron en medlem i detta rike. Det har alltså den dubbla karaktären av en här verkande andlig samfundsmakt och en till den yttersta tiden hörande, eskatologisk storhet. Nu är dock, såsom antytts, Guds rike inbegripet i kamp med det onda, som alltså möter som ett organiserat motstånd, syndens, skuldens, dödens och djävulens välde. Människans be-

¹ Se bl. a. SÖDERBLOM, N., *Uppenbarelsereligion*, andra uppl., Sthlm 1930, s. 64—66. På övrig litteratur lämnar jag ingen förteckning, då själva sakfrågan är enkel och klar.

stämmelse är delaktighet i denna Guds rikes kamp, men sin fullbordan och förklaring når människolivet först sedan denna kröntes med seger. Om denna seger råder dock ingen tvekan; den är given redan genom Jesu död och uppståndelse, där på ett avgörande sätt syndens och dödens makter blivit övervunna. Att vid sidan om denna kamp fråga efter en särskild mening med livet är lönlöst, här är meningen. Något frälsande förnuft i en bristfull mänsklighet, genom sin synd lagd under domen och vigd till döden, kan icke finnas. Därför kan man icke genom mänskliga argument demonstrera tillvarons förnuft lika litet som man kan bevisa, att Gud finnes. Det onda behöver icke demonstreras, det är ett ofrånkomligt faktum och i sin personlighetsupplösande verkan är det den yttersta anledningen till Guds nya ingripande i mänsklighetens liv.

Denna flyktigt skisserade grunduppfattning bryter udden av den stingande frågan bakom det ondas problem. Den räknar osentimentalt realistiskt med det onda, både som synd och skuld hos människan och som fördärv i världen. Men den vet, att det onda icke skall behålla segern, det har principiellt fråntagits makten och detta är hemligheten med seger-tonen i den tro, som lever av Guds kraft och samtidigt anteciperar Guds triumferande rikes härlighet. Synden går tillbaka på ett i motspänstighet mot Guds vilja förvänt bruk av friheten och är samtidigt i sitt yttersta upphov för oss en hemlighet. Likväl kan den icke skada den, som i tro mottagit den kärlek, som söker människorna för att bland dem återställa den brutna gemenskapen.

Det är nu mycket betecknande, att där den kristna tron varit stark finnes intet gudsförsvär. Gud varken kan eller skall rättfärdigas i sina handlingar, det är tvärtom han som rättfärdiggör människan. Därför finns hos PAULUS ingen apologi, ingen teodicé. Var och en som lever av den rättfärdiggörande tron är sliten loss från lagträldom och evdemonism. Han är ställd på en ny grund genom den kärlekens suveräna makt, som möter honom i Jesus Kristus, han har mött all nåds Gud. Därmed har han också lärt känna en barmhärtighet, som ser på annat sätt än vanlig rättvisa och är emot det moraliska förnuftets beräkningar och regler. Den rättfärdiggörande Fadern själv är det ofattbara majestät, vars rikedom av vishet, sanning och nåd är outrannsaklig. Så är en gräns satt för all beräknande kunskap, genom vilken människan skulle kunna komma närmare bestämda önskningar och förväntningar. Men genom den rättfärdiggörande tron börjar i den gamla människan en ny människa andas och röra sig och den i Gud bundna viljan blir — paradoxalt nog — den tappra och offerglada viljan, som lever i frälsningsvisshetens och frimodighetens anda. Det är därför teodicén saknas hos Paulus. Dock, på ett ställe dyker den upp, nämligen i det för honom övermåttan ödestunga sammanhanget: Guds

utkorelse och hans folks frälsning. Men han vinner ny klarhet i samma stund han på nytt når trons djupa fäste.

Det är naturligtvis omöjligt att på några rader säga något väsentligt om LUTHER¹, men i denna fråga är det icke omöjligt, ty rörande teodicén ligger saken till på samma sätt som i evangelierna och hos Paulus. Ingen apologi, ingen teodicé, inga försök till harmonisering av världsförloppet och Guds vilja. Typisk är den av hans skrifter, som under det innevarande århundradets katastrofala år starkast framträtt som ett mäktigt ord, tidigare glömt eller vantolkat, boken om *Den trålbundna viljan*. Det är en djärv bok, ty den skär igenom medeltidens moralism, bryter med själve AUGUSTINUS, spränger den första psalmens ram och når ända fram till Golgata och evangeliets nya syn. Och i den finna vi ungefär det samma som hos Paulus. Ur rättfärdiggörelsen träda nya uppgifter i livet fram och med den rättfärdiggörande tron försvinna de egna anspråken, den tryckande och andligen ofullgångna tanken på en vedergällande rättvisa och det naturliga jagets förhoppningar och planer. Den som tvistar med den Evige ställer sitt av själviskhet bestämda lyckobegär över honom, som handlat i nåd med människorna, och vill böja Honom under det förgängligas värde. Men den som tror på Gud har icke del i denna världens värde, han är friad från synd och död, djävul och värld.

Och vore världen än så stor
och full av mörkrets härar,
dock, när ibland oss Herren bor,
platt intet oss förfärrar.
Världens furste är ju dömd,
och hans kraft är tömd.
Han på ett huvudhår
oss skada ej förmår,
ett ord kan honom fälla.

Det är i en enkel — genialt enkel — poetisk omskrivning en motivering till det förhållandet, att Luther icke behöver någon teodicé.

Under ortodoxins tid var den kristna tron alltjämt mäktig att hålla det ondas problem borta från människornas medvetande. De funno i tron själv

¹ Jag hinner här ej gå in på saken utan anmärker blott i förbigående, att närvaron av teodicén med utomordentlig känslighet annonserar för kristen tro, principiellt fattad, främmande element av filosofisk eller åskådningsmässig innebörd. Anden i kristen mening och teodicén ha intet med varandra att göra. De gå fram efter olika linjer. När alltså både hos AUGUSTINUS och THOMAS teodicén på olika sätt ingår i deras åskådning, visar detta, att skilda slag av filosofi, naturligt nog f. ö., ingått förening med deras kristna trosuppfattning. Se HARNACK, A., *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, 4 uppl., Tübingen 1920, III s. 531. Med ORIGENES däremot förhåller det sig så, att hela hans frälsningslära är att betrakta som en teodicé på kosmologiens grund. Hans universellt syftande spekulation är därför, fullt konsekvent, en apologi. Detta är ur kristen synpunkt svagheten i hans ståndpunkt.

svaret på de mest påträngande frågorna och därmed hade dessa mist sin aktualitet. Denna tro hade också i vissa klart utformade läror sitt uttryck och främst bland dem voro arvsynd-, predestinations- och rättfärdiggörelselärorna.¹ Så länge människorna omfattade dessa läror, hade de en åskådning, som var levande och fast nog att andligen tillfredsställa dem och personligen ställa dem in i det kristna samfundslivet med dess uppgifter. De hade ett evighetshopp, en eskatologisk blick ut över den korta tillvaron på jorden och därmed en brukbar historiebetraktelse, de grundade sin kärlek och sitt handlande på kristen tro och avböjde moralismen och en inomvärldslig utvecklingstro, de förtröstade icke på den egna kraften och därför stod deras liv icke i tecknet optimism och pessimism. För dem fanns ingen spänning mellan tro och vetande och de sökte icke på bevisens eller argumentationens väg en mening med tillvaron eller ett stöd för tanken på ett högsta förnuft.

Men när under religionskrigens tid och över huvud mot slutet av 1600-talet genom flera samverkande orsaker de nämnda lärornas grepp över människornas sinnen alltmer försvagades, skedde en omvälvning, som på skilda sätt förändrade det andliga klimatet i Västerlandet och aktualiserade problem, som icke varit kända för den tidens människor. Det är då upplysningen sätter in och den erbjuder bl. a., såsom redan antytts, anblicken av en religionsfilosofisk debatt, stundom i mycket populär form, som griper ganska vida omkring och tager upp till behandling en rad frågor, vilka dock alla nära nog ha något att skaffa med det ondas problem och med gudsförsvaret, teodicén.

När upplysningen trädde fram som en historisk riktning i Väst-Europa, skedde det icke oförmedlat. Den hade djupa rötter i antiken, den hämtade starka impulser från renässansen. Renässansen levde ju under reformationens och ortodoxins tidevarv som en aldrig helt undertryckt strömning under ytan, ofta i förbund med naturvetenskap av skilda slag. Såsom alla relativt klart markerade historiska rörelser utgör den också en protest mot den föregående tidens starkaste riktning. Det kunde den så mycket lättare vara, som ortodoxins teologi och kyrka både starkt förbundit sig med politiken och med religiös motivering tagit ställning i krigen. När religionskrigens tid var slut, var man trött även på teologernas tvister och den konfessionella motsatsen förlorade sin skärpa. En ny världslig kultur utvecklade sig, kyrkan och teologin löstes från politiken, uppfinningar och samfärdsel bidrogo till att skapa en inomvärldslig optimism, som varade inpå mitten av 1700-talet, då dess kraft började sina och den tilltagande kulturella och andliga splittringen och de sociala missförhållandena, främst i Frankrike, bidrogo till en strömkantring i pessimistisk riktning. Under

¹ TROELTSCH, E., *Protestantisches Christentum und Kirche in der Neuzeit i Kultur der Gegenwart*, Berlin och Leipzig 1906, s. 374.

den äldre upplysningens tid skulle allt helt visst varit ganska gott, om man med den nya tron kunnat behålla den gamlas andliga makt och betydelse. Denna hade bemästrat det ondas problem, det kunde icke den nya, och så var problemet där. Det måste träda fram, då livsuppfattningen blev rationell och intellektualistisk. Det ligger i själva sakens natur.

Jag har tidigare i stora drag tecknat teodicéns historia under upplysnings-tiden i Västerlandet just med hänsyn till utvecklingen av Linnés religiösa åskådning.¹ Jag skall därför icke upprepa vad jag där sagt. Men jag erinrar om att Linné icke var någon tänkare i filosofisk mening och att han icke principiellt sökte genomarbета det stora religiösa problem, som i så hög grad var samtidens. Därtill hade han ju varken tid eller läggning. För honom låg intresset icke i ett försök att utreda eller samordna principerna utan i möjligheten att demonstrera några av de grundläggande tankarnas giltighet med hjälp av material från naturens och den mänskliga samlevnadens riken. Men i detta försök var han personligen engagerad. Här var han i egentlig mening icke vetenskapsman, även om han arbetade med det stoff, han som vetenskapsman behärskade. Det var ju på det han grundade försöket att demonstrera den nämnda giltigheten.

Upplysningens idéer vunno sent fast fot i Sverige. Man kan på goda grunder sätta den ungefärliga gränsen till 1730 eller den wolffska filosofins genombrott vid universiteten, först Uppsala. Den nya filosofin avlöste då den cartesianska. Men WOLFF var icke LEIBNIZ, han var lärjungen och popularisatorn, som rörde sig inom mästarens tankekrets utan att kunna vidga eller fördjupa hans idéer, och hos honom började den starka spänningen att mattas. Frågan hade för honom icke så stark personlig udd som för Leibniz. När hans tankar nu omplanterades på svensk mark, skedde det både över matematiken, SAMUEL KLINGENSTJERNA, och metafysiken och teologin, PETRUS ULLÉN. Men det är svårt att under Linnés Uppsala-år före utlandsresan 1735 finna något beroende från Wolff. Över huvud är det icke lätt att påvisa något direkt sådant hos Linné; det finns säkerligen ett beroende², men det torde vara mer allmänt och komma

¹ O. a. avh. s. 1—51.

² L. HAMMARSKIÖLD har i sitt kända arbete *Historiska Anteckningar rörande Fortgången och utvecklingen af det Filosofiska Studium i Sverige*, Sthlm 1821, s. 207—208, i förbigående anmärkt, att »den berömdaste och namnkunnigaste af Sveriges lärde, den store *Carl von Linné*, i uppställningen af sitt *systema naturae*, synbarligen enligt *Wolffianska åsigt*er förfarit». För att bekräfta detta anför han i en fotnot »de spekulativa grundsatser, på hvilka Linné uppfört sitt *systema naturae*». Därvid refererar han de kända inledningsorden om Gud till Linnés huvudarbete och återger ett antal av de satser, som Linné i detta arbetes inledning vidare uttalat om förhållandet mellan elementen, himlakropparna, stenarna, växterna och djuren. Någon analys av tankarnas art eller beroende finnes däremot icke. Det syns mig emellertid icke klart framgå, varken av Hammarškiölds referat eller av Linnés egna ord, att det skulle föreligga ett alldeles direkt beroende av Wolff. De bestämningar, som hänföra sig till Gud, äro

genom Wolffs tyska lärjungar bland fysikoteologerna och kanske genom HOLBERG. Beroendet av Leibniz torde böra anslås ännu lägre. Och även om Linné i Uppsala umgicks med företrädarna för Wolffs filosofi, ändrar det av allt att döma intet i vad som här förmodats vara det verkliga förhållandet. För utvecklingen av Linnés personliga trosuppfattning har då säkerligen konflikten med NILS ROSÉN 1734 varit av större betydelse. Lösningen av denna synes mig tämligen klart visa, att Linné personligen icke omfattade kristen tro i egentligt central utan i mer allmän betydelse, och när han vid det åsyftade tillfället »lämnade alt i Guds händer», gav han Guds bild dragen av Vindex, därmed redan antydande det starka inflytandet från det Gamla testamentet, ett arv från ortodoxin, som stod väl samman med upplysningens tankar och kom att få en förmedlande betydelse.

Upplysningens påverkan på Linné före 1735 måste alltså betraktas såsom allmän och rätt svår att bestämma.

I Holland mötte Linné den västeuropeiska utvecklingen och tog intryck av den i flera avseenden. Han opponerade mot materialisterna, som han så småningom lärde känna. Han knöt förbindelser med fysikoteologerna och tycks i dem ha funnit den typ av filosoferande forskare, som mest motsvarade hans egen. De tillhandahöllo honom under alla omständigheter tankar, som han icke skulle släppa utan bruka och med sin lärdom demonstrera och illustrera. Och det är nu alldeles tydligt, att han gjorde flitigare och framgångsrikare bruk av dem än någon annan svensk vetenskapsman. Utan att ha tagit påvisbart starka intryck av den äldre upplysningens tankar om kristendomen eller den naturliga religionen trädde Linné alltså i förbindelse med den fysikoteologi, som arbetade med från naturstudiet hämtade bevis för alltings ändamålsenlighet och de många skapade varelsernas harmoniska samverkan trots det onda, som överallt ger sig till känna i form av allas kamp mot alla, de starkares övergrepp mot de svagare och den allmänna förgängelsen. Naturen är alltså forskningsområdet, men föremålen studeras främst med hänsyn till den ordning och inbördes uppgift i tillvarons stora hushållning, som de uppenbara.

Det är EMANUEL LINDERHOLM, som först inom svensk kyrkohistoria

—
väl snarast ett sammanplock på känt sätt från bibeln, framförallt Gamla testamentet, Aristoteles och Seneca. Det må i förbigående få anmärkas, att med Aristoteles' sätt att uppfatta Gud har Linné intet att göra. Vad han med en från Aristoteles hämtad term bemäktigar sig är intet annat än tankar från sin egen tid. Däremot bygger han på stoicismens uppfattning om elementen, vilket också skymtar i Hammarskiölds referat, där man tydligt känner igen tankar från Seneca. Men också Wolff antog elementen som den första, inre och odelbara grunden till alla ting. Och när Linné talar om den »första graden av kunskap», står han i överensstämmelse med Wolff. Sätillvida kan Hammarskiöld ha sett något riktigt. Och det förefaller icke otänkbart, att Linné i uppställningen av *Systema Nat.* och f. ö. flera andra skrifter haft Wolff som förebild. Se min o. a. avh. p. XII.

påvisat, att det från mitten av 1730-talet tränger fram en ny litteratur i vårt land, som har till uppgift att på upplysningens grund söka en positiv förbindelse mellan kristendomen och de nya idéerna och som nu trängde in i det allmänna tänkesättet hos de bildade.¹ Han nämner därvid särskilt de 1735 och 1736 till svenska översatta arbetena av kanonikus WILLIAM DERHAM, *Astro-Theologie* och *Physico-Theologie*, men också PETER HÖGSTRÖMS 1741 utgivna *Förnuftiga tanckar om Gud*, JOHAN GUST. HALLMANS *Den naturliga lagen* och J. FR. KRÜGER's *Naturlig theologie*, de båda sistnämnda utgivna 1742 och 1744. Som ett verk, representativt för den matematiska metoden i teologien kan nämnas ANDR. WAHLSTRÖMS *Ethica mathematica heller matematisk sedelära*, utgivet 1742, ett arbete, som Linné ägde. Om den åskådning, som dessa skrifter företråda, säger Linderholm följande, på det hela taget synnerligen karakteristiska ord: »Vi stå här inför intet mindre än en ny epok i svensk teologisk och religiös utveckling, hittills obeaktad, men synnerligen viktig såsom det första stora, av en gränslös optimism burna försöket att i ett slag åvägbringa en skön harmoni mellan kristendom och en stolt framväxande fri vetenskap, en orientering av den gamla fromheten i den nya världsbilden och naturförklaringen.»² I själva verket berör Linderholm här två typer av skrifter, som man nog till sist måste hålla i sär från varandra, hur mycket de än ha gemensamt i förutsättningar. Derham var mer empiriskt inriktad än de övriga här nämnda och i starkare kontakt med naturforskningen, liksom han på engelskt sätt ofta återgick till ARISTOTELES, CICERO, PLINIUS och SENECA. Men för dem alla gäller det fysikoteologiska gudsbeviset. Hade Linderholm känt Linnés skrifter lika bra som han kände den svenska pietismens, hade han kunnat göra det tillägget till sin framställning, att den främste svenske fullföljaren av Derham utan tvivel var Linné. Men då sällar sig självfallet till Derham såsom auktor också de tyska fysikoteologerna sådana som J. ALBERT FABRICIUS och FR. CHR. LESSER, holländaren PIETER VAN MUSSCHENBROEK och andra. Då jag tidigare redogjort för Linnés hithörande skrifter och tankar, hänvisar jag helt enkelt till denna redogörelse.³ Linné står alltså som den främste företrädaren i sin samtid för detta försök att harmoniera den nya vetenskapens väldiga mängder av iakttagelser och fakta med den gamla tron liksom han företräder den egendomliga och typiska förändring den senare därvid genomgår. Redan detta markerar hans position i svensk kyrkohistoria. Det förhåller sig alltså icke bara så, att vår store naturforskare kan nämnas vid sidan av de svenskar, som gjort en insats i den religiösa utvecklingen, just såsom Linderholm erinrar om, utan förhållandet är det, att Linné här

¹ LINDERHOLM, E., *Sven Rosén*, Upps. 1911, s. 149—153.

² LINDERHOLM, a. a. s. 152.

³ A. avh. s. 18—41, 45—47.

gjorde en gärning, som nådde längre än de svenska författare Linderholm närmast syftar på. Anledningen härtill är icke svår att angiva. Han nådde med sin undervisning vid Uppsala universitet längre än någon annan svensk man under åren 1741—1775. Han intog en central ställning i det svenska kulturlivet, han påverkade de svenska studenter, som skulle bli präster. Den frågan är ännu icke upptagen till grundlig undersökning, hur långt det kan konstateras, att detta Linnés inflytande sträckte sig. Vad EDV. LEUFVÉN framhållit i ämnet är utan egentligt dokumentariskt värde.¹ Men vad SAMUEL ÖDMANN har intygat är av den största betydelse; han vittnar nämligen om sig själv. Men att Linnés tankar här hade mer än allmän vikt, att de verkligen påverkade predikan ute i bygderna är direkt betygat. En undersökning i denna fråga, som GOTTHARD VIRDESTAM sysslade med, kom icke till fullbordan. Här får en framtida forskning lämna mer ingående besked.

Redan genom det anförda är det fullt klart, att Linné stod på en punkt i historien, där en ny tid avlöste en gammal, där kampen hos människorna ofta hade den innebörden, att det gällde att rädda tro överhuvud på en elementär mening i tillvaron. Till en början såg det ut, som om detta skulle gå ganska lätt, ty det var bl. a. de stora mänskliga framstegen, som ingav en sådan optimism, att man ansåg sig framförallt annat kunna fästa sig vid människans egen kraft. Detta var grunden — i varje fall en av grunderna — till den optimism, som bemäktigat sig sinnena. Men samtidigt försköts perspektivet till ett inomvärldsligt sådant, evighetshoppet förbleknade och förlorade sitt fäste i den kristna tron och Guds uppståndelsegärning. Gudsbegreppet undergick en förändring, som väsentligen bestod i ett undanskjutande av tanken på Gud som frälsningens, försoningens, rättfärdiggörelsens och helgelsens Gud. Fadernamnet användes icke längre och den däremot svarande tron mattades eller dog helt ut. Men den upplysningstro — i huvudsak den äldre upplysningstidens — som behöll tron på Gud, betraktade honom i regel som världens Skapare och Grundare, som ytterst svarade för den skapade ordningens upprätthållande, även om han f. ö. var en fjärran Gud, vars gärningar kunde utläsas i en stabiliserad harmoni eller tingens regelbundna rörelser mer än i handlingar bland människor, som visade kärlekens suveränitet.

Vad först Guds namn hos Linné beträffar, är det av icke ringa intresse att giva akt på dem. De äro i stort sett följande², tagna i ordning alltefter frekvensen hos Linné och översatta på svenska: Skapare, Grundare, gudomligt Väsen, Byggmästare, Härskare, Majestät, Bevarare, Väktare, Tillverkare, Uppehållare, Mekaniker, Styresman, Livgivare, Såningsman (icke i anslutning till den bibliska tanken i liknelsen), Konung (icke i anslutning

¹ LEUFVÉN, E., *Upplysningstidens predikan*, I, s. 63, 73, 74.

² Min o. a. avh., s. 247 ff.

till tanken på Guds rike), Ordnare och Hämnare. Rörande synonymerna Öde, Natur och Försyn måste man iakttaga mycket stor försiktighet och noggrant giva akt på, i vilket sammanhang de komma; de återfinnas nästan undantagslöst i klassiska citat. Från dem kan man också utan olägenhet bortse här. När jag studerade Guds namn hos Linné, utgick jag från den uppfattningen, att namnet Fader åtminstone på något ställe skulle komma till synes och att det alltså skulle vara fråga om en omedveten spänning mellan bibliska och mer upplysningsmässiga drag i själva i gudsbilden. Men jag har icke funnit det trots flera års uppmärksamhet på saken. Namnen förråda alltså icke en sådan spänning. De som ovan anförts visa med stor tydlighet, att Gud betraktas huvudsakligen med skapelsen och den yttre livs- och världsordningen som motbild eller korrelat. Som det också visar sig vid ett studium av Nemesis-uppfattningen hos Linné är han därjämte uppehållaren av den sedliga världsordningen. Men det är på ordningen i båda fallen tonvikten faller. Han skildras icke såsom undrets, frälsningens och den andliga förnyelsens Gud, icke kärlekens Gud med Faderns drag. Likväl torde Linné knappast ha haft något att erinra mot en kyrklig förkunnelse, där tonvikten föll på de mer centralt bibliska dragen i Guds bild. I varje fall är det min uppfattning, ehuru den är svår att alldeles klart lämna belägg för, att Linné höll på den svenska kyrkans lära och icke ville se den angripen. Det klaraste beskedet om den saken har han givit i den under alla omständigheter märkliga anteckningen i Nemesis-manuskriptet under rubriken Naturalismus¹, där han räknar upp en del satser, som fritänkarna förneka. Inlednings- och avslutningsvis säger han, att dessa böra vederläggas av teologerna »framför några andra små kiättare» (Linné själv?) och att de nämnda, av fritänkarna förnekade satserna utgöra »grund till saligheten». Enligt dessa satser hävdar Linné bland annat treenigheten, inkarnationen, undren i biblisk mening, arvsynden och försoningen, sakramenten och bönen. Till sist tillägger han — och det måste dock anses vara ett tillägg av viss vikt —: »De skola bedia, att Gud gifwer trona att tro det, som är omöjligt.» Det synes därför riktigt att vidhålla den meningen, att det trots allt råder en viss spänning inom själva gudsbegreppet och att de element, som orsaka spänningen, äro kyrkans lära och upplysningens begrepps- och tankevärld. Av dem är det senare det starkaste elementet, men det är av intresse att konstatera, att det förra icke saknas.

Så dominera alltså i gudsbilden, sådan den utformats hos Linné med naturen som motbild, de av den äldre upplysningen givna dragen.

Men därmed är icke allt sagt.

¹ *Anteckningar öfver Nemesis Divina*, utg. av E. och Th. M. FRIES, Ups. 1878, s. 13, manuskriptet i UUB X 232 blad 50; här förkortade ND Fr resp. ND m. Naturalismus var den vedertagna rubriken på samtidens materialism och fritänkare, vilka Linné alltid bekämpade.

Det gives andra spänningar i Linnés tankar om naturen, som icke nå in i själva gudsbilden, men där Linnés gudsuppfattning utgjort ett hinder eller ett värn — beroende på hur man ser saken — mot tendenser, som bröto sig emot hans mera definitiva mening om naturens ordning.

Gud är för Linné i hög grad ordningens Gud, den yttre och den sedliga världsordningens Gud. Detta kommer klart till uttryck genom hans betoning av skapelsen och hans tidigaste bestämning av arterna, som tog fasta på deras konstans, en bestämning, som han aldrig helt frångick. Men den statiska uppfattningen av arternas konstans undergick med åren en viss förskjutning, såsom framgår av vissa av Linnés reservationer mot det egna artbegreppet och termen *filia temporis* (tidens dotter). Mot arterna så fattade svarade också en viss rörelse inom ordningen, den är inte fullkomligt stabil. Det skulle med avseende på artbegreppet närmast betyda, att Gud icke upphört att skapa, att han alltjämt danar på nytt i naturens värld. Men denna förändring i betraktelsen har icke fått sin reflex i gudsbilden. Och det är nog till sist gudsbilden, som här utgör hindret eller värdet, hur man nu vill se saken. Så stannar det vid en i stort sett statisk betraktelse av naturlivet och det skulle vara en annan tid givet, att här föra in ett nytt sätt att se.

Ett annat förhållande, som i Linnés tänkande över naturen företer olösta spänningar, har sin grund i hans och hans tids brist på en duglig historiebetraktelse; ordet historiefilosofi är i sammanhanget kanske alltför anspråksfullt, men det är innerst den det likväl är fråga om. Han skulle gärna ha trott, att världen var så gammal, som kineserna menade, ty då hade han till sitt förfogande haft den tid, han ansåg nödvändig för jordskorpan geologiska utveckling. Här var det den bibliska tideräkningen, som hindrade och vållade de svårigheter, som skymta på flera ställen i hans skrifter och säkerligen vållade honom icke ringa huvudbry. Här griper alltså hans religiösa uppfattning direkt in i hans vetenskap. Icke heller här är spänningen av den art, att den avspeglar sig i gudsbilden, och även om den gjort det, hade detta säkerligen icke medfört någon lösning av problemet, det hade då endast flyttats längre in.

Ett för hela Linnés tänkande mycket karakteristiskt förhållande är hans beroende av den antika läran om elementen, som han i sin teodicé brukar på stoiskt vis för att förena kausalitet och teleologi. Den har ett visst intresse, när det gäller att bestämma innebörden av Linnés gudsbegrepp och gudsbild. Den visar först och främst Linnés icke obetydande beroende av romersk commonsensefilosofi, den filosofi han längst studerat och aldrig upphörde att läsa något av. För det andra lär den oss, att när Linné, såsom sker någon enstaka gång, sammanställer *Deus* och *Natura* (Gud och Naturen) och säger *Deus sive Natura*, Gud eller Naturen, så är detta säkerligen ett lån från den stoiska elementarläran. Det är här av allt att döma

fråga om den enhetliga världskraft, som stoikerna kalla både Gud och Natur och som till sitt väsen är elden, d. v. s. den formgivande och be-själande elden, den konstnärliga elden, intet mindre än världsförnuftet, som genomtränger allt och ger mening åt allt. Det är den grekiska stoicismens *πῦρ τεχνικόν*, ty »blott i denna högre mening överensstämmer gudomen med elden» (WINDELBAND). Däremot är det knappast troligt, att det föreligger något beroende från SPINOZA. Knut Hagberg har framkastat den tanken¹; BOERHAAVE, som Linné i Holland hade personlig förbindelse med, var anhängare av Spinoza. Teorin kan självfallet uppställas särskilt med tanke på Linnés ojämförliga förmåga att tillägna sig citat och tankar från olika håll. Vad man däremot bestämt kan påstå är att det i den filosofi, vars skrifter Linné själv tagit del av, finns ett förhållande mellan Gud och naturen, som gör det möjligt att säga *Deus sive Natura*, Gud eller Naturen, och då har man att närmast taga hänsyn därtill.

Med det sagda har jag berört en av de förändringar och omböjningar, som en kristen trossats genom upplysningens inflytande genomgick. Det var det pris man måste erlagga, då man flyttade över trons gudsbild från sitt egentliga område till rationalismens och intellektualismens mark. Det blev en uttunning och abstraktion. Viktiga och konkreta drag försvunno. Men den religiösa känslan hade likväl ett fäste och själva kampen för meningen med det svåra motsägelsefulla i tillvaron var av betydelse. Ser man Linnés insats från synpunkten av de värden, som voro hotade, ter den sig närmast som positiv. Det är självklart, att det lösningsförsök Linné vågade sig på är behäftat med högst betydande och lätt i ögonen fallande brister. Skulle man gå fram med den filosofiska och historiska kritikens synglas, skulle svagheter och fel lätt upptäckas. Linné arbetade med ett dubbelt ändamålsbegrepp. Hans empiri var icke tillräcklig som argument. Själva företaget bar i sig genom sina förutsättningar upplösningens frö. Men detta är kyrkohistoriskt sett icke det avgörande. Avgörande är att Linné för egen del gjorde försöket och så för egen och andras räkning sökte förena den nya vetenskapens många fakta och deras betydelse med gudstron, även om denna, så som frågan i tiden var upplagd, måste förändras och omtolkas. Och redan hans inflytande på en sådan man som Samuel Ödmann är ju av den arten, att den har kyrkohistorisk betydelse. Hur djupgående denna, från den här behandlade synpunkten, kan ha varit för övriga lärjungar är troligen ännu för tidigt att yttra sig om. Så mycket är under alla omständigheter klart betygat från flera av hans lärjungar, att de togo intryck av hans lust att föra vetenskapen åter till Skaparen och att de fingo personliga intryck av Linnés fromhet och andliga redbarhet. Den kamp han förde i försöket att harmonisera motsättningarna i sitt vetande och den kristna gudstron, sådana

¹ Ovan a. a. s. 239.

de då för tiden uppfattades, har satt spår i hans personliga liv, som icke kunnat undgå att göra intryck, även på dem, som icke direkt följde honom i hans tankar.

Knut Hagberg har i sitt intressanta arbete *Carl Linnæus* sagt: »Det förefaller mig dock, som om Linnæus i väsentlig grad skulle sakna, vad som för dessa (»tidens många större och smärre teodicéförfattare») är mest utmärkande: nämligen optimismen. Något försök att förminska eller borttolka livsprocessens grymhet förekommer icke hos Linnæus; förgängelsekänslan sveper stark genom nästan alla hans mandoms verk. Den ganska allmänna likhet, som det finnes mellan Linnæi skrifter och de dåtida teodicéerna, synes, för så vitt jag förstår, knappast innebära mer än en viss överensstämmelse i fråga om den religiösa inställningen.»¹

I motsats till den uppfattning, som i denna försiktigt hållna invändning kommer fram, kan jag här slå fast, att hela Linnés vetenskapliga tänkande till sin innersta struktur är en teodicé.² Till uttrycken för detta tänkande höra också utan något undantag hans rent vetenskapliga skrifter, *Systema Naturae*, *Flora Suecica*, *Genera Plantarum*, *Philosophia Botanica* och andra. Det är alltså inte så, att det finns en viss likhet mellan de dåtida teodicéerna och Linnés skrifter. Linné är direkt beroende av flera av dem, såsom man kan övertyga sig om vid en mycket hastig jämförelse mellan t. ex. Derham, Fabricius, Lesser och Linné. Han kan faktiskt icke vara annat, ty hans problem var deras. Men han är också direkt beroende av den romerska stoicismens teodicé, såsom jag i ett par skrifter i detalj visat.³ Däremot har han troligen icke tagit egent-

¹ Då Hagberg i sammanhanget erinrar om min uppfattning, vill jag gärna ha sagt, att ordet om borttolkning av livsprocessens grymhet icke kan vara vänt mot mig, eftersom jag väl starkare än någon understrukt, hur realistiskt Linné såg. Men till en så generell sats som den, att förgängelsekänslan sveper stark genom nästan alla hans mandoms verk kan jag icke ansluta mig. Jag har genom en analys av flera viktiga arbeten av Linné och en undersökning av hans sinnesförfattning nära nog från år till år sökt belysa både förgängelsekänslans uppkomst och periodvisa stegring och avmattning. Jag har därmed icke åsyftat ett definitivt resultat, vartill behövs en läkares erfarenhet och skolning, men jag har pekat på problemet. Jag skulle önska, att det finge sin djupgående vetenskapliga behandling i stil med undersökningen om SÖREN KIERKEGAARD. — När Hagberg framhåller, att jag velat se »Linnæi allmänna naturåskådning» mot »bakgrunden av Leibniz' filosofi och tidens många större och smärre teodicéförfattare», så har jag bara ett att svara: det synes mig självklart att man måste se den så. Och det är svårt att låta bli att påpeka det förhållandet, att Hagberg (s. 237) menar, att Linné är »helt artschild från teodicé-problemets samtida begrundare», medan han (s. 233) med orden: »det låg i människans makt att höja sig därhän, att det hårda skeendet fick mening» visat upp en av tankarna i Linnés och upplysningstidens teodicé.

² ALKER, E., *Linnés Nemesis Divina*, Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft u. Geistesgeschichte, XVIII, Heft 4, s. 353, säger utan tvekan: »Um seinen Glauben an die vom Schöpfer erstellte Harmonie der Welt aufrechtzuerhalten, benutzt Linné die zeitübliche Form der Theodizee».

³ Främst i uppsatsen *Linnés religionsfilosofiska betraktelser i företal och inledningsord till Systema Naturae*, Kyrkohist. Årsskrift 1925, Upps. 1926, som huvudsakligen rör denna fråga.

liga intryck av Aristoteles.¹ Hans tänkande rörde sig i teodicéns problem-läge från tiden omkring 1740 till livets slut. För naturlivets del låg teodicén på fysikoteologins plan och för människolivets låg den på den moraliska observansens plan. I båda fallen är bakgrunden till försöket i teodicén — ty annat än ett försök kan det ju icke vara, såsom KANTS skrift *Über das Misslingen aller Versuche in der Theodicee*, utgiven 1790, tydligt utsäger — bakgrunden är alltså det onda i skilda gestalter.

Med optimismen har, såsom Hagberg framhållit, teodicén ett visst samband, men icke med vilken optimism som helst. Man måste skilja mellan den allmänna kulturoptimism, som genomböljar en viss tids samfundsliv, och den optimism, som består i tron på möjligheten att harmonisera tro och vetande. Den senare är utmärkande för teodicéerna och den hänför sig till deras tankestruktur. Det är därför icke någon känsla av optimism utan tankarnas inbördes sammanhang, som avgör arten av Linnés uppfattning. Och då kan ingen tvekan råda. Likväl kan en teodicé tydligen icke hur länge som helst stå i tecknet av ett »trots allt». Den uthärdar icke ett så strävt klimat, vilket däremot den kristna tron gör. Den är ett försök, som kräver argument och lever på postulat, medan tron i kristen gestalt är omedelbart viss. Hos Linné märker man dock till livets slut icke någon förändring, han argumenterar ständigt enligt teodicéns sätt att

När Hagberg om min utredning av dessa Linnés tankar påstår, att jag visat, att »Linnæus utan mycken tankekonsekvens hämtat sina allmänna naturfilosofiska satser från skilda håll, huvudsakligen från Seneca», a. a. s. 258, så kan jag icke helt instämma i detta omdöme. Han hämtar satser från olika håll, han är inte alltid helt klar, delvis beroende på hans sätt att sammanställa citat, men den tankekonsekvensen har han, att för honom allt tjänar till gudstrons apologi genom teodicén. Hagbergs uppfattning, att dessa ett par gånger utvidgade och genomarbetade inledningsord snarast äro »att betrakta som sirat, som dekorativa ingresser», måste jag tillbakavisa såsom förhastad, eftersom dessa inledningsord på punkt efter punkt, delvis rent av som sammanfattning, återge Linnés tankar om Gud, människan och sidor av natursammanhanget.

¹ Hagbergs uppslag på denna punkt är icke utan intresse. Se a. a. s. 232, 233, 239—245. För närvarande skall jag icke gå in på detta, då det här skulle föra bort ifrån mitt ämne och då faktiskt det reella underlaget för en prövning är obetydligt och svårbestämt. Jag erinrar endast om ett förhållande. I Hagbergs resonemang spela slutorden i avh. *De Curiositate naturalī*, 1748, en roll. Hagberg vill visa deras frändskap med Aristoteles' allmänna livsfilosofi i *Den nikomakiska etiken*. Han tänker därvid närmast på Aristoteles' framhävande av *theoria*, skådandet, och Linnés ord om naturens åskådande som en försmak av den himmelska saligheten. Men Linnés slutord i den nämnda avhandlingen utgöra en översättning till latin av orden i URBAN HIÄRNES bok *Den Korta Anledningen Til Äthskillige Malm och Bergarters, Mineraliers och Jordeslags etc. Efterspörjande och angifwande, Beswarad och Förklarad*, Sthlm 1702, Första Flock om Watn, försättssidan, och är enligt Hiärne hämtat från biskop BASILIUS, en av de stora kappadocierna. Då bör det också, av allt att döma, vara taget ur hans arbete *Hexaëmeron*, ett betydelsefullt verk i predikoform över skapelsen, flitigt citerat. Troligen fann Linné det av allmän platonism kännetecknade ordet hos Hiärne vackert och riktigt och väl lämpat som avslutning.

se. När det gäller naturen är han kanske något mer optimistisk, känslomässigt sett, än Hagberg velat erkänna. Där var det troligen lättare, där voro de litterära förebilderna tydligare.

Hur det förhåller sig med hans moraliska teodicé skall nu bliva föremål för en kort behandling.

Sammanhanget här är enkelt: Nemesis-läran eller -spekulationen är en moralisk teodicé.¹ Och den står i centrum för Linnés uppfattning om det mänskliga livets företeelser, särskilt de av andlig, moralisk, kulturkritisk och social natur. Här är naturligtvis hans *Anteckningar över Nemesis Divina* det grundläggande dokumentet men ingalunda det enda. Tvärtom är det uttalanden, meddelanden och satser från de mest skilda håll och skrifter, som måste samlas in, för att man skall få ett verkligt begrepp om, hur ofta han nedskrivit eller framfört dessa sina tankar.

Nu framgår det av själva anteckningarna, att det icke är fråga om en av Linné själv utförd tankebyggnad. Teodicéns principer har Linné aldrig direkt uttalat sig om. Men det finns en inre ordning i hans tankar och utkast, som vittnar om att han i teodicén fann lösningen också på det problem, som det moraliskt onda ställde. Till sist ligger också här saken blottad för våra ögon. Nemesis-läran är, såsom Linné direkt påpekat, en *Theologia experimentalis*.² Det Linné vill uttrycka säger han framförallt konkret, det är en demonstration genom exempel och berättelser. Men icke bara genom dem, också sentenserna och aforismerna ha sin stora plats i bevisföringen. Ty löst nedkastade hugskott är det verkligen icke fråga om, och det egendomliga är, att så mycket av det Linné — ofta en smula formlöst och utan starkare framträdande konsekvens — tecknat sig till minnes, visar sig vid närmare granskning besitta en förvånansvärd inre logik. Överraskande är det väl egentligen endast, när man ser på det rika och till synes så motspänstiga materialet. Att det hos Linné fanns en tanke bakom allt detta, något som han ville med det får väl icke betraktas som underligt. Motsatsen hade väl snarare verkat besynnerlig. Å andra sidan är det rätt naturligt, att han, som var så intresserad av det mänskliga livets hemligheter och hade till en andra natur att anteckna alla iakttagelser och samla citat, i sina anteckningar om den gudomliga vedergällningen skulle få med ett och annat, som inte direkt faller under rubriken *Nemesis divina* eller har med den moraliska teodicén att skaffa.

Vad Linné antecknat om den mänskliga samlevnaden, drag ur livet, berättelser, aforismer och sentenser, understryker med monoton ihärdighet

¹ Jfr härtill EIJNMARK, ERLAND, *Linnés Nemesis-tankar och svensk folktro*, Sv. Linné-Sällsk. Årsskrift 1941, s. 30.

² *Egerton Mscr.* 2037, Brit. Museum, London, p. 29 verso; jfr mitt arbete *Ur Linnés tankevärld och religiösa liv*, Upps.-Sthlm 1932, s. 63, och uppsatsen *Frågor rörande tro, moral och samhällsliv*, Sv. Linné-Sällsk. Årsskrift 1939, s. 62. Se även EIJNMARK, a. a., s. 30.

hur svårt, för att icke säga omöjligt, det är att handla rättfärdigt. Det vilar över människolivet en »dira necessitas» att göra ont och söka hävda sig med otillåtna medel. Överallt i livet kan man få bevis på detta: så som det var i antikens tid, vilket de klassiska skrifterna vittna om, så är det på den svenska landsbygden¹, i städernas liv, vid hovet, vid Uppsala universitet. Det faller en tung skugga över vår tillvaro. Därom vittnar varje blad i själva anteckningarna över Nemesis divina, alldeles detsamma säga talrika brev och skrifter. Nästan skrämmande realistiskt har Linné sagt ut sin mening om detta på ett nyligen publicerat blad. Ja, han kan klaga med Paulus i Rom. 7: »Det onda, jag icke wille göra, det gör jag. Ty styrke mig Gud i mina krafter, ty jag kiänner en willia, som är enot mig sielf».² Och i samma anda säger han: »människorna kunna av naturen icke göra det goda eller rättfärdiga».³ Men naturligtvis är tonfallet icke alltid detta. Linné kan skriva: »Alla gå hem och slå sig för bröstet, märkandes, att Herren ser våra intriguer».⁴ Eller också kan det med tanke på den fria viljan heta så: »Alltså kan menniskan begå ett brott eller icke, men har hon begått ett sådant, kan hon ej undfly straffdomen».⁵ Hans tankar i dessa stycken präglas av ett stort allvar, något nästan oövervinneligt strängt, som tillhör livet. Det gemensamma i dem är, att människan icke kan reda sig med sig själv eller sin uppgift utan Guds hjälp. Och nu söker Linné på olika sätt visa, hur omöjligt det är att undfly Gud, då man gjort det orätta och med vilken visshet och på vilka vägar det orättfärdiga bestraffas. Att hans tankar då i stor utsträckning följa av Leibniz utstakade banor kan icke överraska. Därmed är ju intet sagt om ett direkt beroende. Men den sakliga överensstämmelsen mellan Linnés intentioner och Leibniz' argumentation är ovedersäglig och har helt nyligen ännu en gång på sakkunnigt håll blivit fastslagen.⁶ Det förhåller sig alltså på det andliga och moraliska området som på naturens: i den skenbara oordningen och förvirringen finns det en klart bestämd ordning, som i sista hand är ett uttryck för och garanteras av Guds mening och plan med det hela. »Werlden är ett den allmächtigas wishets palaitz.»⁷ »I största confusion, största ordning, ut in regno naturæ.»⁸

¹ ERLAND EHNMARK har i a. a. mer detaljerat än hittills påvisat Nemesis-lärans direkta beroende av svensk folktro. Mindre än Hagberg menat har den samband med grekiskt tänkande.

² Linnés *dietetik* utg. av A. O. LINDFORS, Upps. 1907, s. 6.

³ A. a. *Frågor rörande tro, moral och samhällsliv*, s. 61.

⁴ ND Fr s. 41, ND m bl. 197.

⁵ ND Fr s. 21, ND m 14.

⁶ ERLAND EHNMARK, a. a., s. 31—34.

⁷ ND Fr s. 9, ND m bl. 13.

⁸ ND Fr s. 20, ND m bl. 27.

Man ser en dödlig macht, som sakerne formerar,
men blir ej warse den, osynligt ensam rår,
och huru all ting tycks bli fört af menskio händer,
går doch alt till det mål, dit Du din spira wänder.¹

Mot denna teodicé svarar, alldeles som i stoicismen, varav den ju är beroende, ett människoideal. Men det är icke den vises ideal Linné starkast velat framhålla, även om det kan sägas skymta ibland. Ty det är naturligt, det ligger i linje med allt i hans ställningstagande, att också detta ideal övat påverkan på honom. Han samlar regler ur den gammaltestamentliga vishetslitteraturen och skildrar livets vinning på många ställen helt enkelt som vishet. Bakom de många uppmaningarna till återhållsamhet, varsamhet, måtta, försiktighet och stillhet förnimmar man den vises något förnäma eller i varje fall återhållsamma förebild. Men Linné skriver också av flera strofer ur GYLLENBORGS dikter *Människans Flände* och *Världsföragtaren*, även om han därmed kanske icke velat taga på sig den min av högdragen kritik, som denne föraktare iklätt sig. Linné har helt enkelt icke kunnat uppbringa den oberördhet, som det nämnda idealet kräver, apatien låg icke för honom. Ja, det är nog ganska betecknande, att han icke förkunnat den upplysta och i grunden kallhjärtade överlägsenhet, som »den vise» en smula deklamatoriskt för fram. Väl är Linnés morallära i många avseenden passiv och väl ser han mörkt på det sedliga livets ödesdigra lagbundenhet, men han ser också något, som genombryter dess hårda sammanhang. Det postulat, som gäller för honom och som han menar sig förverkliga, ligger icke på oberördhetens, ännu mindre på föraktets utan på godhetens linje. Där stoicismen har världsförnuftet, har Linné Gud, fattad i anslutning till naturens och det sedliga livets ordning, och där stoicismen har apatien, har Linné ett av den kristna godheten och glädjen färgat sinnelag, som just i godheten och glädjen visar sin självständighet och frihet gent emot det onda, som vill tillfångataga och förtrycka människan.² Till dessa båda, godheten och glädjen, sällar sig noga räknat ännu en bestämning av sinnelaget, ärligheten. Den har Linné framhållit just i sådana sammanhang, att man förstår, hur stor vikt han lade vid den, ja, den har han direkt predikat för sina studenter. Det visar bl. a. hans parentation över Andreas Neander.³ Så ligger det också i hans människouppfattning en spänning, som aldrig blivit löst och som avspeglar kampen mellan upplysningens ideal och kristendomen. För Linné personligen var

¹ ND Fr s. 6, ND m bl. 31; här citerat direkt efter manuskriptet, då ND Fr icke helt korrekt återgiver dessa rader.

² Det är denna tanke i Linnés moraliska teodicé, Hagberg anför. A. a. s. 237.

³ *Öfver Linnés tankevärld och religiösa liv*, s. 94, 95, 99, 100.

det emellertid säkerligen av största betydelse, att han fick gripa fast om detta »benefac et lætare», som han så ofta manar till.¹

Men just här måste det ännu en gång betonas, att det blott är fråga om ett försök till en lösning. Det ligger i sakens natur. Lösningen vilar på ett postulat. Linné går icke den kristna frälsningsvisshetens väg, han har icke nått friheten genom den rättfärdiggörande tro, som förtär all apologi, all teodicé. Det är ju också därför han icke är viss utan ständigt observerar och demonstrerar och lämnar den avgörande bevisningen åt de många enskilda fallen eller erfarenheterna, vilka dock aldrig, icke ens tillsammans, kunna skänka visshet. Han går alltså moralismens och observansens väg, men han har lagt den så, att den alltid har en viss känning med den kristna uppenbarelsetrons, ty det är, menar Linné, likväl i sista hand denna tro han demonstrerar och underbygger. Att själva demonstrationen innebär något för denna tro artfrämmande och att Linné alltså icke fattat den i dess egen renhet är samtidigt naturligt. Därtill står hans tro alltför starkt under den äldre upplysningstidens problemställning. Några av de förträngningar och omböjningar, som denna tro alltid företer, äro ju karakteristiska för Linnés sätt att se och tänka. Till sonen skriver han: »Tror du ej af S[criptura] S[acra], så tro av Experiencen».² Det är just det utomordentligt betecknande i Linnés position. Ty när bibeltron underbygges av erfarenheten, så är den icke längre vad den är enligt Skriften. Å andra sidan: då erfarenheten är ställd i detta syftes tjänst, kan den icke gärna undgå att taga starka intryck just av Skriften, även om den genom sitt syftemål icke kan göra denna rättvisa ifrån dess egen centralt religiösa ståndpunkt.

Detta är den principiella innebörden av den moraliska teodicé, som Nemesisläran, tagen i vidsträckt mening, innebär. Därmed är också Linnés kyrkohistoriska ställning angiven. Han står i den tid, då i vårt land spänningen mellan tro och vetande nådde den skärpa, att den började tvinga till val. Han stod på den plats och hade den vetenskapliga rustning, att han kanske starkare än någon annan i sin generation kände just spänningen; han släppte intetdera ledet, icke tron, icke heller vetandet. Hur pass medveten hans kamp var, är icke gott att säga: jag skulle dock hålla för troligt, att den var medveten i högre grad än vi kanske gjort

¹ Jag skall icke här göra någon förteckning på uttalanden utan bara hänvisa på ett tidigare icke citerat ord i ett brev till med. doktorn ANTOINE GOUAN i Montpellier. Linné skriver med anledning av missämja mellan honom och SAUVAGES: »Vita hæc nostra lubrica est et fugax. bene facere et lætari in hac vita summa est sapientia». (Vårt liv här är vådligt och snart förflutet. Att göra väl och vara glad är i detta liv den högsta vishet.) Brevet är skrivet 19 1765 och finns i avskrift i UUB.

² ND Fr s. 3, ND m 2.

oss reda för.¹ Med filosofisk skärpa fattade han icke problemet i sikte, det är visst. Men samtidigt finner man, att han åtminstone från slutet av 1740-talet själv kommit mitt upp i kampen och sedan icke, förrän arbetslusten brunnit ned, kommit ur den. Det är detta, som ger den lidelsefullt arbetande vetenskapsmannen, den som upptäckare och systematiker ständigt sysselsatte och lycklige forskaren en anstrykning av inre tragik, som i varje fall räddar honom från den fadda idyllen.² Han som såg så klart och hade sådana spelande ögon, han gick med grubbel i hjärtat och antecknade i hemlighet ting, som skulle hjälpa honom att reda ut sammanhang i det mänskliga livet, så oändligt mycket svårare för honom att systematisera än växter och djur, stenar och droger. Är det underligt, att han på den vägen icke vann visshet och att han icke heller nådde den inre frimodighet, från vilken kärlekens generositet springer fram? Vad han vann saknade dock varken djup, rikedom eller innerlighet.

¹ PLEIJEL säger, a. a. s. 526, att det för Linné aldrig innebar någon svårighet att »förena tro och vetande, kristen uppenbarelse och empirisk forskning». Jag kan naturligtvis icke dela denna uppfattning. Den har icke stöd i föreliggande material, alltså heller icke i det, som Pleijel åberopar, a. a. s. 620. Möjligen har Wijkmark här övat inflytande. Men han bedömde i sin stora avh. *Samuel Ödmann*, Upps.-Sthlm 1923, s. 74—86 och 185—187, Linné för mycket från Ödmanns ståndpunkt och fattade honom huvudsakligen som en ganska okomplicerad empiriker. Det är för onyanserat och verkligen icke hela bilden. Jag vet icke, om Wijkmark ändrade uppfattning; hans recension i Sv. Dagbl., B-uppl., 22 dec. 1932, synes dock göra det troligt.

Knut Hagberg har på denna punkt en vida mer realistisk syn. Han har vägrat att harmonisera spänningarna hos Linné, han ser djupare och finner också det i psykiskt — icke moraliskt! — avseende dubbelbottnade hos det svenska geniet och låter de mörka underströmmarna i hans väsen komma fram. Han har i sin fängslande framställning givit rum åt lidelsen, depressionen och oron och därmed bidragit till en riktigare förståelse av Linnés personlighet, allt detta, som i sin tur är en av förutsättningarna för att förstå dennes religiositet och hans kyrkohistoriska ställning. Därmed har Hagberg gjort den svenska Linné-forskningen en bestående tjänst.

Emellertid nämner vårt kyrkohistoriska huvudarbete icke en enda av Linnés skrifter och lämnar hela Nemesis-åskådningen åsido utan att om den yttra ett ord. Icke heller omtalas den fysiko-teologi, som haft direkt betydelse för den svenska predikan.

² ERNST ALKER har i sin värdefulla studie, a. a. s. 355—367, gjort en helt kort men givande exkurs över förhållandet mellan Linnés allmänna livsställning och hans religiösa livskänsla. Han har dock, s. 367, alltför starkt betonat det mörka i Linnés läggning och livserfarenhet. Jag kan till fullo skriva under, »dass die Mannes- und Greisenjahre Linnés keineswegs von harmonischer Ruhe und der geistigen Überlegenheit eines Weltweisen erfüllt waren», men icke fortsättningen: »sondern von ungeheuerlicher Lebensangst und finsterster Verzweiflung». Även vissa omdömen på s. 362 ge enligt min mening en alltför mörk färgning av Linnés förståelse och inre svårigheter. Intressant är dock, att hos Alker finna följande mening, där han talar om upplysningstidens mystiskt-irrationalistiska underström: »Bei keiner anderen Persönlichkeit aber bricht dieser dunkle Unterstrom so heftig und elementar hervor wie bei Linné, bei keiner anderen Persönlichkeit steht er — unbeschadet manchem Verbindenden — in einem so scharfen Gegensatz zu der bewussten taghellen Weltspiegelung».

Den äldre upplysningstiden går parallellt med pietismen i vårt land. Av denna har Linné intet lärt och med den har han troligen icke haft någon förbindelse. Den äldre upplysningstidens religiositet gick omkring 1770 över i en yngre och radikalare form, starkare förnuftsbetonad, mer apatiskt vis och överlägsen. I den utvecklingen följde Linné icke med. Han var då för gammal och hade slutat att taga intryck. Han var säkerligen också för mycket inne på sina egna linjer. Med begynnande mystik och ordensväsen hade han intet att skaffa och för den yngre upplysningstidens underström av romantik och religiös känslökult var han tydligen alldeles främmande. Det var strömningar under andra tecken än hans egen tids.

Detta säger också något om hans kyrkohistoriska ställning.

— - —

LINNÉ SOM FJÄLLVÄNTGEOGRAF

AV

G. EINAR DU RIETZ

1. *Motsägande omdömen om Linnés biologiska forskargärning utanför systematiken.*

MEDAN LINNÉS GRUNDLÄGGANDE BETYDELSE FÖR DEN systematiska botanikens utveckling vanligen varit allmänt erkänd även inom den för denna utveckling föga nitälskande delen av senare tiders botaniskt intresserade allmänhet, har hans verksamhet inom botanikens övriga grenar varit föremål för mycken polemik mellan företrädare för olika botaniska forskningsgrenar. Sedan den tyske växtfysiologen JULIUS SACHS år 1875 givit signalen genom det beryktade angrepp, vari förnekades att LINNÉ ens »var en naturforskare i modern mening», och SACHS' lärjunge JULIUS WIESNER om LINNÉ förklarat att utanför den på ren beskrivning stödda systematiken har han ingalunda visat sig som någon stor forskare*, har föreställningen att LINNÉ i hela sitt liv icke upptäckt ett enda biologiskt viktigt faktum (RADL 1913, jfr även LIDFORSS 1917) slagit fast rot inom vissa exklusivt fysiologiskt-anatomiskt inställda botanistkretsar — påtagligt stimulerade av LINNÉS vanvördiga inordnande av dåtida av växtkännedom föga besvärade företrädare för dessa vetenskaper bland *botanophili* i motsats till *botanici (veri)* eller dem »vilka fatta botaniken från dess djupaste grundvalar och förstå att benämna alla växter med begripliga namn» (LINNÉ 1751). I utpräglad motsats till denna åsiktsriktning står den enastående vördnad, varmed LINNÉS minne alltjämt omfattas jorden runt bland företrädare för hans eget huvudområde och vilken ingalunda endast grundar sig på hans insatser inom detta utan även på ett utbrett instämmande i TH. M. FRIES' ord (1903, II s. 439—440), att det »tvärtom torde vara svårt att uppvisa någon enda botanikens idkare, som så mångsidigt studerat växtvärlden, och som framhållit så många nya synpunkter, varur växterna böra iakttagas». Det börjar numera bli allmänt känt, att LINNÉ på bastard- och artbildningsforskningens område var en föregångsman, vilken inte endast

»först av alla avsiktligt och i vetenskapligt syfte framställt en växthybrid» (LINDMAN 1907, s. 114) utan även var den förste som framkastade tanken om nya arters uppkomst genom korsning mellan olika arter och gav exempel på sådana fall (jfr LINDMAN 1907, s. 95—98, ALMQUIST 1917). TH. M. FRIES (1903, II s. 440) har i sin levnadsteckning av LINNÉ påpekat det redan av tidigare växtgeografer då och då understrukna förhållandet »att det t. ex. i själva verket var han, som uppdrog de första grundlinjerna till växtgeografien, ehuru HUMBOLDT och WAILENBERG allmänt anses såsom dess skapare». NILS VON HOFSTEN (1916, s. 243—247) och RUTGER SERNANDER (1921, 1934, 1939) ha givit viktiga bidrag till kännedomen om LINNÉ som växtgeograf. Men alltjämt är LINNÉs verksamhet på detta forskningsfält ett tacksamt ämne för fortsatt undersökning. I förhoppning att senare kunna sammanfatta även mina studier över andra sidor av LINNÉs växtgeografiska gärning framlägger jag här några bidrag till kännedomen om LINNÉs insats i fjällväxtgeografien.

2. Fjällens vegetationsbälten.

Man har hittills brukat tillskriva GÖRAN WAILENBERG det första urskiljandet av de skandinaviska fjällens vegetationsbälten och t. o. m. förundrat sig över att en så skarpsynt iakttagare som LINNÉ i Lappland endast skilde mellan skogsland och fjäll men icke mellan de tydliga vegetationsbältena inom vart och ett av dessa huvudbälten. VON HOFSTEN (1916, s. 243), som i motsats till den tidigare gängse överskattningen av TOURNEFORTS insats (jfr nedan s. 40) starkt framhåller att »LINNÉ ist der erste, der pflanzengeographische Höhenzonen zu unterscheiden versucht hat», torde ge ett gott uttryck för den gängse uppfattningen, då han tillägger: »für die lappländischen Gebirge nahm er jedoch diese Einteilung nicht vor (nur eine solche von Hochgebirge und Waldgebiet), obgleich er sich stets 'genau merkte, auf welcher Höhe jede Pflanzenart dort vorkommt' (De tell. hab. incr., § 51)».

Det är därför icke utan förundran jag tagit del av det klara och rediga system över fjällens vegetationsbälten, som LINNÉ uppställde i inledningen till *Flora Lapponica* (1737) och även använde i den speciella delen av samma arbete. Han skiljer där inte endast mellan fjällen (*alpes lapponicae*) och det ödsliga barrskogslandet (*desertum lapponicum*) eller Lappska ödebygden i TH. M. FRIES' översättning¹) med dess djupa skogar av tall,

¹ Jag citerar i det följande LINNÉs latinska skrifter företrädesvis i svensk översättning efter »Skrifter af Carl von Linné utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien» (I—V, Uppsala 1905—1913). — Namnet »desertum lapponicum» motiveras av LINNÉ (§ 18) med att »det skulle vara förspild möda att här söka efter städer, köpingar, byar, vägar, inhägnader eller odlade platser med undantag därav, att under de sista århundradena ett

gran och björk, utan även inom de förra mellan de »vanligen av björklundar klädda¹ sluttningarna (*latera alpium*), där björken är ensam härskande» (§ 341), sålunda vad som senare kallats fjällbjörkskogsbältet eller *regio subalpina*, och de egentliga fjällen² (*montes*) utan träd, d. v. s. senare tiders *regio alpina* eller kalfjällbältet. Men inte nog därmed: inom de senare skiljer han mellan 1) »mindre höga fjäll» (in *Alpibus minus altis*), bevuxna med renlav, dvärgbjörk, ripbär och kråkris »liksom i Dalafjällen», 2) »högre» (in *altioribus*) »som vanligen täckas av stenflisor» och endast ha »några få glest stående växter», av vilka LINNÉ uppräknar *Saxifraga cernua*, *stellaris*, *nivalis*, *aizoides* och *oppositifolia*,

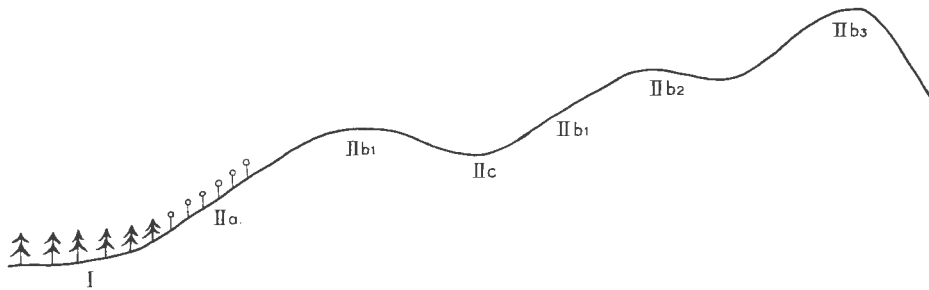

Fig. 1. Lapplandsfjällens vegetationsbälten enligt LINNÉs Flora Lapponica (1737). I = Desertum lapponicum. II = Alpes lapponicarum. II a = Latera alpium. II b = Montes (1. minus altis. 2. altiores. 3. Illae vero Alpes, quo caput suum inter priores efferunt.) II c = Conualles.

mycket litet antal främlingar, företrädesvis finnar, benämnda nybyggare, h. o. d. långt från varandra nedslagit sina bopålar». Han tillägger (§ 19): »Ängar finnas i denna ödebygd inga förutom de små, som upptagits av nybyggarna på sådana ställen, som övergått av skogseldar. Till följe härav prydas de ej av den rikedom på tjäcka blommor, hvarmed ängarna annars pläga pråla.» LINNÉ kände sålunda väl till den påfallande olikheten i ängsvegetationens representation i det kalkfattiga barrskogslandet och på fjällkedjans ofta kalkrikare och bättre bevattnade sluttningar, vilken på hans tid ännu kom barrskogslandet att framstå som en nästan folktom ödemark vid sidan av den av lapparna och deras renhjordar bebodda fjällkedjan.

¹ »tecta plerumque sunt nemoribus, Betula § 341». TH. M. FRIES' översättning »björkdungar» ger ett av LINNÉ knappast avsett intryck av icke sammanhängande björkskog. Att LINNÉ med »nemora» menade snarare »lundar» än »dungar» synes tydligt av definitionen i Philosophia Botanica (1751, s. 267). I N. N. AMANNS dissertation »Flora alpina» (1756) nämner han f. ö. uttryckligen tät skog som utmärkande för ifrågakarande bälte: »Latera Alpium densam usquequaque ferunt sylvam — — —».

² »Topparna» i TH. M. FRIES' översättning. Vid sidan av »Latera» och »Montes» urskiljer LINNÉ bland »Partes Alpium lapponicarum» även »Conualles» (dalarna), vilka han utom genom deras vattenrikedom karakteriserar genom *Salix lapponum* (»Conualles has amant Salices § 366»). Uppenbarligen menar LINNÉ härmed icke subalpina dalar utan lågalpina, d. v. s. den gråvidensnärsfacies av lågfjällbältet som på väl bevattnad mark ersätter detta bältes vanliga rishedsfacies och som givit upphov till det ända till de senaste årtiondena gängse betecknandet av lågfjällbältet som en »videregion». — I »Flora alpina» (1756) finner man en annan tredelning av Alpes, nämligen i bases seu latera, alpes proprie dictas och cacumina seu montes glaciales.

Fig. 2. »Desertum lapponicum». Utsikt över barrskogsbältet från Keppovara mot söder över Keppoapa i Muddusområdets nationalpark, Lule Lappmark. Foto TORE ARNBORG ²³/7 1936.

Diapensia lapponica, *Loiseleuria procumbens*, *Phyllodoce coerulea* och *Cassiope hypnoides*, samt slutligen 3) »de fjäll, vilka bland de nu nämnda ännu högre lyfta sina hjässor, täckta av evig snö». För det sista bältet anges i detta sammanhang ingen karakteristisk växt, men i den speciella delen läser man under *Ranunculus glacialis* (§ 233): »Frodas överallt på de högsta snötäckta fjällen...». Det fordras ingen djup kännedom om de nordiska fjällens växtvärld för att i LINNÉs tre kalfjällbälten igenkänna den nutida växtgeografiens lågalpina, mellanalpina och högalpina bälten (DU RIETZ 1928, 1930 a och b) eller på ren svenska lågfjällbältet, mellanfjällbältet och högfjällbältet (DU RIETZ 1942). LINNÉs karakteristik av bältena är visserligen mycket ofullständig, men alla de av honom nämnda arterna växa faktiskt i det bälte för vilket han nämner dem; de för det nedersta bältet nämnda arterna hör alla till bältets viktigaste och i mellanfjällbältet åtminstone vida sparsammare dominanter, medan av de för det mellersta bältet nämnda arterna åtminstone *Phyllodoce* och *Cassiope hypnoides* hör till mellanfjällbältets mest framträdande element. Till yttermera visso har LINNÉ i sin först 1873 tryckta *Flora Dalecarlica* (s. VII) uttryckligen indelat fjällen i fem »grader», vilka uppenbart motsvara höjdbälten eller regioner i senare växtgeografisk litteratur:

Fig. 3. »*Latera Alpium . . . tecta plerumque sunt nemoribus, Betula* § 341». (LINNÉ, *Flora Lapponica, Prolegomena*, § 10.) Det subalpina björkskogsbältet och björkskogsgränsen på Mårma kaisers västsluttning, Vistasvagge, Torne Lappmark. Foto GUSTAF SANDBERG ²⁰/₈ 1935.

»När fiällen begynner stiga upp i högden, är han på sidorna besatt med höga träd, såsom ett annat berg, tils den wissa högden kommer, då skogen blifwer likom med en sax afklipt, hwar ofwanföre äro fuller örter skiöna och härliga, men alla krypande.

andra graden av fiällen är mycket skarpen och torr.

tredje graden har allenast stenklappur med en hwit moss.

4:de graden är betäkt med snö, som mit på somaren smälter trögt.

5:te graden står med ewig snö.

Wår Dalske fiels öfwersta spits eller *Swuckustöten* gick allenast till 3:dje graden, där den Lapske gick ordinairt till sama grad, och den Lapskes högsta spits till 5:te graden.»

LINNÉ'S »första grad» är uppenbarligen det subalpina björkskogsbältet, medan »andra graden» motsvarar lågfjällbältet, »tredje graden» mellan-fjällbältet och de båda högsta graderna högfjällbältet (i stort sett).

Fig. 4. »*Alpes minus altes*». Lågfjällbältets lavfattiga rishedsplatå vid östra mynningen av Ruonasvagge (= dalen mellan Vallespiken och Kaskaivo) vid LINNÉs väg genom Lule Lappmark. Bilden är tagen mot nordväst i dalens riktning. I förgrunden Svenska Linné-Sällskapets sekreterare bibliotekarien ARVID UGGLA. Foto GUSTAF SANDBERG $\frac{2}{8}$ 1938.

Fig. 5. »*Convalles montibus vbique interiectae colligunt aquas, hic cernis ritulos, illic fluuios; hic vides cataractas, illic lacus; Conualles has amant Salices* § 366.» (LINNÉ, Flora Laponica, Prolegomena, § 12.) Lågfjällbältets videsnårrika facies norr om Tarreluobbal (som synes i dalbotten med det viderika deltalendet), Lule Lappmark. Foto GUSTAF SANDBERG $\frac{5}{8}$ 1938.

Fig. 6. »In (Alpibus) *altioribus*, quae plerumque lapidum teguntur fragmentis, paucas & valde a se inuicem remotas vides plantas.» (LINNÉ, *Flora Lapponica*, Prolegomena, § 11.) Njullas nordvästsluttning, Torne Lappmark. Glesa fläckar av kråkrished och gräshed omväxlande med av stenskrävor täckta flytjordpolygoner med stark tjälskjutning och endast obetydlig vegetation.
Foto GUSTAF SANDBERG 6/9 1934.

Av stort intresse är LINNÉs fjällbegrepp. I *Flora Lapponica* (inledn. § 7) sätter han likhetstecken mellan »*Alpes lapponicae*» och »*Fiellen Suecis*» och definierar »alpes» som »så höga berg, att de höja sina toppar in i atmosfärens af fysici s. k. andra region». Citatet fortsätter: »Af botanister skiljas de lätt från andra berg därigenom, att uppe på dem inga skogar kunna uthärda, emedan alla träd, om några sådana finnas, blifva nedliggande och ej växa rätt upp i höjden, samt därigenom, att den på dem hopade snön på åtskilliga ställen år efter år kvarligger osmält. Sådana äro de lappska, schweiziska, pyreneiska och vallisiska, Olympus, Ararat, Monte Baldo, Spetsbergen.» Av ett fjäll fordrade LINNÉ sålunda en skoglös topp, men inräknade i fjällen även den björkskogsklädda sluttningen. Hur han i praktiken tillämpade fjällbegreppet, belyses av hans i *Iter Dalecarlicum* (s. 286) givna motivering till att »Skrällstället» (= Städdjan) »var ett rätt fjällberg»: »ty dess öfversta del gick upp *in secundam aëris regionem*, hvilket visades av töckn och örterna». I samma sammanhang anmärker han (s. 287) »att alla träd och skogsörter vid en jemn höjd uteslutades, så

Fig. 7. »Illæ vero Alpes, quæ caput suum inter priores efferunt, æterna vestitæ sunt niue.» (LINNÉ, Flora Lapponica, Prolegomena, § 11.) Flatkjölen (Tuolpajekna) på svensk-norska gränsen väster om Virihaure, sedd från öster. De allra högsta delarna tillhöra högfjällsbältet eller åtminstone det här ofantligt starkt nedisade mellanfjällsbältet. Enligt SANDBERG var jökeln troligen betydligt större under 1700-talet, att döma av LINNÉs och framför allt MONTINS måttuppgifter. Foto GUSTAF SANDBERG 7/8 1938.

på detta som på de näst kring liggande, höga berg, hvilken terminus botanici önskade hafva sig av Physicis given, efter gjord calculation ifrån hafvet, hvilket man sjelf kunnat gjort, om man barometer med sig föra kunnat». Härav framgår att LINNÉ hade blicken öppen såväl för det parallellt med skogsgränsen gående omslaget i fältskiltsvegetationen som för att skogsgränsen (= kalfjällsgränsen) motsvarades av en genom höjdmätningar gripbar klimatisk gränsyta. »Det kräfdes», skriver TH. M. FRIES 1896 (s. 204) »en rundelig tid, innan svenska botanister till fullö insågo vigten af trädgränsens bestämmande, på sätt LINNÆUS här påpekat». Först sommaren 1807 utfördes sådana mätningar i Lule lappmark av GÖRAN WAHLENBERG (1808) och samtidigt i norra Norge av LEOPOLD VON BUCH (1810).

Genom sin korta sammanfattning av de lappländska fjällens vegetationsbälten står LINNÉ icke blott som den som först påvisat dessas existens utan sannolikt även som den förste som överhuvudtaget urskiljt klara vegetationsbälten i något fjällområde. Den i litteraturen ofta förekommande uppgiften, att TOURNEFORT (1717) skulle ha urskiljt vegetationsbälten på Ararat, har redan av VON HOFSTEN (1916, s. 243) och RÜBEL (1917, s. 634) visats vara oriktig och grundad på en förväxling av vad TOURNE-

FORT själv skrivit och vad LINNÉ (Rön om växters plantering, 1739, § 23, Om den beboeliga jordens tillväxt, 1744, § 50) läst mellan raderna i hans arbeten. Jag har själv förgäves eftersökt de ifrågavarande uppgifterna i alla tänkbara arbeten av TOURNEFORT. Enligt HUMBOLDT (1845, s. 375) skall redan år 1556 en kardinal BEMBO ha beskrivit vegetationsbälten på Aetna (själv har jag inte sett detta arbete). Först fem år efter LINNÉs *Flora Lapponica* utkom ALBRECHT VON HALLERS första korta sammanfattning av Alpernas vegetationsbälten (HALLER 1742, s. 3); det synes ha varit denna som främst legat till grund för den redogörelse för Alpernas översta skogsbälte (av lärk och cembratall), som LINNÉ år 1754 framlade i *Tankar om nyttiga växters planterande på de Lappska Fjällen*.

Det första försöket att ur växttäckets sammansättning dra slutsatser om höjden över havet har tillskrivits LINNÉs lärjunge PETRUS FORSSKÅL (se CHRISTENSEN 1918, s. 52). Ett sådant försök gjordes emellertid redan av LINNÉ, som i sitt promotionstal *Om den beboeliga jordens tillväxt* (1744) skriver: »Av själva växterna på Dala-fjällen kunde jag med lätthet draga den slutsatsen, att dessa voro mycket lägre än de lappska, ty i Lappland hade jag noga lagt märke till på hvilken höjd enhvar växtart där förekommer». (Jfr även *Flora Dalecarlica*, s. 314.) Någon tanke på att växternas höjdgränser borde ligga högre i Dalarna än i Lappland hade LINNÉ tydligen inte, ehuru han redan i *Flora Lapponica* (inledn., § 6) fastslår att de vid ishavskusten insamlade strandväxterna (»ex collectis plantis maritimis») visa »att gränserna för det land, varöfver Lapplands Flora härskar, sänka sig ända ned till havet». Däremot franhåller han i promotionstalet *Om den beboeliga jordens tillväxt* (1743) att »växter, som i Sverige äro allmänna endast på låglandet», i Italien enligt CÆSALPINUS »växa endast på Toskanska bergen (jfr även *Rön om växters plantering*, § 23), ävensom sina iakttagelser i TOURNEFORTS reseskildring (se nedan) om förekomsten på Ararat av med Italien, Paris-trakten och Sverige gemensamma växter på olika höjd mellan den armeniska låglandsfloran och de högsta delarnas växter »som hava sin hemvist på schweiziska och lappska fjällen». Vegetationsbältenas lutning mot norr var sålunda känd av LINNÉ redan 1737, och VON HOFSTENS (1916, s. 247) åsikt, att LINNÉ tidigare förbisett den av GMELIN 1747 för Sibirien påvisade förekomsten av sydligare fjälls fjällväxter i nordliga lågländer, motsäges redan av § 6 i *Flora Lapponica*s inledning. LINNÉs av VON HOFSTEN återopade uttalande i samma inlednings § 14 om att förekomsten av lappländska fjällväxter på Grönland visa »att där finnas fjäll, fastän jag förut ej hört något därom» visar endast att LINNÉ då icke visste att Grönlands lågland har ett för fjällväxter lämpligt klimat långt söder om Lapplands breddgrader. Hur LINNÉ senare såg på saken, framgår bäst

av hans utredning i ÅMANNS dissertation »Flora alpina» (1756), vilken här återges i fri svensk översättning:

»Dylika alper finnas i alla delar av världen, ofta även i de från vår (världsdel) mest avlägsna, ja t. o. m. i själva tropikerna, varvid likväl den skillnaden bör märkas, att ju varmare de trakter äro i vilka bergen äro belägna, desto högre måste de själva vara för att antaga alpnatur, och omvänt — ju närmare de ligga polerna, desto lägre kunna de vara för att ha dylik. Därför är större delen av Sibirien av alpin karaktär, såsom tydligt framgår av GMELINS sibiriska växter. [På sådant sätt frambringa Grönland och Spetsbergen idel alpina växter.]¹ Därför böra alla alper — hur långt de än äro belägna från varandra — betraktas som en och samma natur, med uppgift att, utspridd här och där över hela jordklotet, åstadkomma kyla, draga till sig molnen och skölja över de kringliggande trakterna med nedforsande älvar.»

3. Växtgeografiska olikheter mellan Dalarne och Lapplands fjäll.

Av stort intresse äro LINNÉs uttalanden om de växtgeografiska olikheterna mellan fjällen i Dalarne och i Lappland. I inledningen till Flora Lapponica framhåller han att han i Dalafjällen inte påträffade en enda art som han inte förut sett i Lappland. Enligt Flora Dalecarlica (s. VII) fann han i Dalarne »långt mindre antahl av *plantis alpinis* än i Lapska fjällen», enligt Iter Dalecarlicum (s. 296) t. o. m. »inte 10-dedelen igen av de lappska». — Lika kraftigt understryker han den utomordentliga fysiognomiska motsatsen mellan Dalafjällens torra lavhedar och fjällvegetationen i de av honom beresta delarna av Lappland. I Flora Lapponica skriver han om *Cladonia rangiferina* (§ 437): »Renlaven är ytterst vanlig i Lapplands alla skogstrakter, men icke så ymnig på fjällen. Fjällen i Dalarne däremot täckas nästan alldeles av denna lav», jämte *Cetraria nivalis*, *Empetrum*, *Betula nana* och *Arctostaphylos alpina*. Till samma motsats återkommer han i samma arbete under *Empetrum* (§ 379): »Fjällen i Dalarne nästan täckas av fyra växter, nämligen denna, *Betula* § 342 och tvenne lavararter; i mindre riklighet förekomma dessa i Lappland». Och i Iter Dalecarlicum skriver han (s. 296) att »fjällen här stodo hvita av mossa, som aldrig syntes i Lappmarken», samt tillägger: »Fjällen voro här så torra, som de där äro våta». Om utsikten från Svucku (på norska sidan) skriver han (s. 311): »Altomkring sågos fjälldalarne hvita av mossa, med litet strödd ljung, liksom marken syntes, då snö kommer om hösten och örterna här och där koxa genom honom upp». Och på ett annat ställe (s. 314) i samma arbete säger han att »våra dalske, hvita fjällar med sin stora renmossa likna alldeles Lappmarkens sandhedar». Motsatsen mellan det kontinentala lavhedsområdet i fjällkedjans sydöstra del och den lavhedsfattigare

¹ Tillägg i *Amoen acad.* 1759.

Fig. 8. »Altomkring sågos fjälldalarna vita av mossor, med litet strödd ljung, liksom marken syntes, då snö kommer om hösten och örterna här och där koxa genom honom upp.» (LINNÉ, *Iter Dalecarlicum*, s. 211.) Lågfjällbältets (LINNÉs »*Alpes minus altes*») lavrika facies på Vättafjäll i södra Härjedalen (*Betula nana* - *Empetrum* - *Cladonia alpestris* - hed).
Foto HARRY SMITH 19/8 1913.

huvuddelen av fjällkedjan har uppenbarligen icke endast upptäckts utan även sakligt och åskådligt skildrats av LINNÉ. Det andra stora lavhedsområdet, i nordligaste Torne Lappmark och angränsande delar av Norge (Finnmarken) och Finland, omtalas först av WAHLENBERG (1804) och VON BUCH (1810).

4. *Fjällväxternas ståndorter.*

De av LINNÉ i *Flora Lapponica* för varje art lämnade växtgeografiska sammanfattningarna av arternas ståndorter äro i vissa fall anmärkningsvärt noggranna och träffande. Endast några exempel må här nämnas. »Är en fullständig fjällväxt, som är ytterst allmän på våra fjäll vid bäckar, som leda sitt ursprung från den ovanför liggande snön», skriver LINNÉ om *Ranunculus nivalis* (§ 232). Om *Saxifraga stellaris* (§ 175) förekomst i fjällen skriver han: »Uppträder på våra fjäll allestädes vid bäckar, fyllda av snövatten och rika på mossor». (Se vidare nedan s. 52.) *Saxifraga nivalis* (§ 176) »visar sig allestädes på våra fjäll, där snövattnet sakta fuktar sluttningarna». Den väl bevattnade snölegeängen hade tydligen särskilt väckt LINNÉs uppmärksamhet; för övrigt tyder intet på att han lagt märke

till den olikformiga snöbetäckningens betydelse för växternas fördelning. Massuppträdandet av några av fjällhedens dominerande ris hade även särskilt fångat LINNÉs uppmärksamhet. Om *Loiseleuria procumbens* (§ 90) skriver han sålunda: »Ingen växt är i våra fjäll vanligare än denna lilla buske, vilken liksom ljung helt och hållet betäcker mycket vidsträckta hedar, om blott marken är mager, torr och sandig.» Och om *Arctostaphylos alpina* (§ 161): »På alla lappska fjäll, från deras spets i Dalarne till deras bas omkring Vita havet, finnes, isynnerhet på torraste grusmark, knappt någon annan vanligare växt.» Ännu starkare ord använder han om dvärgbjörkens (§ 342) betydelse: »Ingen skall kunna förneka, att dennas rätta och förnämsta tillhåll är på våra fjäll, och detta till den grad, att knappt något träd, knappt någon ört där är allmännare än denna, som ofta på tionila sträckor kläder fjällryggarna — — —». Kråkrisets (§ 379) dominerande roll i fjällvegetationen och mångsidiga förekomstsätt får en både målande och träffande karakteristik: »Förekommer rätt ofta i de torraste sandiga ödemarker, ävensom i fuktiga, mossrika myrar; på fjällen är den i allra högsta grad ymnig». Så beskriver förvisso icke en exklusiv systematiker en växtarts förekomstsätt. Vilket ofantligt framsteg LINNÉs ståndortsuppgifter i Flora Lapponica innebar, förstår man bäst om man jämför dem med dem som lämnades i hans närmaste föregångares arbeten.

Naturligtvis äro icke alla ståndortsuppgifter i Flora Lapponica lika innehållsrika och träffande som de nu anförda. Direkt oriktigt finner kanske mången vad LINNÉ skriver om *Cassiope hypnoides* (§ 165): »Till de allra allmännaste växterna på våra fjäll kan ock denna räknas, som växer på de torraste, grusiga ställen.» I senare litteratur säges nämligen *Cassiope hypnoides* vanligen tillhöra snölegornas vegetation, och dit hör väl också det mesta av lågfjällets *Cassiope hypnoides*-hed — men i mellan-fjällbältet, där de större risens konkurrens är svagare, växer *Cassiope hypnoides* i stor mängd dominerande även på tidigare snöfria marker, vilka väl motsvara LINNÉs karakteristik.

Till de för en nutida fjällväxtgeograf mest påfallande luckorna i LINNÉs skildringar av fjällens vegetation och fjällväxternas ståndorter hör frånvaron av varje antydning om kalkens betydelse för denna vegetation. »Mycket allmän på lappska fjällen, men utom dessa icke af någon anträffad», är sålunda allt vad LINNÉ skriver om *Dryas* (§ 215) förekomstsätt. Att LINNÉ i andra sammanhang icke var blind för kalkens betydelse, framgår bl. a. av artnamnet *Lichen calcareus* L. (= *Lecanora calcarca* Sommerf.) och hans yttrande i Gothländska Resan (1745, s. 183), att denna lav på Gotland hade »sitt förnämsta tillhåll på Kalkstenar, at man endast genom henne, som nästan växte på hvar Kalksten, kunde på långt håll skilja Kalkstenar ifrån Gråstenar». Men i Lappland gick hans väg uppenbarligen i så hög grad över kalkrika fjäll, att *Dryas*-florans frånvaro inom

kalkfattiga områden helt undgick honom. Underligare är att det sist-nämnda gäller även WAHLENBERG, som i *Flora Carpatorum principalium* (1814, s. LX) uttryckligen sätter vegetationens olikheter i Alperna och Karpaterna på kalkrik och kalkfattig mark i motsats till förhållandena i Lappland; enligt WAHLENBERG växla i Lappland »nästan alla växter överallt, såvida höjd ö. h. och exposition äro desamma», vilket han förklarar med »att Lapplands klipp- och jordgrund överallt är bildad av skiffrig granit, men att Schweiz' och Karpaternas grund är av växlande art, var och en visande ett olikartat inflytande». Först CHRISTEN SMITH (1817, s. 23) öppnade de nordiska botanisternas ögon för motsatsen mellan de skandinaviska urbergsfjällens triviala vegetation och den artrika vegetationen på »Glimmerskiver og Leerskiver-Bjerger», där »den nydelige *Dryas octopetala* bedækkede hele Strekninger, som en Hedeplante» och där mellan sorte Leerskiver-Kupper — — — laae de yppigste Græsgange, der viste den fruktbarere Jordbund». Och först under vårt århundrade har det blivit allmänt erkänt att det är just skiffrarnas kalkrikedom som är orsaken till deras rikare vegetation.

5. *Fjällflorans egenart och diskontinuerliga utbredning.*

LINNÉ'S upptäckt av motsatsen mellan nordisk fjäll- och skogsflora torde höra till de mest kända resultaten av hans växtgeografiska verksamhet. Välkänd är skildringen i *Iter Lapponicum* (1913, s. 106—107) av hans första intryck av kalvfjället på Vallivare vid Kvikkjokk: »När jag komit på sidan af dett, tycktes jag föras uti en ny wärd, och när jag kom up i dett, wiste jag eij, om jag war uti Asien älr Africa, ty både jordmonen, situationen och alla örterna woro mig obekante. Jag war nu komen på fiellen.» Mindre känd men minst lika läsvärd är motsvarande skildring i *Tankar om nyttiga växters planterande på de Lappska Fjällen* (1754, s. 183):

»Då jag, år 1732, första gången kom up til Fjällen, och så snart skogen slutades, samt de högre berg-spitsar började titta öfver hvar annan med sina hwhita snö-hufvor; tycktes jag vara kommen uti et helt främmande land, lika som jag på några minuters tid blifvit förd ifrån Sverige uppå Alpiska bergen. Ty jorden ändrade i största hast sin kläde-bonad, at jag, som hade mig de Svenska örter helt väl bekante, såg knapt en enda Svensk växt uti et Svenskt Land, utan idel främlingar och af mig aldrig tilförene sedde örter. När jag sedan hunnit samla, beskrifva, afteknat och hos andra Auctorer upsöka dessa växter, fant jag dem til största delen vara tilförene bekante, såsom allmänt växande på utländske Alper och Fjäll i Sweitz, i Öster-riket, i Skottland och på Pyreneiska bergen &c. så at de mästa, som växa på utländska Fjällen, finnas äfven på våra, och tvärt om. Det är märkvärdigt nog, at så vida ifrån hvarannan aflägsne örter, skola, så snart de komma til en viss högd i luften, blifva skallote, få samma jordmon, lika snö, lika växter.»

Redan av detta citat framgår att LINNÉ i lika hög grad som vid fjällfloras egenart fäste sig vid de märkliga gemensamma dragen i olika vitt skilda traktors fjällflora. På nästa sida i det citerade arbetet säger han sig vid genomgången av »alla de Auctorer, som skrivit om växterna på de Europeiska Fjällarna» ha »märkt, at de mästa örter äro gemensamme med alla Europeiska Fjäll». I inledningen till *Flora Lapponica* framhäver han (§ 14) starkt fjällfloras diskontinuitet: »Största delen av de växter, som även de från varandra mest avlägsna fjällen alstra, trivas endast på dessa och visa sig ej på mellanliggande trakter». Han uppräknar där även en rad arter som äro gemensamma för våra fjäll och andra fjällområden. I »Rön om växters plantering grundat på naturen» (1739) understryker LINNÉ (§ 23) ännu en gång att fjällen »bära sina egna örter», varefter han tillägger: »Wäxa fördenskull på Lappfjällen mångehanda örter, som likaledes finnas på Fiällarna eller Alpes i Sweitz, i Wallis, på Pyreneiska bergen, på berget Olympus, Baldus, Ararat och Spitsbergen. Se *Flor. Lapp.* Men ingenstädes utom sådane Fiäll.» I promotionstalet »Om den beboeliga jordens tillväxt» (1744, § 49) återkommer LINNÉ ännu en gång till samma fråga: »Därför finnas ock på de pyreneiska, schweiziska och skotska bergen, på Olympus, Libanon och Ida sådana växter, som bekläda Lapplands och Grönlands fjäll». Likaså i »*Oeconomia Naturae*» (1749, § 20): »Derföre finner man ock på de Pyrenaejske och högsta Bergen i Armenien, Sveitz, och andra, hvilkas öfversta spets är betäkt med en lika beständig snö, som våra Lapske fjäll, samma slags örter, som på dem, hvilka man utom fjällarna icke lätteligen får se på andra ställen». Och i N. N. ÅMANNSS disertation »*Flora alpina*» (1756) ger han en fullständig förteckning över då kända fjällväxter med angivande av varje arts kända utbredning. Denna diskontinuerliga utbredning av fjällväxter synes förut knappast ha berörts av någon annan än TOURNEFORT, som i sin orientaliska reseskildring (1717, s. 385) påvisat densamma genom att uttrycka sin glädje över att i Armenien »voir de temps en temps des Plantes des Alpes et des Pyrénées». Men, som VON HOFSTEN (1916, not på s. 245) skriver: »der ganze Zusammenhang zeigt jedoch, dass dies unabsichtlich und unbewusst geschah, und dass er bloss seine Freude am Botanisieren ausdrücken wollte. Auch diese Äusserung gibt daher nicht das Recht, TOURNEFORT zu den Pionieren der Pflanzengeographie zu rechnen; trotz seiner ungewöhnlichen Beobachtungsgabe war sein Blick für die Verbreitungserscheinungen verschlossen». Det är säkerligen med rätta, som VON HOFSTEN på samma sida skriver: »LINNÉ hat also zuerst diese Erscheinung erkannt, die später eine so grosse Bedeutung in der Geschichte des Diskontinuitätsproblems erhalten sollte: ein unanfechtbares Zeugnis seines intuitiven Scharfblicks für die ökologische Biogeographie.»

Orsakerna till fjällväxternas diskontinuerliga utbredning sökte LINNÉ

dels i deras oförmåga att leva i varmare klimat, dels i långspridning från det berg, där han i enlighet med bibelns skapelsehistoria antog att alla arter haft sitt ursprung. Hur han tänkte sig saken, belyses bäst genom några utdrag ur promotionstalet »Om den beboeliga jordens tillväxt» (1743):

»16. För att helt kort uttala min åsikt, tror jag mig ej mycket afvika från sanningen, om jag antager, att all nu befintlig jord i världens barndom var sänkt under vattnet och täckt af den vidsträckta oceanen med undantag af en enda ö i detta omätliga haf, på hvilken ö alla djur bekvämligen kunnat hafva sitt tillhåll och alla växter förträffligen frodas.»

»54. Jag förutser, att det för många skall blifva svårt att fatta, huru alla växter kunnat sprida sig öfver hela jorden, och huru från en enda planta kunnat uppkomma och alstras så många ytterst vidsträckta skogar och pilsnår, så många ängsblommor. Men besinnar man blott, med hvilken frörikedom växterna äro begåfvade, skola alla svårigheter försvinna.»

»93. Jag har visat, att om ett enda stånd af någon art blifvit skapadt, skulle densamma kunnat sprida sig öfver och bekläda hela jordytan.

94. Jag har ock visat, att den torra delen af vårt jordklot ständigt ökas och tillväxer, och att den alltså i begynnelsen måst hafva varit oändligt mycket mindre (54—60).

95. I tankarna har jag gått tillbaka och granskat de olika slagen af växter och djur, och därvid har jag funnit, att man beträffande ett hvar af dem måste stanna vid en enhet, som frambragts af Skaparens hand (14, 15).

96. Lägga vi härtill det afvägda förhållande, som befinnes äga rum mellan växt- och köttätande däggdjur, foglar, fiskar, insekter, ja mellan djur- och växt-riket;

97. Och om vi därtill foga det analoga förhållandet vid syndafloden (22), skulle jag tro, att ingen med skäl kan beskylla mig för, att jag utan giltig grund påstår, att *i begynnelsen blifvit af växterna skapadt ett enda stånd af hvarje art och kön.*»

Det är tydligt, att LINNÉs orubbliga tro på bibelns skapelsehistoria för honom var ett oöverkomligt hinder för ett fördomsfritt angripande av frågan om orsakerna till likheterna mellan från varandra isolerade och avlägsna fjällfloror. Något bestående bidrag till detta problems lösning kunde han därför inte ge. Men som VON HOFSTEN (1916, s. 247) påpekat blev LINNÉs angrepp på problemet ifråga ändå icke utan frukt: »Es ist lehrreich zu erkennen, dass diese offenbare Schwäche in seiner Auffassung zugleich eine Stärke war; sie trug reiche Früchte für die Wissenschaft. — — Als LINNÉ die Verbreitung der Organismen betrachtete, ging er von einem offenbaren Vorurteil aus, und die Antwort war daher im voraus gegeben; sie musste aber wissenschaftlich gestützt werden — und dadurch wurde die Verbreitungsbiologie der Pflanzen begründet.»

Fyra år efter LINNÉs promotionstal framställde GMELIN (1747), som icke delade LINNÉs obegränsade tro på långspridningens möjligheter, för första gången teorien att vissa växtarter skapats icke på ett utan på flera ställen på jorden (jfr VON HOFSTEN 1916, s. 247—248). Och nio år senare

riktade J. G. ZINN (1756) i en märklig liten uppsats »Von dem Ursprunge der Pflanzen» en direkt kritik mot LINNÉ (jfr VON HOFSTEN 1916, s. 248), ur vilken följande utdrag här må anföras:

» — — Herr LINNÄUS selbst bemerkt, dass die meisten Pflanzen sich nach der verschiedenen Höhe der Luftgegend richten, so dass auf verschiedenen Bergen, die auch in der grössten Entfernung von einander liegen, doch in einer gewissen Höhe über der Oberfläche der See die nämlichen Kräuter gefunden werden, die weder in einer höhern noch niedern Gegend fortkommen können. Eben diese Anmerkung giebt uns einen Zweifel an die Hand, der nicht ohne Schwierigkeit zu seyn scheint. Denn wenn auch aus der oben angeführten Meynung einigermassen erklärt werden könnte, wie von diesem einigen aus dem allgemeinen Meere hervorragenden Berge die Pflanzen auf die von dem Fusse des Berges an ausgebreitete Ebenen haben können gebracht und ausgetheilet werden, so werden uns doch allezeit diejenigen Pflanzen im Wege stehen, die nur auf den höchsten Alpenspitzen fortkommen, wohin sie doch nach dieser angenommenen Meynung nicht anders gelangen können, als indem sie vorher in viel niedrigeren Gegenden gewachsen wären, welches aber der Natur dieser eigentlichen Alpenpflanzen völlig widerstreitet. Wenn wir annehmen, dass dieser ursprüngliche Berg unter der Linie gewesen wäre, wie haben diejenigen Kräuter, welche auf den höchsten Gipfeln der lappländischen Alpen, und den peruvianischen Cordilleras nur alleine gefunden werden, und auf keinerley Weisse in denen an dem Fusse dieser Gebirge liegenden Ländern fortkommen, ihren Weg auf diese in den Wolken verhüllte Spitzen finden können, da ein Zwischenraum von so viel hundert Meilen diese beyden Gebirge von dem Berge des Paradieses, den wir mit den meisten in die Mitte von Asien setzen können, entfernt, und die dazwischen liegenden tieferen Gegenden diesen Pflanzen allen Aufenthalt versagen. Dieser Zwischenraum ist so gross, die dazwischen strömenden Meere so breit, dass alle Muthmassung wegfällt, als ob die Saamen dieser Pflanzen durch Hülfe des Windes oder der Vögel von einem Gipfel zum andern hätten können gebracht werden. Müsste man nicht annehmen, dass diese Kräuter, die nur die dünne und von allen Dünsten gereinigte Luft der Alpen vertragen können, die von den heftigsten Sturmwinden beständig erschüttert werden, deren Natur es erfordert, dass sie den grössten Theil des Jahres mit einer dichten Decke von Schnee beschweret sind, ich sage, müsste man nicht annehmen, dass diese nämliche Kräuter vorher, und zwar viele Jahre lang, in Ländern ihren Aufenthalt gehabt hätten, wo eine beständig mit Dünsten angefüllte Luft herrschet, und die Wärme der Lage völlig verhindert, dass auch nur einen Tag lang der Schnee liegen bleiben könnte. Anbey folget aus eben dieser Meynung nothwendig, dass die Meere vormals ungleich breiter und grösser gewesen, und dass vielleicht eine Breite von hundert Meilen mehr, als itzo, Länder von einander getrennet habe, in denen doch damalen schon Pflanzen die Erde bedeckt haben werden. Durch welchen Weg haben die Saamen dieser Pflanzen einen Zugang zu diesen äusserst entlegenen Inseln gefunden, da die meisten von dem Salzwasser verdorben, und zu der Fortpflanzung ihres Geschlechtes untüchtig gemacht werden; da sehr vielen diejenigen Eigenschaften mangeln, die andern gegeben sind, dass sie desto leichter von dem Winde fortgeführt und zerstreuet werden, wenn wir auch ja zugeben wollten, dass andere auf den Fittigen des Windes über diese Meere in die entlegensten Gegenden hätten gelangen können.» (ZINN 1756, s. 344—346.)

Förklaringen till fjällväxternas diskontinuerliga utbredning sökte ZINN liksom GMELIN i stället i samtidig skapelse på flera håll:

»In Ansehung dieser angeführten Grunde also scheint es höchst wahrscheinlich zu seyn, dass der Schöpfer sogleich bey Erschaffung unserer Erde von jeder Gattung der Pflanzen mehrere Stücke zugleich hervorgebracht, und zwar einige in grösserer, andere in geringerer Menge, nach der verschiedenen Absicht, wozu er dieselben bestimmt, welche Pflanzen er so gleich auf der ganzen Erde vertheilet, und ihnen nach der Verschiedenheit ihres Baues und ihrer Eigenschaften verschiedene und für sie geschickte Gegenden zum Aufenthalte angewiesen.» (ZINN 1756, s. 348—349).

Åtminstone beträffande vissa låglandsarter, med sin nuvarande utbredning inskränkt till uppenbar forntida havsbotten, antog dock ZINN att de »vorher Einwohner der nun versunkenen Länder gewesen sind, welche damals noch über die Oberfläche des Meeres erhaben gewesen — — —» Och han slutar (s. 355) med följande för den tiden märkliga ord: »Je mehr ich aber alle Beobachtungen, welche uns in Ansehung dieser Frage die Pflanzen unserer dermalen bewohnten Erde an die Hand geben, in Betrachtung ziehe, desto eher werde ich daraus überzeuget, dass auf unserm Erdboden sich ganz andere Veränderungen müssen zugetragen haben, als bisher von dem Naturkündigern angegeben worden.»

Skall den genetiska (historiska) växtgeografiens första ursprung ledas tillbaka till någon av den tidens botaniska forskare, så måste detta uppenbarligen bli icke till LINNÉ utan till ZINN.

6. Olikheter mellan olika fjällområdets flora. »Om nyttiga växters planterande på de Lappska Fjällen.»

LINNÉs starka betonande av likheten mellan fjällfloran i vitt skilda bergstrakter på jorden skymde icke hans blick för olikheterna i fjällflorans sammansättning i olika länder.

Pedicularis sceptrum-carolinum, *Diapensia lapponica*, *Cassiope hypnoides* och *tetragona* samt *Arctostaphylos alpina* nämnas i inledningen till Flora suecica (1745, s. v) bland de arter som äro säregna för vårt land (»propriae avtem patriae nostrae — — — quae copiose hic proveniunt, in exteris vero regionalibus rarius inveniuntur, nisi hinc translatae»). Att ingen av LINNÉs under denna grupp uppräknade arter stått sig som ens väsentligen inskränkt till vårt land minskar icke den principiella betydelsen av att LINNÉ här — liksom THEOPHRASTOS (jfr SPRENGEL 1822, s. 141 och RÜBEL 1917, s. 630) — använde ett om än svävande endembegrepp. Själva termen »endemisk» överfördes först av DE CANDOLLE (1820, s. 412) från den medicinska till den växtgeografiska terminologien.

I »Tankar, om nyttiga växters planterande på de Lappska Fjällen» (1754), och i ÅMANNS dissertation »Flora alpina» (1756) tog LINNÉ upp frågan om olikheterna mellan olika fjällområdets flora till mera speciell behandling. Till konstaterandet »at de mästa örter är gemensamme med alla Europeiska Fjäll» tillägger han 1754 (s. 184): »Dock äro någre, som hafva långa sträckningar, hvilka hafva några egna växter, som icke blifvit sådde på andra långt därifrån aflägsne Fjäll, icke eller på enkla här och där liggande bergsfjäll». Hans hithörande utredning i »Flora alpina» (1755, s. 8—9) återges här i svensk översättning:

»Den som reser i våra alper kan iakttaga många främmande växter, som förgäves eftersökas annorstädes i vårt fädernesland d. v. s. rent alpina växter. Om man vill lära känna deras namn, beskrivning och gestalt, skall man ej finna dem hos andra författare än sådana, som samlat växter i utländska alper, om också belägna långt från våra. Och å andra sidan igenkänner den som granskar de i dessa fjärran alper växande växter, som ej stå att finna annorstädes i Europa, en stor del av dem såsom spontana i våra alper. Slutligen finnas dessutom där några, som ej återfinnas i de förra. Några möta oss återigen i de schweiziska alperna, som man ej kan finna i de skotska eller pyreneiska o. s. v. Skälet härtill synes dock ej vara annat än att de på grund av det stora avståndet ej kunnat överföra och utså sina frön från dessa alper till de andra. Under det att alltså de flesta alpina växter äro gemensamma för flere alper, förhåller det sig icke så beträffande andra jordformationer; varav klart framgår att grundorsaken till jordmånen ligger i alpernas egen; och därför kunna vi påstå: Eftersom alpernas natur är en och samma och i denna innebär förklaringen till de växter som där leva, följer att samma växter kunna växa i var och en (av alperna). Alltså kunna de som nu växa i andra (alper) även växa i våra. Varav vidare framgår följande slutsats: Om frön hitfördes från vilka alpväxter som helst och utsåddes i våra alper, så skulle de icke blott lätt växa här utan även, där liksom i sitt eget land, fortplanta sig och förökas.»

Av detta citat framgår att LINNÉ icke räknade med någon annan orsak till olikheterna mellan olika fjällområdets flora än att vissa växtarter »på grund av det stora avståndet ej kunnat överföra och utså sina frön från dessa alper till de andra» och att han härur drog slutsatsen att vilka främmande fjällväxter som helst lätt skulle kunna växa i våra fjäll om de blott fördes dit. De praktiska konsekvenserna härav sammanfattar han 1754 (s. 183—184) sålunda:

»Skola våra Fjäll någonsin blifva upodlade genom nyttiga växter, måste man dit införa sådana, som sjelfmant växa på andra Fjällar; ty lika som ogräs fortplantas ifrån den ena åkren till den andra, äfven så sker det ock med fjällörter. Om de en gång planteras uti någondera af våra Fjäll, skola de förmodligen sjelfve snart utsprida sig til de öfrige.»

Då LINNÉ icke räknade med några klimatiska olikheter mellan varandra motsvarande — ehuru till sitt absoluta höjdläge olika — vegetationsbälten

på olika breddgraders fjäll, voro hans förväntningar beträffande planteringsmöjligheterna i de svenska fjällen högt spända. Bland de av honom till »planterande på de Lappska Fjällen» föreslagna fjällörterna finner man sålunda inte endast den så nära som i Sydnorge vildväxande »*Gentiana Rubra*» (= *purpurea*) utan även så sydliga fjällväxter som »*Spica Celtica*» (*Valeriana celtica*) och saffran, ehuru han beträffande den sistnämnda synes ha större förhoppningar på Ölands alvar och beträffande de svenska fjällen uttrycker sig på följande försiktiga sätt:

»Det faller mig mycket troligt, at den skulle läteligen växa på södra sidan af våra fjäll-ryggar; fast än en omständighet fattas mig, som gör, at jag icke kan aldeles försäkra derom. Dock synes et litet prof förtjäna at anställas uti en sak af så stor vikt.»

Ännu större förhoppningar synes LINNÉ ha hyst beträffande vissa mellan-europeiska trädarters »planterande på de Lappska Fjällen». »Röda granen», d. v. s. den mellaneuropeiska ädelgranen (*Abies alba*), kunde enligt LINNÉ (1754, s. 184—185) hos oss i Lappland lätt planteras på sidorna af Fjällen ibland skogen, der den myckna och djupa svart-myllan nedsköljes af bergen, och hvarst Jerja eller *Sonchus Alpinus* ömnogt växer.» Med Mellaneuropas »Lärke-Träd» (*Larix decidua*) hoppades han rent av kunna uppnå en höjning av våra fjälls nuvarande skogsgräns (1754, s. 185—186):

»Trädet växer på de utländske alperne och på öppet fält, så högt, at der den andre skogen ej kan fortkomma, utan tvärt af uphörer, der begynna Skogarna af *Larix*: så at om detta såddes på våra Fjäll, strax ofvanföre der den andra skogen slutar och ej kan gå högre, är jag helt försäkrad, at det skulle trifvas der väl, och sig föröka til mycken nytta för Landet. Der detta träd växer, dit samla sig Sabblar (*Mustelae Zibellinae*) till stor myckenhet, hvilkas skinn hos oss nog dyrt köpas.»

Liknande förhoppningar synes LINNÉ (1754, s. 186) satt till »Siberiska Cedern» (*Pinus Cembra* sens. lat.), om vilken han anför att den i Alperna »växer ofvan för Lärke-skogen, hvilken, som nyss berättades, står öfver all annan skog på fjällen, hälst på något fuktiga ställen».

Även »*Pinus Cedrus*» (*Cedrus libanitica*) hör till de sydliga träd som LINNÉ i »Flora alpina» förklarar sig tro »sannolikt kunna växa på de lappska fjällens sluttningar» — vilket vittnar om att han inte visste hur frostkänsliga även de övre skogsbältenas träd kunna vara i varmare traktens berg. Vilka förhoppningar man på den tiden fäste vid LINNÉs fjällplanteringsstankar, antydes av följande respondenten ÅMANN tillägnade vers »Till sin vän», vilken ingår i originalupplagan av »Flora alpina»:

Ert wett, Er snilles eld nu börjar till att lysa,
Min Wän till Ert beröm jag dristigt säga tör;
Kan Swänska Fjällar stam af Libans Ceder hysa;
Kan Saffran i vår bygd så trifwas som han bör,

Hvem klandrar då Er konst, hvem nekar Er belöning,
 Som uppå dygd och wett rätt värde alltid satt?
 Hvem heldre ser än jag, I skynden till den kröning,
 Der Eder hjessa blir beprydd med DOCTORS HATT.

Om än LINNÉs förhoppningar på sydliga fjällväxters inplantering i våra fjälltrakter voro något överdrivna, var han genom sina här berörda tankar otvivelaktigt en föregångsman även på ett utomordentligt viktigt arbetsfält inom tillämpad botanik, som först efter många år åter börjat bearbetas. Det har under de senaste årtiondena åter med stora förhoppningar angripits av svenska skogsmän och är på initiativ av framlidne chefen för Kramfors A.-B. frih. J. MANNERHEIM nu föremål för i vissa avseenden lovande försök i de nordjämtländska fjällen (jfr ARNBORG 1942, s. 17—18). Även de lyckade planteringar av *Larix sibirica*, som K. GRAM för omkring 40 år sedan på initiativ av ALBERT NILSSON gjorde i Lycksele Lappmarks fjällbjörkskogsbälte och som Domänstyrelsen nu fortsätter (SJÖSTRÖM 1934), vittna om att LINNÉ i denna fråga var åtminstone 1 1/2 århundrade före sin tid.

7. *Fjällväxter nedanför fjällen.*

Ett i senare litteratur mycket uppmärksammat växtgeografiskt problem, till vilket LINNÉ i Flora Lapponica gång på gång återkommer, är frågan om fjällväxters uppträdande nedanför fjällen. *Oxyria digyna* (§ 32) säges sålunda utom i fjällen ofta även växa i Lapplands ödebygd vid älvstränderna, »då dess frön av älvarna¹ blivit förda från fjällen till långt därifrån belägna platser och där hava grott». *Saxifraga stellaris* (§ 175) säges »utanför fjällen visa sig mera sällan, uppvuxen ur frön som nedförts av älvarna — — —». *Thalictrum alpinum* (§ 225) säges ha »sin hembygd uteslutande i fjällen, fastän den ock genom rinnande vatten kan spridas till närmast liggande trakter». Om *Bartsia alpina* (§ 246) läses: »Dess födelsebygd är fjällen, men man kan ock få se den överallt i Lapplands skogar på stränderna av de stora, från fjällen kommande älvarna, som ditfört frön av densamma». *Astragalus alpinus* (§ 267) säges växa ymnig i fjällen, »men anträffas även ej sällan på älvstränderna i mycket avlägsna lappländska skogsområden». För *Viola biflora* (§ 276) anföres även vinden som spridningsagens: »Dennas födelsebygd är uteslutande att söka bland fjällen, fastän den ej sällan även visar sig utanför dessa i skogsområdet, ditförd av vind eller vatten». Och slutligen anföres om *Saussurea alpina* (§ 291): »Är en verklig fjällväxt, som är mycket allmän i fjällens lundar, men som

¹ I citaten ur LINNÉs av TH. M. FRIES översatta arbeten har jag genomgående ändrat »floder» till det svenskare »älvar» samt »kärr» till »myr», vilket enligt numera hävdvunnen svensk myrterminologi är den riktiga översättningen av LINNÉs *paludes*.

även ej sällan visar sig på de därifrån nedrinnande älvarnas stränder». Det var sålunda på goda grunder som LINNÉ i promotionstalet »Om den beboeliga jordens tillväxt» (1744, mom. 74) sammanfattade sina iakttagelser över detta problem i följande ord: »Huru älvar bidraga till fröns spridning, visar sig i Lappland. Vid älvstränder såg jag fjällväxter förekomma, ofta på 30 mils avstånd från fjällen. Mogna fjällväxtfrön hade nämligen medföljt älven i dess lopp, och sedan de uppkastats på stranden, hade de där utvecklade rötter.»

Även andra karakteristiska förekomstsätt för fjällväxter i låglandet voro välbekanta för LINNÉ och torde först ha påvisats av honom. I *Flora Laponica*s »sammanfattning av på växtplatsen gjorda iakttagelser» om fjällväxterna (inledningen mom. 16) läser man sålunda: »*δ. Fjällväxterna* växa och frodas uppe i fjällen på den torraste och magraste jordmån, men då de komma utom dessa, bliva de alla myrväxter. *ε. Fjällväxterna* trivas i sin hemort på hård, sandig, mager jordmån, men utom fjällen på lösare.» Med den senare meningen avses förmodligen fjällväxters uppträdande i skogslandet som kolonister på blottad lös jord. Till fjällväxters förekomst på myrar återkommer LINNÉ i flera senare skrifter. »Anmärkningsvärt är, att då alpina växter komma nedom fjällen, växa de vanligtvis i myrar», skriver han i L. M. KLASSES akademiska avhandling om *Betula nana* (1743). I »*Stationes Plantarum*» (1754, s. 10) upprepar han detsamma och ger även ett försök till förklaring (upprepat i någon annan form även i »*Flora alpina*»), vilket här återges i en av bibliotekarien ARVID UGGLA välvilligt meddelad svensk översättning:

»Det förefaller vid första påseendet märkvärdigt, att just fjällväxter, som från de lappska fjällen införas i våra trädgårdar, sällan överleva utan fördärvas av vinterkölden, då vi likväl veta att i Lappland, särskilt bland fjällen, den starkaste köld råder, så att man kunde svära på att en lappska växt icke hos oss kan dödas av kölden. Men för den som närmare begrundar bergens skapnad är skälet lätt att inse. Ty sedan i Lapplands fjäll den korta våren i början av juli månad frilagt de lägre nivåerna, så att fjällväxterna där kunnat spira, utslå sina blomster och sätta frukt, kommer i början av augusti den första nattfrosten jorden att stelna, varefter hon övertäckes av väldiga snödrivor, som kylan ej kan tränga igenom. På så sätt skyddas örterna mot kölden intill sommarsolståndet nästa år. Därefter smälter snön på åtta dagar till största delen (mellan fjällryggarna) till vatten och örterna få genast, fria för nattfroster, tillfälle att gro. Hos oss åter är våren långvarig, vinterlik kyla omväxlar ofta med klara, vackra dagar, men om nätterna inträder ofta häftig frost, som förbränner de späda örterna, rycker upp deras rötter, så att de ligga oskyddade på jordens yta och, när dagen kommer, förtorkas av solhettan. Därför ser man också, utanför fjällen, fjällväxter — vilka ej förmå uthärda dessa omskiften — endast i tuvrika myrar, som även om de till synes ha föga gemensamt med fjällen, dock äro med dem nära besläktade. De bestå nämligen av grov humus och tillfrysa ogärna, såsom våra landsmän stundom få erfara, då de vintertiden

måste taga sig väg däröver. Men om de slutligen tillfrysas, töa de knappast upp förrän mot mitten av sommaren, då all kyla gått ur luften.»

Om det än endast finns en kärna av sanning i denna teori, vilket givetvis innebär en alltför grov generalisering av ett betydligt mera invecklat och mångsidigt problem än LINNÉ föreställde sig, så lägger den dock till de ovan anförda ännu ett lärorikt exempel på att LINNÉs fjällväxtgeografiska insats ingalunda inskränkte sig till fastställandet av fakta, utan att han tvärtom även på detta område alltid försökte finna dessas förklaring på grundvalen av honom tillgängliga erfarenheter. CHRISTENSENS (1918, s. 56) förmodan, att LINNÉs lärjunge FORSSKÅL »maaske før nogen anden har indset og stærkt fremhævet, at et Lands Plantevækst staaer i den nøjeste Samklang med de edafiske og klimatiske Forhold, og at disse danner den naturlige Grænse for Planternes Udbredelse», innebär en underskattning icke endast av LINNÉs växtgeografiska insats (jfr även LINNÉs ovan s. 40 anförda uttalande om skogsgränsen och klimatet) utan även av THEOPHRASTOS' (jfr SPRENGEL 1822 och RÜBEL 1917).

8. *Fjällväxtgeografiens grundläggare.*

Man kan knappast tala om någon fjällväxtgeografi före LINNÉ. THEOPHRASTOS ERESIOS, vilken redan omkr. 300 år f. Kr. sammanfattade sin tids växtgeografiska vetande med först genom LINNÉ åter uppnådd klarhet och rikedom på välordnade sakuppgifter, synes knappast ha berört någon alpin vegetation, lika litet som någon annan av antikens författare. Då man så småningom började lära känna växter även från Alpernas och andra europeiska fjällområdens alpina region, intresserade man sig till en början endast för arterna som sådana utan att anlägga några växtgeografiska synpunkter på dem eller på fjällvegetationen överhuvudtaget. Den tidigare gängse överskattningen av TOURNEFORTS växtgeografiska insats har ovan berörts. SCHIEUCHZER (1723) kan knappast sägas ha lagt några växtgeografiska synpunkter på Alpernas växtvärld. Det var ett praktiskt taget obearbetat forskningsfält som LINNÉ beträdde, då han med sin *Flora Lapponica* år 1737, 5 år före HALLERS första korta sammanfattning av Alpernas vegetationsbälten, lade grunden till fjällväxtgeografien.

Uppsala universitets växtbiologiska institution den 30 april 1942.

ANFÖRD LITTERATUR.

- ALMQUIST, E., Linnés Vererbungsforschungen. — ENGLERS Bot. Jahrbücher, 55. Leipzig 1917.
- ARNBORG, TORE, Högproduktiva fjällskogsmarker. — Norrlands Skogsvårdsförbunds Tidskrift, 1942. Stockholm 1942.
- BUCH, LEOPOLD VON, Reise durch Norwegen und Lappland. Zweiter Theil. — Berlin 1810.
- CHRISTENSEN, CARL, Naturforskeren Pehr Forsskål. Hans Rejse til Aegypten og Arabien 1761—63 og hans botaniske Arbejder og Samlinger. — København 1918.
- DE CANDOLLE, A. P., Geographie botanique. — Dictionnaire des sciences naturelles, 18. Strasbourg et Paris 1820.
- DU RIETZ, G. E., Fjällens växtregioner. — Naturens liv i ord och bild. Stockholm 1928.
- , Vegetationsforschung auf soziationsanalytischer Grundlage. — Abderhaldens Handb. d. biol. Arbeitsmeth., Abt. XI, Teil. 5. Berlin und Wien 1930 (a).
- , Classification and Nomenclature of Vegetation. — Sv. Bot. Tidskr., 24. Stockholm. 1930 (b).
- , Rishedsförband i Torneträskområdets lågfjällälte. — Ibid., 36. Stockholm 1942.
- FRIES TH. M., Bidrag till en Lefnadsteckning öfver Carl von Linné. IV. De sista studentåren i Upsala (1733—34). Inbjudningsskrift till afhörande af den offentliga föreläsning med hvilken professoren i patologi och allmän helsovård medicine doktorn Carl Jonas Gustaf Sundberg tillträder sitt embete. Upsala 1896.
- , Linné. Lefnadsteckning. — Stockholm 1903.
- GMELIN, J. G., Flora sibirica, sive historia plantarum Sibiriae. I. — Petropoli 1747.
- HALLER, A. VON, Enumeratio methodica stirpium Helvetiae indigenarum. Tom. I. — Goettingae 1742.
- HOEFSTEN, N. VON, Zur älteren Geschichte des Diskontinuitätsproblems in der Biogeographie. — Zoologische Annalen, 7. Würzburg 1916.
- HUMBOLDT, A. VON, Kosmos. Entwurf einer physischen Weltbeschreibung. Erster Band. — Stuttgart und Tübingen 1845.
- LADFORSS, B., Vetenskap och världsåskådning. — Malmö 1917.
- LINNÆUS, C., Flora lapponica. — Amstelædami 1737. — Svensk översättning av TH. M. FRIES i Skrifter av CARL VON LINNÉ utg. av Vet.-Ak., 1, 1905.
- , Rön om växters plantering, grundat på naturen. — Vet.-Ak. Handl., 1. Stockholm 1739.
- , Dissertatio botanica de Betula nana, quam . . . praes. CAROLO LINNÆO publ. bonorum examini . . . subjicit LAURENTIUS MAG. KLASE, Smolandus . . . ad. d. [30] junii an. 1743. — Stockholmiae 1743. — Svensk översättning i Skrifter av CARL VON LINNÉ utg. av Vet.-Ak., 4, 1908.
- , Oratio de telluris habitabilis incremento. — Lugduni Batavorum 1744. — Svensk översättning (Om den beboeliga jordens tillväxt) av TH. M. FRIES i Skrifter av CARL VON LINNÉ utg. av Vet.-Ak., 2, 1906.
- , Flora succica. — Stockholmiae 1745.

- LINNÆUS, C., Öländska och Gothländska Resa . . . förrättad år 1741. — Stockholm och Uppsala 1745.
- , Specimen academicum de oeconomia naturae, quod praes. . . CAROLO LINNÆO . . . publ. examini . . . submittit ISACUS J. BIBERG, Medelpadus . . . ad diem 4. mart. anni 1749. . . Upsaliae. — Svensk översättning av ISAC J. BIBERG 1850, omtryckt i Skrifter av CARL VON LINNÉ utg. av Vet.-Ak., 2, 1906.
- , Philosophia botanica. — Stockholmiae 1751.
- , Tankar, om nyttiga växters planterande på de lappska fjällen. — Vet.-Ak., Handl., 15. Stockholm 1754.
- , Dissertatio botanica, sistens stationes plantarum, quam . . . sub praes. . . CAROLI LINNÆI . . . publ. ventilandam sistit, ANDREAS HEDENBERG, Stockholmiensis . . . d. 3 aprilis, anni 1754 . . . Upsaliae.
- , Flora alpina, quam . . . praes. CAROLO LINNÆO . . . publ. ventilationi subjeit NICOLAUS N. ÅMANN . . . Jemtlandus . . . d. 24 martii, anni 1756 . . . Upsalia.
- , CAROLI LINNÆI, Opera hactenu inedita. Flora dalecarlica. Ad verba Linnæi, propria manu scripta, accuratissime expressam curavit et commentationibus adjectis editit EWALDUS ÄHRLING . . . Örebroae 1873.
- , Iter dalecarlicum. — Carl von Linnés ungdomsskrifter samlade af EWALD ÄHRLING och efter hans död med statsunderstöd utgifna af K. Vetenskaps-Akademien. Andra serien. — Stockholm 1889.
- , Iter lapponicum. Andra upplagan med bilagor och noter ombesörjd av TH. M. FRIES. — Skrifter av CARL VON LINNÉ utg. av Vet.-Ak., 5. Uppsala 1913.
- RADL, E., Geschichte der biologischen Theorie, I. — 1913.
- RÜBEL, E., Anfänge und Ziele der Geobotanik. — Vierteljahrsschrift der Naturforsch. Ges. in Zürich. Jahrg. 62. Zürich 1917.
- SACHS, J., Geschichte der Botanik vom 16. Jahrhundert bis 1860. — München 1875.
- SCHEUCHZER, J. J., Itinera per Helvetiae alpinas regiones facta. Vol. 2. — Lugduni Batavorum 1723.
- SERNANDER, R., I Linnés fotspår. — Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift, 4. Uppsala 1921.
- , Linné och lövängen. — Sveriges Natur, 25. Stockholm 1934.
- , Linné och den sydsvenska granskogsgränsen. — Sv. Linné-Sällsk. Årsskr., 22. Uppsala 1939.
- SJÖSTRÖM, H., Kulturförsök med Larix sibirica inom Västerbottens fjälltrakter. — Sv. Skogsvårdsför. Tidskr., 32. Stockholm 1934.
- SMITH, CHR., Nogle Jagttagelser, især over Iisfjeldene (Gletscher), paa en Fieldreise i Norge 1812. — Topographisk Statistiske Samlinger. Udgivne af Det Kongelige Selskab for Norges Vel. Anden Deels Andet Bind. Christiania 1817.
- SPRENGEL, R., Theophrast's Naturgeschichte der Gewächse. Erster Theil. — Altona 1822.
- TOURNEFORT, J. P. DE, Relation d'un voyage du Levant. — Paris 1717.
- WAHLENBERG, G., Geografisk och ekonomisk beskrifning om Kemi Lappmark i Vesterbottens höfdingdöme. — Stockholm 1804.

WAHLENBERG, G., Berättelse om mätningar och observationer för att bestämma lappska fjällens höjd och temperatur vid 67 graders polhöjd förrättade år 1806¹. — Stockholm 1808.

—, Flora Carpatorum Principalium. — Goettingae 1814.

ZINN, J. G., Von dem Ursprunge der Pflanzen. — Hamburgisches Magazin oder gesammelte Schriften aus der Naturforschung und den angenehmen Wissenschaften überhaupt. Hamburg und Leipzig 1756.

¹ Feltryck för 1807.

GUSTAF NEANDER. Född 1874. Död 1941.

GUSTAF NEANDER OCH HANS HEMBYGD

GUSTAF NEANDER ägnade sin hembygd Finnerödja socken, belägen i Tiveden, den väldiga skogen, som förenar Svealand med Götaland, Närke med Västergötland, en aldrig avspänd kärlek. Ty där, tröttnade han aldrig att framhålla, hade både hans fäderne och möderne sin rot. Här var han född den 15 okt. 1874. På Finnerödja kyrkogård fick han vila bland många av sina fränder. I Finnerödja hade han sina första barndomsminnen, och icke ett år förgick utan att han återvände hit, de sista åren till sin egen torva, det i vänkretsen sägenomsusade Lilla Ramsnäs.

Härute växte långsamt men dess säkrare tanken fram att i pränt skildra denna bygd och dess folk samt att ge präntet en bakgrund av etnogra-

fiska och naturhistoriska samlingar. Arbetet tog större och större dimensioner. Då den sista sjukdomen härtnade till och vände sig i en allt härjande helsot, träffade den honom i full fart med att sammanställa sina anteckningar, dokument och samlingar från Finnerödja och Tiveden.

Då man griper sig an med uppgiften att göra en exposé av vad denna Tiveds-dossier redan lämnat forskningen och över vad där ännu var att hämta och sammanställa, måste man ha klart, att GUSTAF NEANDER varken från början arbetat efter generella programmatiska linjer eller att han, med undantag för vissa speciella områden, någonsin skönjt slutmålen begränsade av fasta konturer. Han bars oemotståndligt fram av en forskar- och samlaranda, vars instinktiva patos var den rot, ur vilken han såg sin personlighet närmast stamma: fränderna med deras livsöden tiderna igenom, deras id och strävan, gårdarna och så Tivedens växtvärld, i vilken dessa brutits. Han har många drag av CARL SAHLIN på Laxå. Vad denne gjorde för Närkes Tived, gjorde GUSTAF NEANDER för Västergötlands Tived. Och ser man saken stort, möter man i själva verket en lyckligtvis ej alltför sällsynt svensk typ. Jag exemplifierar den ytterligare med Ydredotten RÄÄF i Småland och P. A. SÄVE på Gotland.

En alldeles central ställning i GUSTAF NEANDERS efterlämnade hembygdswerk intar växtvärlden, och endast om den föreligga tryckta resultat. Han var redan från barnsben intresserad florist, och skolårens botaniska strövtåg hemma i Finnerödja voro nog ej så få. Men det var egentligen de korta fristunderna under den första läkartidens av sjudande pliktuppgifter fyllda tid, som botaniseringen blev såväl en lidelse som en hälso-brunn för kropp och ande. Vägen hem till Finnerödja blev aldrig för lång eller för svår.

Det blev här festliga fotvandringar, ej utan sina strapatser och äventyr, som gingo härs och tvärs över Tivedens ödevidder mellan de ensliga grå stugorna. Packningen sönderföll i tre huvudmoment: en stadig bunt presspapper, ett stort paket knäckebröd och köttbullar, lagade som endast vandrararens mamma kunde göra, och så en »liter». Dess innehåll smakade, skall jag säga, då den unge läkaren bänkade sig hos sina gubbar uppe i stugorna och inbragte hans anteckningsböcker mycket och gott om fornt och sårt i det kära Finnerödja. Och så blev presspappersbuntens fullpackad, och kännedom om Tiveden och dess flora hade tagit ett stadigt steg framåt. Nästa steg på nästa semesterdagar!

Det fanns ett moment i Finnerödjans naturhistoria, som med en underbar makt lockade dess historiograf. Linné hade på sin Västgötaresa i sällskap med tre andra Uppsala-ryttare genomvärat Tiveden och Finnerödja socken från norr till söder. Vad han sett och noterat i Västgötaresan har nu NEANDER (i Svenska Linné-Sällskapets årsskrift 1931) sammanställt till en vandring i de linneanska fotspåren. Skildringen av, hur från krönet av

den tvärbrant stupande Brinkebacken den västgötska Tiveden låg framför det celebra resällskapet, är helt enkelt en glänsande naturskildring full av liv och färg.

Det var den 17 juni 1746: »Just nu blänkte nog solen fram i all sin glans och himlen blånade. Det kan ej ha varit annorlunda. De sågo den stora, vida dalen med sin ram av mörk furuskog, sina insprängda smycken av frodiga lövängar, oändligt rikare än nu, små gårdar med åkrar, den lilla kyrkan mitt i dalen och Skagerns stora vida yta glittrande framför dem.» Vi fästa oss vid själva utsiktspunkten, Brinkebacken. Det är en storslagen förkastningsbrant med raskäglor täckta av yppiga lundar och lövängar, Brinkängen. Ja det var så, då Linné och hans sällskap redo fram utför backsluttningen och så mansåldrar framåt. Mitt emot ett bronsåldersgravfält, säger NEANDER, »på södra sidan av vägen sågo de en inhägnad, vidsträckt slätteräng av osedvanlig fågring, den fordom i hela socknen beprisade Brinkängen. Dit lustvandrade ännu i min barndom folk från när och fjärran i stora skaror för att tillbringa sommarens söndagsaftnar. Aldrig har jag sett en sådan rikedom på gullvivor som där.»

»Nu är», säger samme Finnerödja-pojke mer än ett kvartsekel efter sedan denna fagra bild bränt sig in i hans minne, »den ängen till största delen försvunnen. Den har utlagts till betesmark (och, kunde NEANDER ha fortsatt, med planteringar av främmande barrträd etc.); gran och annan barrskog har vandrat in och av den gamla härligheten är icke mycket kvar. Fåfångt söker man nu gullvivor där.»

Det var denna Linnéstudie parad med barndomsminnets kärlek till Brinkängens härlighet, som bragte NEANDER att i sin kamp för Finnerödjas heder, fröjd och ära söka sin hjälp hos det svenska naturskyddet.

Nedskrivaren av dessa minnesord har med de små resurser, som stå honom till buds i kampen för realiserandet av detta naturskyddsönskemål, närmast under ett flertal gästbesök på Lilla Ramsnäs, stått vid hans sida. Det visade sig att Brinkängens återställande ej blott var en stor fråga, vilken man var skyldig att bringa sitt krafttag, utan även ur teknisk synpunkt möjlig att lösa, och så till sist och icke sämst, den låg så till att man från den svenska administrationen kunde få hjälp och verksam sådan.

Saken var den, att den nuvarande förvaltningen av Tivedens revir, på vilken Brinkängens administration närmast vilar, har en helt annan uppfattning än sina föregångare om det skogligt och vetenskapligt riktiga i att taga ur naturhistorisk synpunkt märkliga och av befolkningen uppskattade lövängar till underlag för inplanteringar av främmande barrträd och att sköta det hela efter forstliga, den ursprungliga lövängsvegetationen förödande principer.

Revirförvaltningen har på en omfattande och viktig del av sin park i samråd med oss låtit i stor utsträckning avverka de inplanterade barrträden

GUSTAF NEANDER botaniserar.

och granuppslaget, som följde övergivandet av lövängshävderna i spåren och för övrigt rensat upp kring de dyrbaraste växterna, närmast den celebra hybriden mellan rönn och oxel. År 1932 började revirförvaltningen omedelbart efter min första P. M. (tryckt i nedannämnda *Flora Fennorodiae*) vidtagna röjningsåtgärderna, vilka sedan fortgått. Då jag för sista gången den 1 aug. 1939 i GUSTAF NEANDERS sällskap inspekterade ängen, var återerövringen av den gamla lövängens element från forstinvasionen i sakta men tillfredsställande gång. Jag har sört för att den ökas.

För en del andra naturskyddsuppgifter inom Finnerödja hade förberedande åtgärder vidtagits, men den smygande sjukdomen hindrade deras fullföljande. Vi vänta att kvarlevande vänner skola fullfölja ett par av de för hembygden mest hedersamma. Särskilt tänka vi på ett par märkesträd av rang.

Vi komma så till NEANDERS botaniska skrift, Finnerödja sockens kärlväxtflora i Svensk botanisk tidskrift 1939, eller som dess författare älskade att kalla den, *Flora Fennorodiae*. Barndoms- och ungdomsminnena ligga ju som en grundval, men författaren håller på, att boken egentligen är en produkt från åren 1924—1939. Pietetsfullt uppräknas och tackas föregångare och medhjälpare, vilka här som alltid bliva nödvändiga för ett någorlunda omfattande floristiskt arbetes bringande till auktoritet och nödig omfattning.

Finnerödja är till arealen en mycket stor socken. För den naturhistoriska fullständigheten har det också varit nödvändigt att uppdelat den i fem sektioner. Alla dessa måste så noga genomsökas, att de kunde användas som enheter vid statistiska beräkningar.

Vid Lilla Ramsnäs lyser i kapp med husfruns rosor en botanisk trädgård med Finnerödjaväxter till kärna som ett levande minnesmärke av Flora Fennorodiae, och de talrika beläggsexemplaren ligga väl etiketterade i Riksmusei herbarium.

Allt som allt, det återstår i detta samband att som min åsikt uttala, att Flora Fennorodiae är ett viktigt och välkommet bidrag till Tivedens flora.

Med köpet och ordnandet av Lilla Ramsnäs började insamlandet av etnografiska föremål och dokumentära papper. Detta var för samlaren avsett som materialet till en serie uppsatser, som med sin glans och sin glöd skulle lysa och värma en emeritus' sista arbetsår, ägnade åt forskningen om förfäder och hembygdens utveckling. Därav blev ej så mycket — ett glänsande inledningskapitel äga vi dock i manuskript — men materialet ligger där med uttalad önskan, att socknen övertager det till skydd och förvaltning. Monografiskt kan man ej heller kalla materialet, men det kan och kommer glädjande nog att lämna en ovärderlig grundplåt till ett sockenmuseum eller en hembygdsgård. Bland dyrgripar nämner jag en stor trekantig kalkstensskiva, hittad djupt nergrävd i marken på en av Neandrarnas släktgårdar, helt säkert enligt min tanke en rituell klenod med mediterrana anor. Doktor BERTIL HALDEN och professor AXEL W. PERSSON skola med mig söka att inpassa fyndet i dess kultur- och naturhistoriska samband.

RUTGER SERNANDER.

Med GUSTAF NEANDERS varma nitälskan för natur- och kulturminnen var det endast naturligt att han blev en Linnéstudiets älskare. Medlem av Svenska Linné-Sällskapet alltför begynnelsen, tillhörde han styrelsen som suppleant från 1926, som ordinarie ledamot från 1930 till sin död, som inträffade i Uppsala den 27 dec. 1941.

Utom den ovan anförda uppsatsen »Med Linné genom Stora Tiveden» (i årg. 14, 1931) har han till vår årsskrift bidragit med en framställning »Linné och lungsoten» (i årg. 11, 1928), där han alltså haft tillfälle att anknyta sitt intresse för Linné till sin stora livsuppgift, tuberkulosens bekämpande.

Svenska Linné-Sällskapet och dess styrelse stå till GUSTAF NEANDER i en outplånlig tacksamhetsskuld för hans kloka, väl avvägda råd och aldrig svikande intresse för Sällskapets uppgifter.

A. U.

EMIL LINDELL †

DEN 14 december 1941 avled i Växjö f. d. hospitalsläkaren Emil Lindell i den höga åldern av över 87 år.

Med honom bortgick en i många avseenden bemärkt person.

Som läkare var Lindell framför allt känd därför att han infört och organiserat den s. k. familjevården av sinnessjuka här i landet. Också på andra områden gjorde han betydande insatser som läkare, och han betraktas med rätta såsom en av banbrytarna för humanare metoder inom sinnessjukvården i vårt land.

För Linné-Sällskapets medlemmar torde Lindell mest varit bekant i sin egenskap av en av Sällskapets stiftare och såsom den store Linnéentusiasten med det vackra Linnébiblioteket.

För den som skriver dessa rader har Lindell själv berättat, hur hans intresse för Linné väcktes.

Det var en gång under studietiden i Uppsala, som han kom att bevista en bokauktion, varvid han inropade ett exemplar av »Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig sielf». Detta bokförvärf väckte hos den unge smålänningen ett brinnande intresse för Linné, ett intresse som legat latent ända sedan skoltiden, då botaniken var ett av hans älsklingsämnen.

Nu hade Lindell också lagt grunden till sitt Linnébibliotek, som sedan alltefter som åren gingo fick allt fler och fler tillskott, så att det till slut kom att omfatta icke mindre än 2,350 olika nummer. Härav utgjordes huvudparten av skrifter om Linné, men Linnés egna arbeten voro också väl representerade i olika upplagor liksom också ett flertal av de olika lärjungarnas verk.

Så saknas t. ex. icke någon av de 186 dissertationerna under Linnés presidium. Bland rariteterna satte Lindell själv i främsta rummet ett charmant exemplar av första upplagan av *Systema Naturæ*, 1735. Samlingen inrymde också åtskilligt av den förlinneanska litteraturen.

Över sin Linnésamling uppgjorde han själv en utförlig katalog (med text på engelska), som 1933 trycktes i Växjö med titeln: *Bibliotheca Linnæana . . . from the library of Emil Lindell*. Den omfattar 124 sidor i 8:o.

En dag i biblioteket med Lindell som ciceron var mycket givande. Ännu i 80—85-årsåldern klättrade han med stor spänst på sin stege och plockade fram sina kära gamla böcker från hyllorna. Om var och en hade han sedan något särskilt att meddela. Det var förvånande hur väl han ännu vid så hög ålder kunde komma ihåg det mesta av värde. En sådan dag nere i det gästvänliga hemmet i Växjö glömmar man aldrig. Då märkte man, att Lindell riktigt var i sitt esse, då skänkte han med givmild hand av sitt stora vetande åt den som ville höra på.

Trots sina ingående kunskaper lämnade Lindell endast ett enda självständigt bidrag till Linnélitteraturen, uppsatsen »Råshult Södregård» i denna årsskrift 1923. Han framlägger här resultaten av sina trägna efterforskningar i olika arkiv och sina noggranna undersökningar på platsen. Lindell kom till det resultatet, att den byggnad, som Linnés far lät uppföra under vintern 1705—1706 och i vilken Linné sedan föddes i maj 1707, efter några år brann ned och ersattes med en annan byggnad, som 1731 uppfördes på den kvarstående grunden. Lindell gick så långt, att han ansåg sig ha bevisat, att varken den nuvarande byggnaden eller något av de bostadshus på Södregården, som avbildas på Wetterlings bekanta Råshultsteckning från 1820-talet, kan göra anspråk på att härstamma från gårdens linneanska tid.

Lindells framställning skänker ej full klarhet, men bevisföringen synes

dock övertygande, och efter hans utredning måste vi nog tyvärr böja oss för det beklagliga faktum, att Linnés födelsehus är nedbrunnet.

Genom resor och livlig korrespondens stod Lindell i intim kontakt med en mångfald antikvariat i utlandet samt med utländska institutioner och ledande personer på botanikens och Linnéforskningens områden. Han kom sålunda att på ett verksamt sätt lämna värdefulla råd och uppslag till Linnéforskare såväl inom som utom vårt land. Härigenom har ändå en del av hans kunskaper kommit forskningen tillgodo, men tyvärr endast en del, det mesta har nu gått förlorat.

Svenska Linné-Sällskapet sörjer bortgången av en av sina stiftare och en av sina mest entusiastiska medlemmar.

Frid över hans minne!

BIRGER STRANDELL.

LINNÉS NORDSTJÄRNEORDEN

AV

TORSTEN LENK

LINNÉS ORDENS-BREV, SOM ÄR DATERAT DEN 26 APRIL 1753 och nu förvaras i Linnémuseet i Uppsala, lyder sålunda:
Wi Adolph Friedrich ... Giöre wetterligit, att såsom hos Oss i nådig åtanke kommit de långlige, trogne och wittre tienster, hwilka Wår Tro Tienare och *Archiater* samt *Professor* wid *Academien uti Upsala* Oss älskelig CARL LINNÆUS Oss och Riket bewist, och hwarmed han ännu söker med underdåning nit Oss och Wårt Rike att tillhanda gå; Altså hafwa Wi, till belöning för sådan trohet, samt till Upmuntring att theruti fortfara, af Kongel: Ynnest och Wålwillja welat antaga, som Wi och härmed, och i kraft af thetta Wårt Öpna Riddare Bref, förklare honom CARL LINNÆUS att wara Riddare af Wår Nordstjerne *Orden*, uti hwilken Wi Sielfwa äro *Ordens*-Mästare. Wi tillägna honom förthensskull härmed, jemte thetta Heders- och förtroendes tekn, alla the förmoner, frij och rättigheter, som thenne *Orden* antingen redan äro tillagde, eller hädanefter tilläggas kunna. Det alla, som wederbör, hafwa sig hörsammeligen att efterrätta. Till yttermera wisso hafwa Wi thetta med egen Hand underskrifwit och med Wårt Kongel. *Seraphimer Ordens* Insegel bekräfta låtit. *Stockholm* i *Ordens* Capitlet den 26 Aprilis 1753.

ADOLPH FRIEDRICH

/C. Rudenschöld.

Linné hade väl haft utsikter att nå denna värdighet redan 1748, då nordstjärneorden instiftades. Åtminstone passa statuternas ord om »synnerligit snille, lärda och nyttiga arbeten» mycket bra in på honom redan då. Han hade också tidigt väckt sin alltid minnesgode gynnares, CARL GUSTAF TESSINS, synnerliga intresse, varom professuren i Uppsala och arkiatertiteln värtaligt vittna. Tessin var som bekant mycket engagerad i de svenska ordnarnas tillkomst och hade helt säkert ett icke ringa inflytande på valet av deras första bärare.

Det kan vara intressant att studera listan över de första nordstjärneriddarna. Där förekomma först tre officianter i Kungl. Maj:ts orden, bland dem CARL HÅRLEMAN, som väl är den, vilken efter franska förebilder givit de svenska ordenstecknen deras form, två hovrättspresidenter, åtta landshövdingar, en hovmarskalk, ett krigsråd, ett kommerseråd (Jonas Alström), en kabinettsskammarherre m. fl., och slutligen en statskommissarie, summa tjuogoåtta personer. Att i denna högt på rangskalan placerade krets införa en ofrälse professor om än aldrig så genial och förtjänstfull hade tydligen i förstone fallit sig väl svårt trots att man kunde räkna hans initiativ till stiftandet av vetenskapsakademien och hans egenskap av denna akademis förste preses som vägande meriter. Det är mot denna bakgrund man skall se Linnés upphöjelse år 1753.

En nordstjärneriddare var sålunda en mycket exklusiv och uppseendeväckande företeelse. År 1750 utökades deras antal till femtio och rätten att utnämna blev helt lagd i konungens hand från att tidigare ha tillkommit Kungl. Maj:t i riksrådet. Alldeles oväsentligt var detta senare icke, ty Linné hade under åren omkring 1750 haft tillfälle att göra såväl konungen som drottningen stora tjänster vid uppordnandet av de höga personernas naturaliekabinett. Han hade därvid upprepade gånger vistats vid hovet och stod där högt i gunst. En av de herrar som aldrig så vitt möjligt försummade att vid dessa tillfällen deltaga i hans arbete var just Tessin. Denne har också i sin bekanta dagbok för år 1757 den 20 juli antecknat att det vid Linnés dubbnings till riddare ej behövde heta, såsom ritualen föreskrev: Var värdig, utan: *Är* värdig.

Att Linné själv skattade sin riddarvärdighet mycket högt framgår bl. a. av hans »Linnéi lycka, förtjenster och ryktbarhet» (i Egenh. Anteckningar), där han skrivit, att »Gud sielf har hedrat honom med stierna». I en annan minnesanteckning (Egerton Ms. 2037, Brit. Mus.) heter det: »1753. Riddare den förste litterate i riket. April 26.» Och att hans samtid betraktade den som en utomordentlig heder, därom råder intet tvivel. Han kallades också från tiden för ordensutnämningen ofta — särskilt i utländska skrifter och på boktitlar — endast 'riddaren (der Ritter, le chevalier) Linnæus' (senare 'von Linné').

Linné har, troligen sista året av sin levnad, på en liten lapp med den slagrördes osäkra hand antecknat vad som borde iakttagas efter hans frånfälle. Det heter där under punkt 8: »den ena Riddare-stjernan sändes till orden i Stockholm». Uttrycket »den ena» är i förstone ägnat att förvåna, ty Linné innehade endast en riddarvärdighet. Någon möjlighet till annan tydning föreligger då icke än att han ägde två exemplar, och detta förklaras i sin tur därav, att man då för tiden alltid bar sin orden, i vardags såväl som vid högtidliga tillfällen. Av vardagsbruket måste ett ordens-tecken bli slitet och stött, varför det kunde vara naturligt att ett helt

fräscht reserverades för fest och solennitet. Vi erinra i detta sammanhang om den skildring av första mötet med Linné, som lämnas av den tyske lärde Johann Beckmann, sedermera professor i Göttingen och känd som »teknologiens grundare». »Ich ... fand daselbst», skriver han, »einen etwas bejahrten [detta var år 1765], nicht grossen Mann mit bestaubten Schuhen und Strümpfen, langem Barte und einem alten grünen Rocke, worauf das Ordenszeichen hing». Detta är en helt annan bild av Linné än den prydliga herre, som möter oss på de talrika porträtten, men ett har den gemensamt med dem, ordenstecknet. Nu var ju Linné ursäktad för sitt mindre prydliga utseende den gången, ty det var ferier och han hade just kommit gående från sitt kära Hammarby och icke hunnit göra toalett. För oss, som äro vana att förbinda bärandet av ordnar med festdräkt, är denna bild av det dagliga bruket mycket upplysande. Det var också förenat med viss risk att icke så förfara, ty § 16 i statuterna av år 1751 för Kungl. Nordstjärneorden lyder: »Hwar och en Riddare bör in til sin dödsstund bära uppå sine kläder, samt bruka omkring sine wapn, thet heder tekn, som honom gifwit är; Gör han det ej, miste then wärdigheten at wara Riddare». Och dock säger samme Beckmann, att JOHAN IHRE (RNO 1758) mera sällan bar sin orden.

Samma stadga säger också, att ordensinsignierna skola återfordras efter bärarens död. Denna föreskrift gäller än i dag och det är högst sannolikt att Linnés bestämmelse om återsändandet av den ena riddarstjärnan följdes, ehuru ordensarkivets handlingar icke upplysa härom.

Beträffande Linnés andra ordensstjärna äro vi säkrare underrättade. Den överlämnades som ett minne till boutredningsmannen, vilken var Linnés lärjunge, Johan Gustaf Acrel, sedermera professor men vid tiden för Linnés död 1778 adjunkt i medicin vid Uppsala universitet. I den Acrelska familjen kan den följas säkert till år 1848, måhända till år 1863. Den 28 juni 1848 lämna nämligen civilingenjörerna Borge och Robert Acrel, kusiner sinsemellan och sonsöner till ordenstecknets mottagare, skriftligt intyg om Linnéska sterbhusets förfarande och betyga, att gåvan till deras farfader alltid förvarats i familjen. Den 2 juni 1863 intyga Robert Acrels båda systrar inför notarius publicus i Stockholm såväl egenhändigheten av broderns och kusinens namnteckningar som ordenstecknets identitet. Dessa intyg voro förenade med Linnés nordstjärna då den, senast år 1867, skänktes till Göteborgs museum av baron Oscar Dicksons svärfader, översten greve Adolf Eugen von Rosen, den kände järnvägsbyggaren. Där förvaras den allt fortfarande. Identiteten är otvivelaktig.

Såsom framgår av den här bifogade färgplanschen skiljer sig Linnés nordstjärna i flera avseenden från dem som nu tillverkas och utdelas. Den är mindre eftersom korsarmarnas uddar ännu icke fått de först omkring 1810 uppträdande kulorna och den slutna kronan upptill är liten och placerad

i den övre korsarmens vinkel i stället för att som nu vara stor och förenad med själva stjärnan medelst ett ornament. Globen i mitten är också proportionsvis mycket större än nu. Som helhet är Linnés nordstjärna ett mycket elegant och gediget guldsmedsarbete samt fullviktig i fråga om materialet. Då den dessutom stämmer ganska bra överens med den bild av nordstjärneordens riddartecken, som återfinnes i de ordensstatuterna åtföljande kopparsticken från 1700-talets mitt, har man all anledning att tro, att Linnés orden representerar den vid tiden för hans utnämning aktuella typen, som också är den äldsta. De svenska ordenstecknen tillverkades vid denna tid av hovjuveleraren i Stockholm Andreas Almgren.

Bandet på Linnés nordstjärna överraskar genom sin betydliga längd men denna får sin förklaring genom sättet att bära riddartecknen, vilka då voro knapphålsdekorationer. Bandet trädde in genom knapphålet och fästes på rockens insida. Att ordensband från en så tidig period äro bevarade hör till de stora sällsyntheterna.

Det Linnéporträtt, som bäst återger hans orden, är det av Roslin i Vetenskapsakademien från år 1774. Där bär han den hängande i ett band, som är knutet till en rosett, ett rokokomod, vilket som regel torde ha varit bortlagt på 1770-talet. För övrigt finna vi hans nordstjärna på alla porträtt från och med år 1753, där det lämpligen kan avbildas, men den är inte alltid särskilt korrekt återgiven.

Om den teorien håller streck, att den bevarade nordstjärnan är Linnés »vardagsorden», blir den oss så mycket kärare såsom ett personligt minne, vilket följt honom ständigt, sannolikt under hela tjugofem år av hans liv.

KÄLLOR OCH LITTERATUR.

Ordensarkivet. Kungl. Maj:ts orden; — Linnés ordensbrev och bestämmelser om förfarandet efter hans död. Linnémuseet, Uppsala; — Johann Beckmanns Schwedische Reise in den Jahren 1765—1766. Tagebuch ... herausgegeben von TH. M. FRIES. Upsala 1911; — G. BRUSEWITZ, Förteckning öfver Göteborgs musei arkeologiska och etnografiska samling. Gbg 1867; — Dens., Göteborgs museum. Vägledning i musei historiska och etnografiska samling. Gbg 1880; — TH. M. FRIES, Linné. Lefnadsteckning. Sthlm 1903; — Kongl. Maj:ts nådiga förordning angående trenne riddare-orden... Sthlm 1748; — T. LENK, Linnés nordstjärna. (Livrustkammaren Bd II: 7. Sthlm 1942); — H. SEITZ, Nordstjärnan, symbol för fosterland och snille. (Fataburen. Sthlm 1938, s. 89—116); — Framledne riksrådet m. m. grefve Carl Gustaf Tessins dagbok 1757. Sthlm 1824; — T. TULLBERG, Linnéporträtt... Sthlm 1907; — F. WERNSTEDT, Kungl. svenska riddarordnarna. Historisk översikt. (Kungl. svenska riddarordnarna under redaktion av H. J. S. KLEBERG. I. Sthlm och Malmö 1935, s. 17—69.)

MEDDELANDEN FRÅN DEN LINNÉANSKA STIFTELSEN PÅ HAMMARBY. XIV.

STIFTELSENS ALLMÄNNA UTVECKLING UNDER 1941.

Åskledningen. — I mars 1940 avgåvo professor H. NORINDER och inspector utlåtanden över åskledningarna på åbyggnaderna. För tillfället yrkades inga ändringar.

Hammarby-tavlorna och skulpturerna. — Professor AUG. HAHR anmodades av inspector att i samband med förarbetena till sitt verk »Uppsala universitets porträtt- och tavel-samling II» undersöka och beskriva tavlorna samt skulpturerna på stiftelsen. Arbetet utfördes i november 1941, och det citerade verket är nyss utkommet. Från huvudbyggnaden anför han 23 porträtt, 1 tavla och 4 skulpturer. Tyvärr medtog professor HAHR blott några få nummer från västra flygeln. Man saknar dessutom en av Hammarby-samlingarnas pärlor, INLANDERS medaljong av Linné, förvarad i sängkammarmontern. Det hade varit önskvärt, att förteckningen hade blivit fullständigare. Under alla omständigheter framstår Hammarbystiftelsens ikonotek som ett av Uppsala-institutionernas främsta. Professor HAHR uttalade för mig tillfredsställelse över huvudbyggnadsporträttens skötsel efter statsinköpet.

Sängkammarmarkakelugnens hemlighet. — En dag, när LINDELL och jag inspekterade övre våningen, öppnade jag luckorna till den vackra kakelugnen i LINNÉS sovrum och fann att vid reparationerna av såväl detta som arbetsrummet inlagts en del »skräp», som man dock icke velat bortkasta. Att det skett vid senare tiders städning efter TH. FRIES' igenmurning av rörgångarna syntes uppenbart. Följande identifierades bl. a.:

1. Olika slags bitar av »snäckgubbarna» och deras konsoler. Lösa *Ostraca*-skal. — Jfr TULLBERG 1918, Diverse föremål nr 25: »Tio små statyetter skurna i kork och klädda med molluskskal». — Dessa, vilka äro uppsatta på södra väggen eller förvaras i den understående montern, äro ganska trasiga, men kunna med de nu funna bitarna till en viss grad upprepareras. Bitarna inlades tills vidare i montern.

2. Bitar av sängomhänget och troligen även sängkammargardinerna. Dessa utgöra ett komplement till de ej alltför stora styckena av originaltextilierna omkring sängen och fönstret. De etiketterades och inlades i en chiffonjélåda i flickornas rum, innehållande andra tygbitar.

3. En stor vaxkula.

4. Skärvor av ett medelstort porslinsfat. Vit glasyr, blå dekor. Mer än hälften av fatet är bibehållen. Preparator H. GELIN har haft godheten att utan ersättning hopsätta skärvorna, och fatet har uppställts på en av de gapande tomma kökshyllorna, som så väl behöva fyllas.

Intendent SIGURD WALLIN har haft vänligheten att om fatet anföra följande:

»Fatet är gjort på Rörstrand, och datum har säkert stått på den del som nu fattas. Mönstret med en kvist humle har varit ett av de mest brukade under 1760- och 1770-talen och tillverkats både vid Rörstrand och Marieberg.

Vid ordnandet av ett porslinskök i Skogaholm på Skansen ha vi valt just detta mönster. Där kan man alltså se det i servis. Det är intressant att här få belägg för att även Linné haft en servis av denna 1700-talets 'vackra vardagsvara'.

Deposition. — Stiftelsen har av Sv. Linné-Sällskapet som deposition mottagit 4 tenntallrikar från det linnéanska Uppsala-hemmet. De ha uppsatts på en hylla i köket bredvid Rörstrandsfatet.

FENOLOGI OCH FLORISTIK.

Den allmänna klimatförsämringens inflytande. — Den 1940 rådande klimattypen upprepades 1941. Vinterköldskadorna ökades på *Buxus*, men reparerades något på *Sambucus nigra*. Vårens blommande exemplar av *Corydalis nobilis* blevo påfallande lägre än vanligt, säkerligen som en följd av den svåra vartorkan. Den heta sommaren dödade parkeringsplanens *Chenopodium Bonus Henricus* vegetativt-floral skott, men dessa ersattes redan i september med en stark basal senskottbildning.

Hyssopus officinalis. — En rätt stor tuva på liderbacken, »Ouppodlad plats nedanför gården» (TULLBERG 1918, p. 5). Isop odlades fordom och förvildades ute på upplandsgårdarna som en av ålder beprövad medicinalväxt. Tuvan stod ej långt från den nedan behandlade fläderbusken.

Hypericum perforatum. — Ett betydligt bestånd frodas så långt jag minnes invid nordöstra hörnet av stallets stenfot. Att LINNÉ höll den subspontan som ett appendix till sin kryddgård, torde ej vara oantagligt. »Hirkenpirken» var nyttig i mångahanda ting. Med dess blomknoppar gav man brännvinet en vacker röd färg. Och enligt LINNÉ var den ett förträffligt medel mot vissa svåra sjukdomar, framför allt lungst.

Sambucus nigra. Den nu efter frostvintrarna illa åtgångna praktbusken på liderbacken hör samman med det lilla beståndet bakom »Ridderbjelkens» nordöstra hörn. Skördades för diverse ändamål, och de linnéanska kulturerna höllos nog i stånd under RIDDERBJELKARNES tid (HEDBOM 1919, p. 33).

Tersonet vid Hammarby. — Som jag i en uppsats »*Prunus spinosa* × *Prunus insititia*» 1940 påvisat, hybridisera slån och krikon understundom. En särskild koncentration, och så till på köpet förenad med folknamnet »térsen» (av mig i riksspråket upptaget som »terson»), ha mina studier och förfrågningar lett mig att antaga för gränstrakterna mellan Småland och Skåne, LINNÉ'S hembygd sålunda.

Då jag hittat tersonet i Uppland vid Kungshamn, Kvek och Ketslinge, måste jag också uppspåra det vid Linné's Hammarby. LINDELL och inspector satte sig i gång, och i sept. 1941 lyckades vi eller rättare sagt den förstnämnde i vår jakt.

Det var en ståtlig förekomst, uppburen av en 18 m i N—S och 7 m i O—V hållande stenig gruskulle ute i ishavsleråkern c:a 100 m SV om Gastholmen eller, som den oftare kallas, Gastbacken. Det är en morän, som påbyggs med uppharvat jordigt ogräs, av vilket kvicken fortlever som en meterbred bård i kanterna. Förekomsten utgjordes av ett tätt, ända till 4 m högt snår med

Fig. 1. *Prunus insititia* × *spinosa*. Uppland, Linnés Hammarby, V om Gastbacken. — Lövfällning. Terson-snår, enhetligt, troligen bildat av en enda fröplanta. Nu sparsamt fruktbärande. Origo-partiet taget från O. — Arborescenta grenar. Hög bildad av hopparvade ogräs (*Triticum repens*) i övre kanten av ishavsler-åker mot moränbacke. ^{22/10} 1941.

Sernanders exkursion. Tore Arnborg foto ^{22/10} 1941.

arborescenta stammar, den grövsta 81,5 cm i omkrets 25 cm över marken (22.10.1941), troligen ett enda fysiologiskt individ. Fig. 1. Moderfruktstenen hade väl uppkommit i en blomma på en slånbuske i något av de snår, som sticka fram i skogsbrynet ovan Gastbacken. Denna blomma hade pollinerats från något krikonträd vid Stiftelsen, troligen växande i parkens södra del, där det glesa krikonbeståndet förmodas helt eller delvis komma från den »trädgård af åtskillige fruktbare trän» på BRAUNS 1758 reviderade karta, om vilken TULLBERG p. 32 omtalar att »var och en av döttrarna hade sin egen plommonlund».

Hösten 1941 bar detta tersonsnår mogna frukter (fig. 2), sparsamma som på parkens krikon och sparsammare än slånets. Som frostbitna ganska välsmakande.

Ännu ett stycke mot väster växte en liten och lägre tersongrupp på en Juniperus-grusbacke i åkerkanten.

Blitum virgatum L. v. *chenopodioides* (L.) FR. H. N. VIII 52. — LINNÉ beskrev den i Mantissa plantarum II 1771, p. 170 som egen art, *Blitum chenopodioides*, under diagnos: »B. capitellis verticillatis exsuccis. Habitat in Tartaria, nunc in Suecia. ☉ Cult. H. ups. — Pl. humilis, pollicaris, Chenopodio simillima. Caulis simpliciss., indivisus, viridis. Fol. saepius oppos., lanceol.; subdeltoidea, subpetiolata, avenia, integerr. angulo saepe obsoleto utrinque. Vertic. duo s. tres, etiam terminales, virides continuo, exsuccis. Cal. 3phyllus, concavus, connivens, viridis. Styli 2. Sem. subrot., compressum, fusco-purpurascens.» Den nya arten

Fig. 2. Fruktbärande terson-gren från Linnés Hammarby. Insamlad 17/9 1941.
Foto: S. Eriksson. Växtbiol. Inst.

har påfallande litet uppmärksamrats. Hade ej FRIES utdelat den i Herbarium normale 1841—42 och i Summa vegetabilium 1845 framfört den med ny taxonomi och auktorsbeteckningen som ovan, skulle den ha uppmärksamrats än mindre. Det var med Herbarium normale och för jämnt 100 år sedan som den senlinneanska växten bands vid Hammarby-floran. Samma år som Summa vegetabilium upptog SCHAGERSTRÖM den också i sin Conspectus p. 72 från Hammarby och denna lokal som den enda uppländska.

Det vilar något gåtfullt över denna växt. Hur uppfattades t. ex. LINNÉS nya art av samtiden? Vilken är dess taxonomiska valör? Hur har den kommit till Sverige och Linnés Hammarby?

Först kunna vi konstatera, att det dröjde omkring tvenne mansåldrar, innan man tog upp den linnéanska noviteten till diskussion. Detta inträffade på slutet av 1830- och början av 1840-talet.

I tredje upplagan av HARTMANS flora 1838, p. 337 kommer i Bihangets följande märkliga resonemang: »*Blitum chenopodioides* L. Mant. 2, har torra saftlösa fruktyttringar. Troligen hafva någon afart eller omogna ex. af *Bl. virgatum* blifvit i Sverige härför misstagna.»

Redan 1840 fullföljdes detta resonemang av RICHTER i hans jätteverk Codex botanicus Linnæanus pp. 20—21; »Omissa planta in S. XIII. — Var. monstrosa a recentioribus habetur, nec nuper a bot. Suecicis lecta est. — An haec ipsa pl. est, quae in Am. ac. 3, p. 41. pro hybrida e *Bl. capit.* et *Chenop.* rubro declaratur? an *B. virgatum verum* intellexit?»

Själv har jag kommit på samma tolkningsförsök av det lakoniska postulatet i Amœnitates som RICHTER, att LINNÉ först ansåg sin nya *Blitum*-form vara en hybrid. Är denna förmodan riktig, skulle LINNÉ ha känt densamma redan 1751, året för ventilationen av Plantæ hybridæ.

Kommer så omedelbart ELIAS FRIES' viktiga inlägg, LINNÉS art göres till varietet och uppföres (Botaniska notiser 1842, p. 4) bland reliquiæ Linnæanæ vid Hammarby: »*Blitum Chenopodioides* L., af Linné äfven uppgifven som förvildad i Sverge, förklaras nu för en osäker och obestämbär vext. Ännu finnes den likväl förvildad vid Linnés Hammarby och är *Blitum petiolare* Link! som redan Lamarck antog. Före Link gick den allmänt i Bot. Trädg. äfven under namn af *B. chenopodioides*. Som art skulle vi icke vilja skilja den från *B. virgatum*, ehuru de fruktbärande fodren äro, som Linné uppgifver, saftlösa. Se Herb. Norm. VIII.» I Herb. normale fascikel 8, till vilken den torde ha insamlats omkring 1841, distribuerar han den som n:o 52 och tagen vid Hammarby.

År 1843 följer HARTMANS flora, fjärde upplagan, p. 2: ». . . β *chenopodioides*: blomgyttringarna saftlösa. . . β vid Hammarby, Linnés fordna egendom, nära Uppsala. Blomgyttringarne äro mogna icke olika Smultron; hos β ständigt gröna.»

SCHAGERSTRÖM har 1845 formen från »L:s Hammarby prope Ups.»

Och så går Hammarby vidare i den floristiska litteraturen som den egentliga lokalen. Sedan mycket länge är den emellertid försvunnen härifrån. Av intresse är, att senare hamnfynd gjorts, så 1902 i Hälsingborgs hamn »på fet jord» (NORDSTRÖM p. 118). Det tjänar ej mycket till att diskutera andra lokaler, innan materialet kan odlas.

De utomsvenska förekomsterna äro även de mycket sparsamma och åtminstone några tyckas ha varit av tillfällig natur. Deras förhållande till andra *Blitum*-arter (bl. a. *B. virgatum* L.) låter sig emellertid icke avgöras utan studier av exemplar efter exemplar. Tillsvidare få de lämnas åsido. Dock bör framhållas

önskvärdheten av att från det floristiska område, som på LINNÉs tid kallas »Tartaria», material anskaffas.

De flesta auktorer taga med HARTMAN växten som en »avart» till *Chenopodium (Blitum) virgatum* L. (Då HARTMAN ej vidare återkommer till hypotesen om att LINNÉ haft att göra med »omogna ex.» av *Blitum virgatum*, kan denna gärna lämnas utan avseende.)

NEUMAN framkastar i sin Sveriges flora 1901, p. 565 möjligheten att den är en modifikation: »Ex. i H. N. 8: 52 äro svagt utbildade och synas vara vuxna på torr, mager jord, hvaraf fruktkalkens normala utveckling möjligen förhindrats.»

Enligt min tanke är den linnéanska varieteten, som utmärker sig genom saftlösa gröna kalkblad, vilka icke som huvudformens saftiga kalkblad under postflorationen bli högröda, innan den experimentella genetiken fällt sin dom, troligen ex analogia att uppfatta som en förlustmutation. Det saknar icke sitt intresse att den uppmärksamats och beskrivits av LINNÉ samt spritts till, uppkommit eller med diasporer från Uppsala-trädgården odlats vid Hammarby. Nyss vidrördes, att LINNÉ icke stod främmande för sin nya arts hybridogena ursprung. Vi få sålunda analogier till LINNÉ och *Linaria vulgaris*-förlustmutationen *Peloria*. Även angående dess genesis framhöll LINNÉ tidigt (1744) möjligheten av att den var en hybrid, och längre fram hade han enligt brevet till GOUAN 1765 givit den huvudplatsen på sina för direkta observationer upplagda botaniska Hammarby-mullbänkar. Om någon nu återfinner *Chenopodium*-formen i Uppsala eller dess omnejd, måste denna räddas åt Hammarby samt åt botaniska trädgårdar och deras experimentavdelningar. Det gäller att fullfölja en linnéansk uppgift.

Då LINNÉ 1771 i Mantissa II talar om »Tartaria» (sjuttonhundralets Asiatiske Tartariet, d. v. s. ungefärligen området mellan Kaspiska havet, Sibirien, Gobi, Afganistan och Persien), tänker han sig tydligen detta som ursprungslandet för sin Svartbäcksträdgårds *Blitum chenopodioides*. Under hela sin professorstid fick han, huvudsakligen genom förbindelser med St Petersburg, talrika växter från hela det ofantliga ryska väldet och tydligen mycket från Tartariet. Nu kan man tänka sig att han antingen därifrån fick »*Blitum chenopodioides*» såsom sådan eller att den uppstått ur trädgårdens *Blitum virgatum*. Och *B. virgatum* växte där åtminstone redan 1748 enligt *Demonstrationes* av detta år.

Vad menar Mantissa med: »nunc in Suecia. ☉. Cult. H. ups.»? Avser LINNÉ ej, tyckes det mig, med Suecia som växtplats sitt Hammarby? I så fall indrar han tidigt (1743) sin Mantissa-art i Plantæ hybridæ bland förmodade hybrider, ty det är väl ej omöjligt att dissertationens diagnos p. 41: »corona fructificationis pallidiore» avser den form, som sedan kallades *Blitum chenopodioides*. RICHTER anger nog situationen riktigt, då han om denna p. 20 säger: »An hæc ipsa pl. est, quæ in Am. ac. 3, p. 41 pro hybrida e *Bl. capit.* et *Chenop. rubro* declaratur? an virgatum verum intellexit?»

I och med denna hybridhypotes får *Blitum* samma betydelse för LINNÉs märkliga samling i Hortus botanicus hammarbyensis av observationsobjekt till hans spekulationer över arternas uppkomst som *Linaria vulgaris* v. *Peloria*, vilken fick intaga hedersplatsen i hans mullbänkar. Han tog frön från Svartbäcksträdgården och utsådde dem vid Hammarby. Men den store kännaren av Stationes plantarum fann nog mullbänkarnas torra och vindexponerade jord olämplig. Kanske han fann den lämpligaste platsen på fälgården? Den för

stallet och ladugården gemensamma fähushålan med dess överflödande nitrat- och ammonium-innehåll borde vara lämpligast. Härför talar följande.

ELIAS FRIES' kollekt vid Hammarby för Herbarium normale av nu jämnt 100 års ålder är det sista och kanske det enda fullt tillförlitliga material vi äga för att skaffa oss en handgriplig bild av det Linné-bestånd, på vilket denne beskrivit sin art. Jag har undersökt de ark, vilka under tiderna hamnat hos Riksmuseum och Uppsala botaniska museum. Det är 5 ark med summa 16 individ. Insamlaren har tydligen upptagit lika gamla och likartade på vårtiden grodda individ, som kanske i en eller några tuvor trängts med varandra på en lokal rik på ammoniak och nitrat och som »i aug.» närmat sig avvissningen. Detta antagande stödes på vissa drag i individens morfologiska tillstånd. (Fig. 3.)

Den vegetativa huvudaxeln med sina fruktifikativa skott är ortotrop och ogrenad eller på mitten med några vegetativt-fruktifikativa skott. Rotsystemet är svagt utvecklat och med påfallande få samt svaga grenar, ofta reducerade till ett par vid rothalsen. Inflorescenserna fåblommiga. Blommorna i postfloration eller med mogna diasporer. Dessa bestå understundom av »mullbär» d. v. s. hela partialinflorescenser eller vanligast av 3 grönaktiga torra hylleblad omgivande basen av en rödbrun plattad kapsel. På dessa pressade exemplar avfaller kapseln lätt ensam ur hyllet. Alla tre diasporlagen takyspora.

Om vi se på Mantissas nyss citerade diagnos och jämföra denna med den nu lämnade beskrivningen av exemplaren från 1841, blir den habituella likheten framträdande: lågväxt, fingerlång¹, mycket lik en *Chenopodium*, stammen enkel, odelad. Huvudaxlarna variera mellan 10,5 och 27 cm i höjd. Deras medelhöjd blir 19,8 cm. Fågrenigheten hos stam och rot häntyda på tätställdhet i beståndet och på en överdrift (stark nitrofil) i näringstillförsel. Varför växte ej *Blitum chenopodioides* på LINNÉs tid också på övernitrofierad mark? Vi anta detta som mycket sannolikt och tro oss kunna utpeka själva platsen vid Hammarby. Om man tänker på de gamla fågårdarna ute på den uppländska landsbygden, som stå kvar på samma ståndpunkt som Hammarby vid statens inköp, finner man att ultras i den av Chenopodiaceer ledda nitrattypern hålla sig till vad LINNÉ för Stenbrohults prästgård kallar »Fähus-hohlen» (Öländska och gothländska resa, p. 316), d. v. s. dyngstacken vid fähuset inclusive stallet. TULLBERGS skildring av sina barndomsminnen (T. var född 1842) från Hammarby visa, att uthusbyggnadsbeståndet sedan länge tillbaka var tämligen primitivt och praktiskt sett föga förändrat sedan LINNÉs tid. I fig. 1 meddelar han en karta över åbyggnaderna 1879, och man ser, att då den första inspectorn 1880 av eldfarehänsyn nedrev den nu onödiga fågården, hade denna kvar hela den ålderdomliga prägel, som TULLBERG skildrar 1918, p. 10:

»Mellan stallet, ladugården och den norra logen bildades en oregelbundet fyrkantig plats, på vars norra gräns mot trädgården låg ett litet hus, avsett för får och höns (fig. 1: 13). Till denna plats fanns en inkörsöppning mellan stallet och ladugården och på den närmast dessa hus liggande delen av planen utkastades gödseln.»

Om man härtill lägger, att utkastningen skedde i en ordentligt utgrävd håla, får man en dubbel tillförsel av spillning och urin från den stora gårdens

¹ Troligen en överdrift; LINNÉ tänkte på de minsta i sin population, FRIES samlade de största i sin.

Fig. 3. *Chenopodium chenopodioides* i FRIES, Herbarium normale. $\frac{2}{3}$ nat. storlek.
Foto: Sven Eriksson.

fåhus och stall; det senare kunde under RIDDERBJELKARNES tid enligt TULLBERG härbärgera 18 hästar. Det kunde enligt TULLBERGS karta och beskrivning ej ha funnits mer än denna fåhushåla på färgården, som nådde rangen av ett chenopodiaceerike.

Det återstår att antyda min personliga ståndpunkt till problemet. Herbariematerialet lämnade mig snart i sticket. Jag måste få se den form eller formserie växande, som jag haft skäl att antaga som LINNÉs art och FRIES' varietet, samt sedan få tillfälle att odla den under olika förhållanden.

Även en serie av närbesläktade arter, framför allt *Blitum virgatum* L., böra studeras levande. Herbarieexemplar motsäga ej en släktskap med denna art.

Problemställningen är att med kulturer söka avgöra, om frukthyllets egenskap att vara baccatus eller exsuccus är en modifikation¹ eller en hybridklyvning. Kanske få vi en ständigt omsläande varietet. Eller med andra ord, LINNÉ skulle, som ett par gånger framhållits, ute vid Hammarby i viss mån ha stått inför en upprepning av *Peloria*-fenomenet, som beredde honom så mycket tankebry.

FRIES' nyss citerade ord, att *Blitum chenopodioides* ännu 1842 skulle växa »förvildad» vid Hammarby, äro i sin lakoniska form svåra att tyda. Lokaluppgiften i Herbarium normale »in cultis» kan beteckna vilken kulturpåverkan som helst, således även en fähushåla.

TILL HAMMARBYS GEOLOGI.

De naturhistoriskt intresserade Hammarby-gästerna fråga ej sällan efter de geologiska företeelserna på platsen. Till deras och exkursionsledares tjänst lämnar jag här några upplysningar, avsedda att kompletteras, kanske att samlas inom en handbok i Hammarbys naturhistoria.

Sävsjåns dalgång. — Stiftelsens mangård och park trona som bekant på en törhända seismisk (DE GEER) ulv-morän utbredd över och höjande den berggrunds-»hammare», som skjuter fram mot söder. Blocken äro nästan enbart utbrutna från den underliggande berggrunden d. v. s. Uppsala-granit bl. a. i en vacker något porfyrisk parallellstruerad varietet, av vilken några block återfinnas i stenfoten under tillsyningsmannabostaden.

Hammarens nedre sluttning består däremot av lera, godsets präktiga åkerjord. I dagen gå tvenne olika slag: varvig ishavslera, på en viss nivå ner mot Sävsjåns dalgång täckt av subatlantisk östersjölera. Denna nivå ligger vid en höjd ö. h. av 9—12 m här liksom i de hittills undersökta delarna av södra Upplands lerfyllda ådalar. Det är klimatomkastningsnivån, havsstrandens reaktion mot den postglaciala varmetidens katastrofala övergång till subatlanticums fuktiga och kyliga klimat med ymnigt flödande och lerfyllda ålopp. Under varmetidens sista del, den torra och varma subborealen, höjde sig landet utan något större tillflöde av åarnas vatten och lerslam (jfr SERNANDER 1920, p. 336). På det vid denna tid frilagda området ligger därför ishavsleran i dagen. Blocken i dess översta del ha något anrikats genom erosionen från det vikande Litorinahavet. Som bekant äro dessa ishavsblock av stort intresse. De bilda nämligen en brokig provkarta på moränens sammansättning inom en bred cirkelsektor av landet NV, N och NO om fyndplatserna. Från 4 punkter nedanför Hammarby togos prov på fysiognomiskt egendomliga block. Dessa överlämnades till professor HELGE BACKLUND, som hade godheten att om dem lämna följande utlåtande:

- I. Strax nedanför den Linnéanska Stiftelsen, 1 stuff, kötttröd kvartsrik granit: *Strömsbro*-granit, närmaste moderklyft vid *Gävle*.
- II. Nedanför den Linnéanska Stiftelsen, 2 stuffer:
 1. Vitgul, något ojämn kvartstit av Hoglandisk typ (Noppi-Hoglandium), moderklyft vid *Noppikoski*, Hamra (Hälsingland), trol. även anstående på botten av S. Bottenhavet.
 2. Porfyrgranit brunröd, *Strömsbro*-typ, moderklyft N om *Gävle*.

¹ ELIAS FRIES har möjligen varit inne på denna tankegång. Ett ark i Riksmuseum av Herb. normale saknar av normaltryckets »*Blitum virgatum* var. *Blit. Chenopodioides*» sista hälften, som med handskrift ersatts av »Linn. D. C. Prodr.».

III. Åkern NV om Ö. Edeby, 2 stuffer:

1. Amfibolit (omvandlad gabbro) med mikrolin-porfyroblaster. Moderklyft möjligen *Strömsbro*-trakten.
2. Blåvit finkornig kvartsit, ej hoglandisk, moderklyft möjligen i *Loos*-trakten (Hälsingland).

IV. Nedanför Gastbacken, 4 stuffer:

1. Skär finkornig kvartsitisk sandsten växellagrande med ljust grågul fältspatfri kvartsit. »Gävlesandsten», moderklyft *Gävlebukten* och *S. Bottevhavet*.
2. Finkornig till tät, svart, något rostande, diabasartad = »Gävlediabas»; moderklyft: *Gävle stad*.
3. Starkt glacialräfflat block av plagioklasporfyrisk pyroxenhornblendebergart: »*Öjediabas*», moderklyft i *Dalassandstensområdet*.
4. Grusigt sonderfallande, medelkornig, grå biotitgranitisk bergart; för litet karakteristisk för att bestämma moderklyftet: kan tillhöra *Uppsala*graniten (?).

Vad blockens läge i Uppsalatraktens ishavslera beträffar, anträffas de enligt BACKLUND rätt ymnigt högt uppe i varven ungefär 150—200 m ovanför bottenlagret.

Samlingen skall i framtiden utbyggas till en liten typserie och monteras i Hammarby Museum jämte ett par linnéanska bergartsprov.

EDEBY OCH TÖRNEBY.

Edeby. — Söder om Linnéanska stiftelsen på Hammarby ligger Övre Edeby och nedanför detta vid Sävjaån Nedre Edeby. LINNÉ upptecknar i sina Egenhändiga anteckningar (ed. AFZELIUS, p. 58) för året 1758: »Köptes Hammarby och Säfja för 80,000 Daler». Jag har icke gjort några historiska efterforskningar och kan om hans jordinnehav i Edeby därför endast anföra FRIES, Linné II, där p. 380 säges: »I Mars 1759 förvärfvades ytterligare genom köp af professor JOH. IHRE den till Hammarby gränsande gården Edeby».

Sävja, Hubby och prebendehemmanet Törneby ha då och då behandlats i dessa Meddelanden som delar av den linnéanska till Hammarby sig anslutande jordbruksdomänen.

Om en annan sådan del, Ö. Edeby, har jag även i Årsskriften meddelat ett och annat, t. ex. om den gamla bondgumman, som här på sin dödsbädd talade med mig om sitt besök på Hubby hos fröken LOVISA VON LINNÉ. Vidare har jag talat om plomberingen av byns märkesträd, den urgamla oxeln. Till byggnaderna från LINNÉs tid får jag kanske tillfälle att återkomma.

N. Edeby har vid stranden en stor märkvärdighet, en betydande hög, tydligen en gravhög, vars låga höjd över havet hänför den till vikingatid. Belägenheten av högens lägsta randparti kan icke utrönas utan grävningar och jag är för min personliga del föga angelägen om forcering av våra stora gravhögars utgrävande, men en punkt i SO, som förefaller vara belägen vid eller i närheten av detta parti, ligger enligt min spegelavvägning omkring 5,5 m ö. h.

Högen omges av ett fält mindre högar. Detta ligger 200 meter från byn och bron över Sävjaån vid åns norra strand på den sträcka, där Suecia antiqua I, pl. 64 utsatt »Edeby. Påållå fluv.».¹ Ännu i dag synas här spår av gamla pål-

¹ Denna Påållå bör ej förväxlas med den WAHLENBERG på kartan till sin Flora upsaliensis 1820 utsatt för Fyrisån mellan Övre Föret och Kap.

Fig. 4. Uppland, Danmarks sn IV, »Nedre Edeby gravfält»; utsikt över Nedre Edeby och Edeby bro mot SO. Till höger gränsen mellan den stora »båtgraven» och »gravfältet». Sernanders Oslo-exkursion. Tore Arnborg foto ¹⁰/₃ 1938.

ningar, risflätningar och blockanhopningar, om av en eller flere generationer återstår att utröna.

Linnés Törneby. — På dessa Meddelandens program har jag upptagit natur- och kulturminnen på en del av Sävja-byn i Danmarks socken, som jag med hänsyn till LINNÉ och hans ättlingars innehav av densamma redan i Sveriges naturs första årgång 1911 eller egentligen 1908 i Upsala nya tidning döpte till Linnés Sävja, vilket namn nu allmänt antagits. I detta nummer av Meddelanden skulle jag vilja med namnet Linnés Törneby införa en tredje gård i det linnéanska jordkomplexet.

Namnet Linnés Hammarby har väl tidigt börjat intränga i språkbruket; första gången jag sett det i tryck är på kartan i WAHLENBERGS Flora upsaliensis 1820. Linnés Sävja skapades 1908 och Linnés Törneby 1924 i min uppsats i Upsala nya tidning 25.4.1942 »Skola vi låta Valborgsmässoeldarna slockna?»

Törneby är en i Vaksala socken belägen medelstor arrendegård tillhörig Uppsala universitet, vacker och välhävdat. LINNÉ fick gården till »prebende» som ett bidrag till sin professorslön. Här skulle man kanske i överensstämmelse med den vanliga föreställningen om vad prebende är tro att LINNÉ blev pastor i Vaksala, men här handlar det om ett rent världsligt lönebidrag. Redan 1595 (ANNERSTEDT, Upsala universitets historia, Bih. 1, p. 36) förordnade hertig Carl att »Professor Physices skall hafve — — — thesligest til affwelsgård ett Sanct Erichs gods i Waxala sochn vti Torneby, som är sex öre sexton penningers land».

Säkerligen är det ingen tillfällighet att LINNÉ förlade ett av målen i sin

Fig. 5. Törneby lund i Vaksala s:n. G. Sandberg foto 5/6 1938.

excursio vaxalensis till Törneby, »prædium Professoris Botanices». Han hade, väl på sina inspektioner hos sina arrendator, här funnit en lund med en märklig insektfauna. Här möter, säger han, en »lucus insectorum refertissimus», som »hospitium præbet insectis gratissimum». Och i denna »commilitones, per aliquot horas, solent indefessi Insecta colligere, antequam redeant Upsaliam».

»Lunden i Törneby», säger LINNÉ (Herbationes, övers.), »har samma slags träd och växter som den ovan omtalade Norby lund. Dessutom är den en mycket omtyckt uppehållsort för insekter, och deltagarna i utflykten pläga därför här under några timmar oförtröttade insamla insekter, innan de återvända till Uppsala.»

Någon större förändring torde lunden icke ha undergått sedan LINNÉs tid. Fig. 5. På storskifteskartan av år 1789 betecknas den som »Asphagen», vilket tämligen väl svarar mot dess nuvarande karaktär, asplund med hassel som underskikt. I trädbeståndet ingå enstaka ekar och rönnar samt oxel. Vit- och blåsippor i en matta av *Hylocomium triquetrum* giva för övrigt karaktär åt lundens markvegetation. I östra delen klättrar lundens asp-hasselbestånd upp över en mossklädd, grovblockig morän, där även enstaka tallar och granar ingå i beståndet. Bland buskarna fäster man sig vid try, måbär och nypon. — En under våren och försommaren ymnigt flödande källa med kallt och välsmakande vatten springer upp mellan några moränblock. I källdraget växa *Veronica beccabunga* och *Ranunculus sceleratus*.

Lundens mossvegetation är ymnig men artfattig. Den inrymmer enligt E. VON KRUSENSTJERNA bl. a. *Mnium Seligeri*, *silvaticum* och *undulatum*, *Homomallum incurvatum* och fertil *Climacium dendroides*.

Fig. 6. Törneby i Vaksala s:n, »Hinhålesträdan». G. Sandberg foto 5/6 1938.

I fältskikten ingå bl. a. *Listera ovata*, *Melica nutans*, *Orobis tuberosus*, *Platanthera bifolia*, *Poa nemoralis*, *Primula veris* och *Rubus saxatilis*.

Vackra slånsnår pryda lundens bryn.

Insektafaunan är liksom på LINNÉs tid rik såväl i fråga om individ- som artantal och betecknas av kännare som en av Uppsalatraktens rikaste.

Törneby lund bör som en av Uppsala-traktens få lundar och ryktbar sedan LINNÉs tid ägnas ett effektivt skydd. Den betning, som nu förekommer, torde utan större svårigheter kunna inskränkas, möjligen beredas lämpligare marker på annat håll.

Corps de logiet är väl hållet.

Söder om Törneby lund ansluter sig ett område, som genom husgrunder, syrenhäckar, körsbärssnår, humlerankor, en stor oxel m. m. vittnar om en äldre bebyggelse. Hösten 1901 hittade jag nedanför Hinhålesträdan ett litet bestånd av *Inula Helenium*, fordom skattad som läkedomsväxt. År 1938 var den utdöd. Till andra trädgårdsåterstoder skall jag återkomma en annan gång.

Omedelbart framför entrén till Törneby lund ett mindre grustag med den i Uppsala-trakten sällsynta mossan *Ditrichum tortile* var. *pusillum*.

»Hinhålesträdan» är en relativt hög klippbrant intill Törneby gård. Fig. 6. Den består av Uppsala-granit med utpräglad bankning, där bankarna tråda i dagen likt tiltorna i en nyplöjd åkertäppa. — Sådan bankning är ett mycket sällsynt fenomen hos Uppsala-graniten. Klippan bör såväl av denna orsak som på grund av sitt av folkumorn givna namn skyddas från sprängning eller annan förstörelse. Den var fordom plats för Valborgseld.

DEMONSTRATIONER OCH FÖREDRAG.

Mottog undertecknad Botaniska Sektionens utflykt den 21 maj 1941 till Linnés Hammarby och höll där:

Demonstration av samlingar och parkflora.

Föredrag om Kungsängen och Kungsängssliljan.

LITTERATUR.

- AFZELIUS, ADAM, Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus. Sthlm 1823.
- ANERSTEDT, C., Upsala universitets historia. Bih. 1. Upps. 1877.
- DAHLBERG, E., Suecia antiqua et hodierna.
- FRIES, ELIAS, Herbarium normale plantarum rariorum et criticarum Sueciæ. Fasc. VIII. Ups. 1841—42.
- , Bidrag till några linneanska växterns riktiga bestämmande. — I: Botaniska notiser. 1842.
- , Summa vegetabilium Scandinaviæ. Ups. 1845.
- FRIES, TH. M., Linné. Lefnadsteckning. I—II. Sthlm 1903.
- GERTZ, O., Linnés blomsterrabatter å Hammarby. Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1927.
- HAHR, AUGUST, Uppsala universitets porträtt- och tavelsamling. 2. Upps. 1942.
- HARTMAN, C. J., Handbok i Skandinaviens flora. 3:e uppl. 2. Sthlm 1838.
- , 4:e uppl. Sthlm 1843.
- HEDBOM, K., Linnés inhemska medicinalväxter. Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1919.
- LILJEBLAD, S., Svensk flora. Ups. 1792.
- LINNÉ, CARL VON, Plantæ hybridæ. Ups. 1751.
- , Mantissa plantarum. II. Holmiæ 1771.
- , Valda avhandlingar i svensk översättning. 1. Upps. 1921.
- NAUMAN, L. M., Sveriges Flora. Lund 1901.
- NORDSTRÖM, KARL B., Bidrag till kännedomen om Sveriges ruderalflora. — I: Botaniska notiser. 1903.
- RICHTER, H. E., Caroli Linnæi systema, genera, species plantarum uno volumine . . . sive Codex botanicus linneæanus. Lpz. 1840.
- SCHAGERSTRÖM, JOH. AUG., Conspectus vegetationis Uplandicæ. Ups. 1845.
- SERNANDER, R., Linnés Säfte. — I: Sveriges natur 1910. Sthlm 1910.
- , En supralitoral havssträndäng, bevarad i det inre Uppland. — I: Svensk botanisk tidskrift 1920.
- , Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby IV. Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1932.
- , Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby XI. Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1939.
- , Prunus spinosa $\times$ Prunus insititia i den svenska växtvärlden. Acta phytogeographica suecica XIII. Uppsala 1940.
- , Skola vi låta Vallborgseldarna slocka? Upsala Nya Tidning 25.4. 1942.
- TULLBERG, TYCHO, Linnés Hammarby. — I: Svenska Linné-Sällskapets årsskrift. 1918.
- WAHLENBERG, G., Flora Upsaliensis. Upsaliæ 1820.

RUTGER SERNANDER.

SUMMARY OF CONTENTS

This number, which is the 25th in order and comes out on the 25th anniversary of the day the Society was founded, May 23 1917, begins with an essay by Professor ELLI F. HECKSCHER, entitled: *Linnæus' travels — the economic background*. The author states that the time when Linnæus was active, the so called Age of Freedom, was in Sweden distinguished by an unusual enthusiasm, an eagerness to investigate to the bottom everything one saw round about one, and an admiration of knowledge and the sciences, the like of which can nowadays be found only in the United States. This spirit sets its mark not least on the economic literature of the time. About 1000 economic works appeared between 1720 and 1809; during one year, that of 1765, the number rose to such an extent that a new publication appeared every 4th or 5th day. — Linnæus was to a high degree a child of his time; he thought that science should be 'useful', and it was as a protest against the empty pedantry of erudition that the Academy of Science (Vetenskapsakademien) was with his co-operation founded in 1739.

The science of economics found its inspiration in three quarters. The most important, which in the main was English, involves a connection between the contributions of business-men with theoretical interests, and philosophers with economic ones. Out of this arose in due course a real economic science, which had hardly any antecedents in Sweden at this time. The second source was administrative and political, in origin mainly German. It had a representative in ANDERS BERCH, the holder of a professorship in Political Economy which was set up in Upsala in 1741 — probably the fourth in the whole of Europe. The third trend, which is represented by Linnæus and his pupils, was unique for Sweden and was based on the relations of Economy with the Natural Sciences. It is significant that the professorship in 'Practical Economy' which Linnæus succeeded in getting established in 1759 subsequently developed into one of the professorships in Botany. Using examples from 'Resor' (Travels), the author shows that Linnæus agreed with the prevailing party in finding it desirable for all natural resources to be treated, giving no thought to the question as to whether it would not yield better results to concentrate the work on certain ones. He shows a naïf delight in the 'manufactories' produced with artificial means, and which were so often feeble. As a botanist, however, he understood better than the politicians of the time the importance of agriculture and its improvement, and in this connection his writings have, thanks to his great reputation, had considerable influence, all the more significant since agriculture still provided $\frac{3}{4}$ of the country's population with a living, while the manufactories gave occupation to only $\frac{3}{4}$ %.

In a rather longer essay, Dean ELIS MALMESTRÖM D. D. describes *Linnæus' position in ecclesiastical history*. The question of Linnæus' religious views has

in recent times been variously discussed, and in particular has the author himself contributed to our knowledge of this in divers publications, above all his doctor's thesis. In this essay he seeks to summarize and precisify the opinion he has reached. Linnæus' views on nature and human life are linked up with the religious problem peculiar to the 'Age of Enlightenment' — theodicy. In this he adhered most nearly to the trend which is called physico-theology, which found proof in nature of the fact that everything had a purpose, with its most outstanding representatives — the Englishman WILLIAM DERHAM, the Germans J. A. FABRICIUS and LESSER, and the Dutchman MUSSCHENBROEK. Linnæus stands out as foremost in the attempts to harmonize the advances of the new science with the old faith. God is regarded mainly as the Creator and Upholder of the external world-order. He is not described as the God of miracles, salvation and love, with the lineaments of the Father. The essence of the whole of Linnæus' scientific thinking *is* a theodicy.

But God is also the Upholder of the moral world-order. In Linnæus, the Nemesis speculation is a moral theodicy to which he has nevertheless been unable to give systematic form. In his conception of the human being, there is a tension which reflects the struggle between Enlightenment's ideal and Christianity.

In the following essay, Professor EINAR DU RIETZ has taken up the question of *Linnæus as Alpine phytogeographer*. He comes to the following results:

1. (p. 33). Contrary to a wide-spread belief among physiological botanists, it would be difficult to find a more many-sided botanist than Linnæus was. He was a pioneer not only in taxonomy and morphology but also in genetics, dispersal ecology and phytogeography. Alpine phytogeography began with his *Flora Lapponica* 1737. His most important discoveries and achievements in this branch of science were as follows:

2. (p. 34). Five years before HALLER's first short sketch of the vegetation belts of the Alps (1742), Linnæus (1737) gave an excellent summary of the vegetation belts of Scandinavian mountains (fig. 1). Under the name of "latera alpium" (fig. 3) he described the sub-Alpine birch-forest belt between the coniferous belt ("desertum lapponicum", fig. 2) and the Alpine belt ("montes" or "alpes proprie dictas"). He gave separate description of the Alpine belt ("alpes minus altes") with its dwarf shrub heath (figs. 4 and 8) and its "convalles" with willow shrub (fig. 5), of the middle Alpine belt ("alpes altiores") with its light and scanty vegetation (figs. 6, 7), and of the largely snow-covered, high Alpine belt (fig. 7). He clearly stated the fundamental importance and climatic significance of the Alpine forest line.

3. (p. 42). The important vegetation difference between the ordinary wet mountains of Lappland (fig. 4) and the dry lichen heath mountains of Dalarne (fig. 5) were discovered and described by Linnæus (1737).

4. (p. 43). Linnæus' notes on the habitats of Alpine plants (1737) were often remarkably accurate and full of detail.

5. (p. 45). Linnæus gave a very clear and vivid picture of the contrast between the Alpine flora and the lowland flora of Sweden (1737, 1754). He also strongly emphasized the great number of species common to the Alpine flora of Scandinavia and other mountain areas. Owing to his firm belief in the Bible story of the Creation, he was not able to make an unbiased attack on the problem of what caused the discontinual distribution of Alpine plants. From his desperate attempt to prove that every species had spread over its whole

present area from a single creation centre, however, the science of dispersal ecology was born.

6. (p. 49). Linnæus also strongly emphasized the differences between different Alpine florae. He believed that these differences were entirely due to incomplete dispersal, and expressed an unbounded belief in the possibilities of planting foreign mountain plants in Swedish mountains. In the light of recent planting experiments he must be considered an important pioneer in this practical field of research also, in spite of his obvious exaggerations.

7. (p. 52). The frequent occurrence of Alpine plants along rivers in the coniferous forest belt was discovered and copiously exemplified by LINNÆUS, who explicitly advanced this as a case of plant dispersal by running water. He also pointed out the occurrence of many Alpine plants in lowland mires. Though there is only a nucleus of truth in his attempt to explain this feature, it clearly proves his great interest not only in phytogeographical facts but also in their causal explanation.

An interesting discovery in Gothenburg Museum has occasioned a short communication from Dr. TORSTEN LENK: *Linneus' Polar Star*. This distinction, founded in 1749, was conferred on Linnæus in 1753 — a decoration remarkable for his time. It is plain he highly appreciated it, for in his autobiographical notes he writes that 'God himself has honoured him with the star' and that he 'was the first scholar to be knighted'. And after this he was a rule known abroad only as 'le chevalier' 'der Ritter' etc. In his numerous portraits, also, he is always wearing this decoration. We know from contemporary accounts that he used to wear it on everyday occasions. His order, which was found in the museum, is reproduced in colour.

There follow obituary notices of two distinguished members of the Linnæan Society: Dr. EMIL LINDELL, M.D., one of its founders, and Dr. GUSTAF NERANDER, M.D., who for a long time was a member of its Board.

Finally, Professor R. SERNANDER has submitted his yearly report for the Linnæan Museum at Hammarby. Here he has had occasion to go into several botanical questions, such as those concerning the hybrid *Prunus spinosa* × *Prunus insititia*, which is to be found at Hammarby, and '*Blitum chenopodioides*' which Linnæus records in Mantissa II (1771), p. 170 as being an especial species, and which in older botanical literature is referred to Hammarby as being its sole habitat. According to Linnæus it originated in 'Tartary'. The material being very scanty, the author has for the present had to leave open the question of the taxonomic character of this plant.

The volume ends with the report of Society business.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGE- LÄGENHETER

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1941.

Sällskapets vårsammankomst — den tjugofjärde sedan Sällskapets stiftande — ägde rum söndagen den 25 maj å Linnés Hammarby. Den gynnades av en strålande väderlek. Sedan revisionsberättelsen föredragits och ansvarsfrihet beviljats styrelsen och skattmästaren för 1940 års förvaltning, höll doktor KNUT HAGBERG föredrag över ämnet: »Den linneanska traditionen». (Föredraget är tryckt i 1941 års Årsskrift.) Sedan samlingarna och parken besetts under ledning av ordföranden och sekreteraren, intogs middagen på traditionsenligt sätt i det fria å platsen vid Linnés »Museum in altis».

Ordinarie höstsammankomsten hölls torsdagen den 20 november å Svenska Läkaresällskapets lokal i Stockholm. Vid de därvid företagna stadgeenliga valen omvaldes för 1942 till ordförande professor ROB. E. FRIES och till vice ordförande professor R. SERNANDER. Till styrelseledamöter för åren 1942—1944 omvaldes disponenten P. BELLANDER, professor T. LAGERBERG och överbibliotekarien A. GRAPE samt till suppleant andre bibliotekarien J. L:SON SAMZELIUS. Till revisorer omvaldes professor S. EKMAN och amanuens C. G. ALM samt till revisorssuppleanter professor J. A. NANNFELDT och bankkamrer O. ANDERSSON.

Professor ELI F. HECKSCHER höll föredrag över ämnet: »Linnés resor — den ekonomiska bakgrunden» (tryckt i denna årgång av Årsskriften). Sekreteraren lämnade några meddelanden om »Linnés anteckningar om ersättningsmedel i nödtider».

Styrelsen sammanträdde under året den 25 april, 25 maj, 26 oktober, 20 november samt (per capsulam) 18 december.

LINNÉMUSEET 1940.

Museet har på grund av krigsförhållandena även under detta år måst hållas stängt för allmänheten. — Under den rundresa, femton representanter för den danska pressen på inbjudan av Publicistklubben i sept. 1941 gjorde i Sverige, besöktes även Uppsala (den 22 sept.), då sekreteraren hade tillfälle att för dem demonstrera trädgården och Linnéhuset.

Till Sällskapets bildsamling har som gåva överlämnats:

Av professor RUTGER SERNANDER: ett album innehållande inemot 40 fotografier från Sällskapets besök i Växjö och Stenbrohult pingsten 1926, tagna av framl. doktor ULRIC MÜLLERN-ÅSPEGREN.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1941.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag.

Kassakonto:*Debet:*

Ingående balans		39: 48
Årsavgifter: för år 1940	3,253: 50	
för år 1941	<u>3,381: 50</u>	6,635: —
Statsanslag till årsskriften: för år 1940	1,000: —	
för år 1941	<u>1,000: —</u>	2,000: —
Sålda publikationer		180: 85
Anslag från K. Patriotiska Sällskapet		1,000: —
Sparkasse- och sparbanksräkningar		3,718: 90
Checkräkning		24,466: 79
Inlösta och sålda obligationer		23,245: —
Räntor		<u>7,847: 57</u>
	Kronor	69,133: 59

Kredit:

Omkostnader och löner	3,487: 45
Linnéträdgården 1941	5,555: 16
Linnémuseet 1941	414: 23
Årsskrifter: för år 1940	3,002: 90
för år 1941	<u>3,602: 22</u>
Kapitalräkning	3: 89
Sparkasse- och sparbanksräkningar	5,691: 68
Checkräkning	24,612: —
Aktier	21,940: —
Wenner-Grenska Samfundets donation	803: 72
Utgående balans	<u>20: 34</u>
	Kronor 69,133: 59

Ingående balanskonto 1 jan. 1941.

Museifonden	1,160: 79	Samlingarna	1: —
Fasta fonden	23,634: 77	Aktier	20,715: —
Dispositionsfonden	12,829: 46	Obligationer	167,452: 50
Linnéfonden	111,558: 87	Kapitalräkning	140: 78
Minnesstodsfonden	2,338: 40	Checkräkning	49: 13
Viktor N. Baumbachs fond	11,315: 77	Sparkassa och sparbank	4,127: 97
Basil H. Soulsby's fond	1,149: 70	Kassabehållning	39: 48
Wenner-Grenska Samfundets donation	10,000: —		
Reservfonden	<u>18,538: 10</u>		
Kronor 192,525: 86		Kronor 192,525: 86	

Utgående balanskonto 31 dec. 1941.

Samlingarna	1: —	Museifonden	1,160: 79
Aktier	42,655: —	Fasta fonden	23,634: 77
Obligationer	144,220: —	Dispositionsfonden	12,829: 46
Kapitalräkning	144: 67	Linnéfonden	111,837: 77
Checkräkning	194: 34	Minnesstodsfonden	2,338: 40
Sparkassa och sparbank	6,100: 75	Viktor N. Baumbachs fond	11,372: 35
Kassabehållning	20: 34	Basil H. Soulsby's fond	1,161: 20
		Wenner-Grenska Samfun-	
		dets donation	9,196: 28
		Reservfonden	19,805: 08
Kronor 193,336: 10		Kronor 193,336: 10	

Sällskapets inkomster av årsavgifter för år 1940, som ej hunno medtagas i 1940 års bokslut, uppgingo till kr. 3,253: 50 och årsavgifterna för år 1941 till kr. 3,381: 50, vadan alltså inkomsterna för år 1941 något överstego det i staten för år 1941 beräknade beloppet, 3,200 kr. Ledamotsantalet visar alltså nu åter en glädjande ökning.

Inga nya vare sig stödjande eller ständiga ledamöter ha under året tillkommit.

De allmänna omkostnaderna ha under året uppgått till kr. 1,687: 45 mot i staten beräknade 1,710 kr.

Då Linnémuseet under året varit stängt, ha naturligtvis inga inkomster från inträdesavgifter därifrån influtit. Några sådana voro ej heller i staten upptagna. Utgifterna för museet uppgingo under året till kr. 414: 23 — därav ytterligare kr. 108: 60 till reparationen av den elektriska värmeanläggningen — mot i staten uppförda 600 kr., vadan alltså på denna utgiftspost en besparing på bortemot 200 kr. kunnat ske.

Trädgården har under år 1941 dragit en kostnad av kr. 5,555: 16 mot i staten beräknade 5,205 kr. Ökningen sammanhänger med att samtliga soffor måste repareras och ommålas samt att avtappningskranar med trumma och betäckning för avtappning av vattenledningen ävenledes måste utföras. Även under år 1941 var »area annua» helt nedlagd, vilket betydligt minskat utgifterna.

Årsskriften 1940 kostade kr. 3,002: 90 eller lika med det i staten för samma år beräknade anslaget, medan däremot årsskriften 1941 drog en kostnad å icke mindre än kr. 3,602: 22 eller 600 kr. mer än det i staten bestämda beloppet. Statsanslaget till årsskriften för de bägge åren 1940—41 har utgått med det sen år 1940 nedsatta beloppet eller 1,000 kr. för vardera året.

För sålda publikationer ha under året influtit kr. 180: 85 mot i staten beräknade 100 kr.

Från det Wenner-Grenska Samfundets donation har under årets lopp enligt Styrelsens beslut utanordnats kr. 803: 72 till bestridande av kostnader, som stå i samband med utgivandet av Linnébreven.

Från K. Patriotiska Sällskapet i Stockholm har Sällskapet även för 1941 uppburit ett stödjande anslag å 1,000 kr.

Årets samtliga ränteinkomster utgjorde kr. 7,847: 57 mot i staten beräknade 7,870 kr.

Under år 1941 har inlösts nom. 10,000 kr. K. Sveriges stadshypotekskassas 4½ % obl. av år 1930 med 150 kr:s kursförlust. Vidare ha enligt Styrelsens

beslut följande obligationer försålds, nämligen nom. 10,000 kr. K. Sveriges stads-hypotekskassas 4½ % obl. 1933 med 125 kr:s kursvinst samt nom. 3,000 kr. Holmens Bruks 4 % obl. 1926 med en kursvinst å kr. 37:50. I stället ha inköpts följande aktier, nämligen 40 st. Korsnäs Sågverks A.-B. till en kurs av 141 kr.; 30 st. i Sandvikens Jernverks A.-B. till en kurs av 195 kr. samt 100 st. i Kopparfors A.-B. till en medelkurs av kr. 104:50.

Det sammanlagda bokförda värdet av Sällskapets obligationer uppgår den 31 dec. till 144,220 kr. och aktierna till 42,655 kr. Aktiernas börsvärde torde emellertid för närvarande vara betydligt högre.

Under år 1941 ha inkomsterna överstigit utgifterna med kr. 1,266:98, vilket belopp alltså i årets bokslut kunnat tillföras reservfonden. Detta sammanhänger med att såväl årsavgifterna som statsanslaget för 1940 först under innevarande år influtit. Å andra sidan har visserligen likviden för årsskriften 1940 också skett detta år, men då årsavgifterna för år 1940 överstego kostnaderna för årsskriften 1940 med något över 200 kr., vartill sedan kom statsanslaget å 1,000 kr., så uppstår i årets bokslut en behållning å ungefär 1,200 kr., sedan det visat sig, att utgifterna för året 1941 ungefär motsvara det årets inkomster. Till reservfonden har alltså nu kunnat återföras kr. 1,266:98 av det belopp å kr. 1,688:61, varmed den minskade under år 1940.

Vid uppgörandet av staten för 1942 har jag med de senaste årens erfarenheter kunnat något minska utgifterna för allmänna omkostnader och för Linnémuseet, medan utgifterna för trädgården måst höjas något litet. Vad som där efter återstår för oförutsedda utgifter — icke fullt 800 kr. — är så litet, att det sannolikt icke kommer att räcka till. Skall emellertid detta belopp ökas, återstår ej annat än att göra indragningar på de återstående utgiftsposterna, för så vitt man ej vill anlita reservfonden för löpande utgifter.

Uppsala den 4 mars 1942.

NILS E. SVEDELIUS.

Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

STAT FÖR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET FÖR ÅR 1942.

Inkomster:

Räntebärande kapital:

a) Obligationer:	Kapital.	Ränteavkastning.
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4½ % obl. 1933 (nom. 70,000 kr.)	70,525: —	3,150: —
A.-B. Stjernfors-Ställdalens 3¼ % obl. 1937 (nom. 7,000 kr.)	7,000: —	227: 50
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 3 % obl. 1937 (nom. 3,000 kr.)	2,985: —	90: —
Hammarforsens Kraft A.-B:s 3 % obl. 1939 (nom. 3,000 kr.)	3,015: —	90: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 % obl. 1931 (nom. 2,000 kr.)	1,950: —	80: —
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4½ % obl. 1932 (nom. 5,000 kr.)	5,100: —	225: —
Svenska Statens 3½ % obl. 1933 (nom. 20,000 kr.)	19,500: —	700: —
Svenska Statens 3½ % obl. 1934 (nom. 3,000 kr.)	2,970: —	105: —
Kramfors A.-B:s 4 % obl. 1934 (nom. 4,000 kr.)	4,080: —	160: —
Göteborgs stads 3½ % obl. 1935 (nom. 5,000 kr.)	5,075: —	175: —
Svenska Sockerfabr. A.-B:s 3¼ % obl. 1936 (nom. 5,000 kr.)	5,000: —	162: 50
Allm. Svenska Elektr. A.-B:s 3 % obl. 1939 (nom. 2,000 kr.)	2,020: —	60: —
Svenska Statens 4 % försvarsobl. 1940 (nom. 15,000 kr.)	15,000: —	600: —
	Kr. 144,220: —	5,825: —

b) Aktier:¹

50 st. Uddeholms A.-B. (7 kr.)	6,340: —	350: —
40 st. St. Kopparbergs Bergsl. A.-B. (10 kr.)	10,040: —	400: —
15 st. A.-B. Stockholms Bryggerier (15 kr.)	4,335: —	225: —
40 st. Korsnäs Sågverks A.-B. (5 kr.)	5,640: —	200: —
100 st. Kopparfors A.-B. (5 kr.)	10,450: —	500: —
30 st. Sandvikens Jernverks A.-B. (8 kr.)	5,850: —	240: —
	Kr. 42,655: —	1,915: —

c) Å bankräkningar 100: —

Årsavgifter av ledamöter	3,300: —
Statsbidrag till årsskriften	1,000: —
För sålda publikationer	100: —
Anslag från K. Patriotiska Sällskapet	1,000: —

Summa inkomster Kr. 13,240: —

¹ Under förutsättning av oförändrad utdelning under år 1942.

Utgifter:*Tjänstemännens löner.*

Sekreterare	600:—	
Skattmästare	600:—	
Redaktör	600:—	1,800:—

Allmänna omkostnader.

Renhållning	200:—	
Försäkringspremier	800:—	
Kostnader för sammanträdena	300:—	
Utskylder	15:—	
Diverse	300:—	1,615:—

Linnéträdgården.

T. f. föreståndaren för trädgården	250:—	
Trädgårdsförmannen	3,300:—	
Hyra av bostad åt honom	300:—	
Dyrtdistillägg	330:—	
Daglönare	600:—	
Material, reparationer, körslor m. m.	300:—	
Växter, frakt m. m.	100:—	
Uppvärmning och belysning i gamla orangeriet	125:—	5,305:—

Linnémuseet.

Vattenavgift, belysning och telefon	200:—	
Städning och rengöring	75:—	
Semestervikarie åt vaktmästaren, diverse	150:—	425:—

Årsskriften.

Tryck	2,700:—	
Oförutsedda utgifter m. m.	300:—	3,000:—

Avsättning till fonderna.

Linnéfonden ($\frac{1}{4}$ % å kapitalbehålln.)	279: 59	
Viktor N. Baumbachs fond ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	56: 86	
Basil H. Soulsby's fond (1 % å kapitalbehålln.)	11: 61	348: 06

<i>Oförutsedda utgifter</i>	746: 94	
---------------------------------------	---------	--

Summa utgifter Kr. 13,240:—

Uppsala den 4 mars 1942.

NILS E. SVEDELIUS.
Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1941.

Undertecknade av Svenska Linné-Sällskapet utsedda revisorer få efter verkställd granskning av styrelsens förvaltning och räkenskaper under år 1941 avgiva följande berättelse.

Sällskapets inkomster och utgifter samt dess ekonomiska ställning framgå av skattmästarens till styrelsen avgivna berättelse, till vilken vi härmed få hänvisa.

Räkenskaperna äro omsorgsfullt förda och försedda med vederbörliga verifikationer. De ha enligt oss företett intyg siffergranskats av kamrer TH. BÄCKSTRÖM. Sällskapets tillgångar i form av värdehandlingar, banktillgodohavanden och kontanter ha inventerats utan anmärkning. Tillgångarna synas oss placerade på ett fullt betryggande sätt. Under räkenskapsåret har försäljningen av obligationer och inköp av aktier fortsatts. Revisorerna ifrågasätta alltjämt lämpligheten av den fortgående omplaceringen och detta särskilt i de fall, då obligationer måste avyttras med kursförlust.

I 1941 års bokslut ingå årsavgifter, statsanslag och utgifter för årsskriften för såväl 1940 som 1941.

Som framgår av skattmästarens berättelse har Sällskapet även detta år fått mottaga ett understöd av 1,000 kr. från K. Patriotiska Sällskapet. Bokslutet utvisar en vinst av kr. 1,266:98, vilken dock, som framhålles i skattmästarens berättelse, nästan helt hänför sig till år 1940.

Vid bedömandet av årsresultatet måste ihågkommas, att Sällskapets fonder tillförts ytterst obetydlig ränta; vissa fonder gottgöras överhuvud ingen ränta alls. Den största fonden, Linné-fonden, med en utgående behållning av kr. 111,558:87 har erhållit $\frac{1}{4}$ % ränta eller kr. 278:90. Då man vidare kan befara en minskning av ränteinkomsterna och en fortsatt stegring av trycknings- och andra kostnader, vilja revisorerna livligt instämma i skattmästarens besparingskrav.

Sällskapets samlingar äro liksom tidigare brandförsäkrade för 200,000 kr., Linnébiblioteket jämte tillhörande bokhyllor för 50,000 kr., lagret av Sällskapets skrifter för 7,000 kr. samt samlingarna inbrottsförsäkrade för 200,000 kr. Revisorerna ha förvissat sig om att samtliga försäkringar äro i kraft.

Styrelsens protokoll för år 1941 ha genomgåts utan anmärkning. Av styrelsen fattade beslut ha i vederbörlig ordning verkställts.

Då såväl skattmästaren som styrelsen med nit och skicklighet handhaft Sällskapets angelägenheter och främjat dess intressen, få vi sålunda på grund av revisionen föreslå, att Sällskapet beviljar styrelsen och skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 16 maj 1942.

JOHN AXEL NANNFELDT.

CARL G. ALM.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE

Professor ROB. E. FRIES,
Ordförande för 1942.

Professor emeritus R. SERNANDER,
Vice ordförande för 1942.

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1940—1942:

Professor O. T. HULT, professor emeritus Sv. MURBECK, andre bibliotekarien
A. HJ. UGGLA, sekreterare och föreståndare för Linnémuseet samt redaktör för
årsskriften.

Suppleant: Intendenten S. WALLIN.

Valda för åren 1941—1943:

Professor E. LÖNNBERG, professor emeritus N. E. SVEDELIUS, skattmästare,
en vakant.

Suppleant: Professor N. VON HOFSTEN.

Valda för åren 1942—1944:

Disponenten P. BELLANDER, professor T. LAGERBERG, överbibliotekarien
A. GRAPE.

Suppleant: Andre bibliotekarien J. L:SON SAMZELIUS.

Revisorer:

Professor emeritus S. EKMAN och amanuensen C. G. ALM.

Suppleanter: Professor J. A. NANNFELDT och bankkamrer O. ANDERSSON.

NYA MEDLEMMAR

AHLGREN, ERIK, Ingenjör, Gävle.
ANDRÉ, UNO, Apotekare, Lövestabruk.
BAGGE, GÖSTA, Statsråd, Professor, Stockholm.
BERG, ERIK, Aktuarie, Stockholm.
BJÖRKMAN, CARL, Bokförläggare, Stockholm.
BOHMANSSON, G., Lasarettsläkare, Örebro.
BRANDSTEDT, GUNNAR, Tandläkare, Stockholm.
BRYK, FELIX, Herr, Stockholm.
DAHLBERG, SIGRID, Fröken, Gävle.
ERNBERG, HARALD, Livmedicus, Stockholm.
FALLSTEDT, VERA, Fröken, Stockholm.
GULLSTRAND, PERCY, Kanslisekreterare, Stockholm.
HOLM, LISA, Apotekare, Vilhelmina.
KÄLLMARK, F. R., Lasarettsläkare, Sala.
NORBLAD, GUSTAF, Kanslisekreterare, Alsten.
NORINDER, HARALD, Professor, Uppsala.
NORLING, ERNST, Provinsialläkare, Lövestabruk.
NYBLEUS, EBBA, Fröken, Stockholm.
ÖLOW, JOHN, Professor, Stockholm.
PETRUSSON, LARS ERIK, Herr, Växjö.
PETTERSSON, SAM, Lasarettsläkare, Falköping.
RAPPE, GERHARD, Frih., Fil. lic., Ultuna, Uppsala.
RUDBERG, HANS, Med. dr, Åmål.
SPÄRCK, RAGNAR, Professor, Köpenhamn.
SÄVE-SÖDERBERGH, GUNNAR, Professor, Uppsala.
WILANDER, OLOF, Lasarettsläkare, Örebro.
WISTRAND, KARL K:SON, Direktör, Stockholm.
WISTRAND, LOUISE, Fru, Stockholm.
ÅKERMAN, OSCAR, Civilingenjör, Stockholm.
ÖDMAN, TYCHO, Major, Strängnäs.

Nya medlemmar kunna föreslås till Sekreteraren eller någon av styrelsens medlemmar.

— — —

Sällskapets medlemmar behagade observera det meddelande om nedsatt pris för äldre årgångar, som medföljer.

— — —

LIPPSALA 1942
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI A. B.

4223